

A-INFINTIIVIN LYHYEN MUODON AKKUSATIIVIOBJEKTIN
VARIAATIO PERUSSUBJEKTILLISISSA LAUSERAKENTEISSA

Kyselytesti- ja korpustutkimus

Tero Harjunen
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Kesäkuu 2013

Tampereen yliopisto
Suomen kieli
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

HARJUNEN, TERO: A-infinitiivin lyhyen muodon akkusatiiviobjektin variaatio perussubjektillisissa lauserakenteissa. Kyselytesti- ja korpustutkimus.

Pro gradu -tutkielma, 114 sivua + 9 liitettä
Kesäkuu 2013

Infinitiivin yksiköllisen akkusatiiviobjektin muotoon vaikuttavat perussubjektillisissa lauseissa perinteisen kieliopin mukaan predikaatin ja infinitiivilausekkeen suhteen syntaktis-semanticinen luonne. Jos suhde on läheinen, objekti on yleensä päätteellinen (yksikön genetiivin kaltainen). Jos suhde puolestaan on etäinen, objekti on tavallisesti päätteetön (yksikön nominatiivin kaltainen). Kuten huomataan, kieliopin sääntö on tässä tapauksessa tulkinnanvarainen.

Fennistiikassa päätteettömän muodon on sanottu yleistyneen infinitiivin akkusatiiviobjektina nykysuomessa. Tätä mahdollista ekspansiota on käsitelty tarkastelemalla todellisen kielenkäytön esi-merkkilauseita kulloisenkin käsittelyajan kielioppien sääntöihin. Infinitiivin akkusatiiviobjektin tapauksessa kieliopin sääntöjä on lievennetty viime vuosisadalla useasti, koska niiden ei ole sanottu vastanneen tosiasiallista kielenkäyttöä.

Tässä työssä käsitellään A-infinitiivin akkusatiiviobjektin variaatiota perussubjektillisissa ilmaus-tyypeissä korpus- ja kyselytestitutkimuksen avulla. Edellisen tutkimuksen aineisto koostuu muutamista ilmaus-tyypeistä, joiden esiintymät on poimittu Helsingin Sanomat 2000–20001 -korpukselta. Jälkimmäisen tutkimuksen aineisto taas koostuu 201:n äidinkieleltään suomalaisen koehenkilön vastauksista. Tulosten mukaan akkusatiiviobjektin muotoon vaikuttavat predikaatin ja infinitiivilausekkeen syntaktis-semanticisen suhteen lisäksi monet muut kielensisäiset tekijät. Lähes poikkeuksetta korpustutkimus tukee kyselytutkimuksen tendenssejä.

Ensinnäkin infinitiivin objektin variaatio on enemmän ja vähemmän ilmaus-tyyppikohtaista. Osassa ilmaus-tyypeistä päätteellinen muoto on päätteetöntä yleisempi, jos infinitiivirakenteen subjektijäsen on elollinen ja jos subjektilla on paljon agentin piirteitä. Osassa tapauksissa vaihteluun näyttää myös vaikuttavan sekä modaliteetti että temporaliteetti. Päätteellinen muoto voi olla yleinen, jos infinitiivilausekkeen ilmaiseman asiantilan toteutuminen on episteemisen modaalisuuden näkökulmasta todennäköistä.

Toiseksi vaihtelu riippuu kielenulkoisista tekijöistä. Näennäisaikamentelmällä saadut tulokset eivät tue päätteettömän muodon ekspansiohypoteesia, sillä alle 20-vuotiailla informanteilla päätteellinen muoto on keskimäärin yleisempi kuin vähintään 40-vuotiailla. Joka tapauksessa hypoteesi voi pitää paikkansa, mutta käytetty menetelmä ei ehkä, syystä tai toisesta, osoita sitä. Toiseksi päätteetön muoto on keskimäärin yleisempi nais- kuin mieskoehenkilöillä sekä Porissa ja Porin seudulla asuvilla informanteilla suhteessa Tampereella ja Tampereen seudulla asuviin.

Avainsanat: korpus, kyselytesti, infinitiivin objekti, näennäisaikamenetelmä

Esipuhe

Tätä työtä ei olisi, jos olisin etukäteen tiennyt, kuinka paljon **se** minulta vaatii. Onneksi en tiennyt, sillä tällöin en olisi tarttunut aiheeseen, joka oli minua askarruttanut jo verrattain kauan. Toiseksi tätä työtä ei olisi, jos minulla ei olisi sinua, *Satu*. Viime kädessä sinä olet antanut minulle mahdollisuuden toteuttaa tutkimuksen. Nyt on totisesti minun vuoroni mahdollistaa.

Toivottavasti olen osannut pukea ymmärrettävään muotoon sen, mitä olen löytänyt, koska olen kokenut löytämisen riemua. Kuten esipuheissa on tapana sanoa, työn puutteista vastaa tietysti allekirjoittanut.

Tampereen Näsijärven rantamilla 6. kesäkuuta 2013

Tero Harjunen

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Työ fennistisessä perinteessä	3
1.2 Suomen kielen infinitiivisysteemi ja A-infinitiivi lauseenvastikkeissa	4
2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -KYSYMYKSET SEKÄ AINEISTO JA SEN KERÄYSTAVAT	6
2.1 Aineisto ja sen keräystavat	6
2.2 Pilottitutkimus 1	7
2.3 Pilottitutkimus 2 ja lauseiden epäkieliopillisuusarviot	8
2.4 Tutkimuskysely	12
2.4.1 Luotettavuus ja tehtävien vaativuus	13
2.4.2 Lauseiden yhdenmukaistaminen ja muut tekstimuutokset	15
2.5 Kyselytutkimusten kriittistä tarkastelua	16
2.6 Kyselytilaisuudet	18
2.6.1 Yleiset käytänteet ja vastaamisajat	18
2.6.2 Kyselyt lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa ja avoimessa yliopistossa	20
3 TUTKIMUKSEN TAUSTA	22
3.1 Infinitiivin akkusatiiviobjekti kielioppien, tutkimuksen ja <i>sääntö</i> -käsitteen näkökulmasta	22
3.1.2 Kielioppikirjoituksen perinne ja nykyisyys	22
3.1.2.1 Objekti ja Jahnssonin, Setälän, Penttilän, Siron sekä Ikolan kieliopit	23
3.1.2.2 Objekti ja Iso suomen kielioppi	27
3.1.3 Aikaisempi tutkimus ja sääntömuutokset	29
3.1.3.1 Variaatio generativistisesta näkökulmasta	30
3.1.3.2 Variaatio perinteisen kieliopin näkökulmasta	31
3.1.3.3 Objektisääntöjen muutokset	32
3.1.4 Kielen ja kieliopin säännöt	35
3.1.5 Subjektista objektiksi	37
3.2 Tutkimushypoteesi ja sen taustoistus	38
3.2.1 Hypoteesin perusta	38
3.2.2 Tutkimushypoteesi	39
3.2.2.1 Agentti- ja patienttipiirteet	41

3.2.2.2 Elollisuushierarkia	43
3.2.2.3 Modaalisuus	44
3.3 Tutkimuslauseet	46
4 AKKUSATIIVIOBJEKTIN YHDENMUKAISUUS KYSELYSSÄ	48
4.1 Rajaukset tuotto- ja monivalintatehtävässä	49
4.2 Yhdenmukaisuusluokat tuotto- ja monivalintatehtävässä	50
4.2.1 Hyvin voimakas yhdenmukaisuus	51
4.2.2 Voimakas yhdenmukaisuus	52
4.2.3 Melko voimakas yhdenmukaisuus	55
4.2.4 Kohtalainen yhdenmukaisuus	56
4.2.5 Heikko yhdenmukaisuus	58
4.3 Yhdenmukaisuus arviointitehtävässä	59
4.4 <i>En osaa sanoa</i> -vastaukset	61
4.6 Kokoavaa tarkastelua	63
5 VERTAILUANALYYSI KYSELYSSÄ JA KORPUKSESSA	65
5.1 Infinitiivilauseke osana lauseen objektia olevaa substantiivilauseketta	65
5.1.1 Lupatyypin <i>x antaa (y:lle) luvan tehdä</i>	66
5.1.2 Lupatyypin <i>y saa (x:ltä) luvan tehdä</i>	69
5.1.3 Kokoavaa tarkastelua	71
5.1.4 Mahdollisuustyyppi <i>x tarjoaa (y:lle) mahdollisuuden ~ mahdollisuutta tehdä</i>	73
5.1.5 Kokoavaa tarkastelua	77
5.1.6 Mahdottomuustyyppi <i>x vie tilaisuuden tehdä</i>	79
5.1.7 Avoimuustyyppi <i>x selvittää mahdollisuutta tehdä</i>	79
5.2 Infinitiivilauseke objektina	82
5.2.1 Arviointityyppi <i>x katsoo parhaaksi tehdä</i>	82
5.2.2 Arviointityyppi <i>x katsoo ~ näkee tarpeelliseksi tehdä</i>	83
5.2.3 Kokoavaa tarkastelua	84
5.2.4 Tehtävätyyppi <i>x antaa y:lle tehtäväksi tehdä</i>	85
5.2.5 Tehtävätyypit <i>y saa tehtäväkseen tehdä</i> ja <i>x ottaa tehtäväkseen tehdä</i>	86
5.2.6 Kokoavaa tarkastelua	89
5.3 Infinitiivilauseke osana adverbiaalina olevaa adverbilauseketta <i>x on aikeissa tehdä</i>	90

5.4 Infinitiivilauseke osana adverbiaalina olevaa substantiivilauseketta	93
6 KIELENULKOISET TEKIJÄT JA VARIAATIO	95
6.1 Ikä ja variaatio	95
6.1.1 Variaatio ikäryhmittäin eri tehtävätyypeissä	96
6.1.1.1 Tuottotehtävä	97
6.1.1.2 Arviointitehtävä	98
6.1.1.3 Monivalintatehtävä	99
6.1.2. Ikäryhmittäinen variaatio kokoavasti	100
6.2 Sukupuoli ja variaatio	102
6.3 Asuinseutu ja variaatio	106
7 YHTEENVETO	109

1 JOHDANTO

Suomen kielessä infinitiivin yksiköllinen akkusatiiviobjekti esiintyy joko genetiivin tai nominatiivin kaltaisessa akkusatiivissa¹. Perinteisen kieliopin mukaan vain partitiivi- ja akkusatiiviobjektin välillä vallitsee merkitysoppositio eivätkä akkusatiivikategorian muodot näin eroa toisistaan merkitykseltään. Joka tapauksessa päätteellisen ja päätteettömän muodon käyttö noudattaa jakoa perussubjektilliset² ja muut lausetyypit. Edellisissä käytetään kirjoitetussa yleiskielessä kumpaakin muotoa (perussubjektillisesta lauseesta ks. esimerkkiä 1³) ja jälkimmäisissä partitiivisubjektilliset tapaukset lukuun ottamatta vain päätteetöntä. Yhtä kaikki vaihtelu ei ole suomen kielioppien mukaan perussubjektillisissa lauseissa arbitraarista eli mielivaltaista vaan siihen vaikuttaa predikaatin ja infinitiivilausekkeen suhteen luonne. Jos suhde on syntaktisesti ja semanttisesti läheinen, päätteellinen akkusatiivi on odotuksenmukainen, ja jos suhde on etäinen, päätteetön akkusatiivi on odotuksenmukainen (ks. esim. Ikola 1986a: 149–152). Vaihtelu on kuitenkin nykykielessä hämärärajaista. Sitä ei säännötetäkään viime vuosikymmeninä ilmestyneissä kieliopeissa kausaalisin sääntölausein (vrt. esim. yksikön päätteettömän akkusatiivin ehtoihin muissa kuin perussubjektillisissa lauseissa mts. 150).

(1) *Tuote tarjoaa esimerkiksi mahdollisuuden ottaa turvallinen yhteys ~ turvallisen yhteyden⁴ hotellista yrityksen sähköpostijärjestelmään.*

Infinitiivin akkusatiiviobjektin muodon vaihtelu ei ole ollut perussubjektillisissa lauseissa samanlaista koko nykysuomen kauden (ainakaan) kirjoitettujen kielioppien näkökulmasta. Esimerkiksi Setälä (1884) säännöttää puheena olevan ilmiön syy–seuraus-lausein. Setälän (1884: 7–8) mukaan akkusatiiviobjekti on päätteetön tapauksissa, joissa infinitiivi on persoonattoman finiittiverbin subjektina tai riippuu subjektista (ks. näistä tapauksista Helsingin Sanomat 2000–20001 -korpuksen

¹ Akkusatiivi kattaa syntaktisena terminä objektin päätteettömät ja *-n-* sekä *-t-*päätteiset muodot (Hakulinen & Karlsson 1979: 181). Tässä työssä käytän nominatiivin kaltaisesta akkusatiivista myös nimityksiä päätteetön akkusatiivi, muoto ja objekti sekä genetiivin kaltaisesta nimityksiä päätteellinen akkusatiivi, muoto ja objekti. Yksikön genetiivin kaltaisen akkusatiivin merkinä on aikoinaan ollut **-m*, joka muuttui *-n:*ksi varhaiskantasuomessa, jolloin eri alkuperää olevat yksikön akkusatiivin ja yksikön genetiivin affiksit samalla lankesivat muodollisesti yhteen (Hakulinen 2000 [1978]: 538). Joka tapauksessa esimerkiksi Isossa suomen kieliopissa (2004) päätteellistä akkusatiivia nimitetään pelkän muodon perusteella genetiiviksi, päätteetöntä taas nominatiiviksi ja akkusatiivi-nimitystä käytetään vain pronominien objektimuodoista. Innovaatiosta ei kuitenkaan voi puhua, koska samoin on tehty fennistiikassa aiemminkin (ks. esim. Penttilä 1963: 595–596).

² Perussubjekti on predikaatin mukaan kongruoiva nominatiivisijainen substantiivilauseke (ISK 2004: § 910).

³ Ellei työn esimerkkilauseen yhteydessä mainita lähdettä, olen poiminut lauseen Helsingin Sanomat 2000–2001 -korpukselta (Pajunen 2003). Copyright © Sanoma Osaakeyhtiö. Kiitän Sanoma Osaakeyhtiötä mahdollisuudesta käyttää korpusta.

⁴ Korpuksessa esimerkkilauseessa esiintyy päätteetön akkusatiivi mutta yhtä lailla päätteellinen on tässä kieliopin mukainen.

esimerkkejä 2–4⁵) tai jos infinitiivi riippuu finiittiverbistä, joka on imperatiivin 1. tai 2. persoonassa tai passiivissa. Muulloin akkusatiiviobjekti on päätteellinen (ks. esimerkkiä 1) (mts. 7). Eri asia tietysti on, vastasivatko mainitut sääntölauseet todellista kielenkäyttöä Setälän aikana. Ikolan (1986b: 5) mukaan Setälän päätteetöntä muotoa koskevat säännöt eivät kuvanneet kielenkäyttöä ainakaan enää 1950-luvulla. Toisaalta jo Saarimaa (1930: 75) panee merkille päätteettömän akkusatiivin yleistymisen muualla kuin mainitut Setälän säännöt sallivat.

- (2) *Viimeinen mahdollisuus hankkia **lippu** Sydneyyn on sitten Kalevan Kisat Lahdessa elokuun lopulla – –*
- (3) *– – meillä oli mahdollisuus saada **tasoitus**.*
- (4) *– – maanantaina oli knessetin viimeinen mahdollisuus antaa **epäluottamuslause** ennen parlamentin kesätaukoa.*

Fennistiikassa päätteettömän muodon ekspansiota on pyritty osoittamaan vertaamalla kielopin sääntöjä elävästä kielenkäytöstä poimituihin esimerkkeihin lyhyellä aikavälillä eikä vertaamalla systemaattisesti eriaikaisia aineistoja. Sitä paitsi ilmiötä tukevat esimerkit ovat nykytutkimuksen näkökulmasta määrällisesti verrattain vaatimattomia (ks. esim. Saarimaa 1930: 75; Ikola 1950: 468–475; J. Leino 2003: 46). Toisaalta päätteettömän muodon yleistymistä on tutkittu kyselytestillä, johon osallistui runsaat 200 koehenkilöä (ks. Ikola 1986b). Joka tapauksessa monen kielentutkijan (esim. Pajunen 1999: 30; Piehl 2012) mukaan päätteetön muoto on yhä tavallisempi infinitiivin akkusatiiviobjektina nykykielessä. Toisaalta Ikola (1989: 455) olettaa, että infinitiivin objektin sisältämistä lauserakenteista on tullut nykysuomessa entistä yleisempiä. Saimoin otaksun itsekin. Toisin sanoen on mahdollista, että päätteettömän akkusatiivin ekspansio on illuusio, joka on pikemmin seurausta infinitiivin objektin sisältämien lauserakenteiden määrän kasvusta ja muuttumisesta. Ehkä samanlaisissa rakenteissa olisi käytetty ennen päätteetöntä muotoa olennaisesti samassa määrin kuin nykyään, jos tällaisia rakenteita olisi esiintynyt. Oli miten oli, ehdottoman varmaa on se, että perussubjektillisissa lauseissa esiintyy päätteettömän ja päätteellisen akkusatiivin vaihtelua ja että näin kyseessä on muutoksenalainen ilmiö. Epätietoisuus siitä, tulisiko käyttää muotoa A vai B, puolestaan edeltää varsinaista kielellistä muutosta (E. Itkonen 1978:151).

Tässä työssä tutkin A-infinitiivin akkusatiiviobjektin variaatiota perussubjektillisissa lauserakenteissa kielensisäisten ja -ulkoisten tekijöiden näkökulmasta. Tutkimuksessani painotan edellisiä tekijöitä, joita tarkastelen transitiivisuuden osatekijöiden näkökulmasta. Taustavariaabeleista käsitelen sukupuolen, asuinkunnan ja iän mahdollista vaikutusta variaatioon mutta keskityn ikämuuttu-

⁵ Nimitän Helsingin Sanomat 2000–20001 -korpusta vastedes HS-korpuksiksi.

jaan. Oletan, että päätteetön muoto on yleistynyt A-infinitiivin objektina, ja tätä hypoteesiani arvioin kyselytestitutkimuksessa näennäisaikamenetelmän avulla.

Aiheestani on suhteellisen niukasti varsinaisia tutkimuksia, mutta sitä käsittelevät kielen- sisäisten tekijöiden näkökulmasta esimerkiksi Hakulinen & F. Karlsson (1975), Ikola (esim. 1950; 1957; 1986b; 1989), J. Leino (2003), Lindén (1956) ja Wiik (1972). Kirjoituksissa eritellään vaihtelun syitä ja seurauksia perinteisen ja generativistisen kieliopin näkökulmasta. Sen sijaan variaation ja taustamuuttujien yhteyttä ei ole fennistiikassa tiettävästi tutkittu, vaikka yhteys näyttää olevan (ks. Ikola 1986b: 8). Ikola (1986a: 148) mainitsee infinitiivin akkusatiiviobjektin variaation johtuvan esimerkiksi alueellisten puhekielten eroista (vrt. Ikola 1966: 28). Puhekielen alueelliseen vaihteluun vaikuttavat myös liittyvän keskustelut, joita käytiin Kotikielen Seuran piirissä vuosina 1886 ja 1895 päätteellisen ja päätteettömän infinitiivin objektin käyttöeroista muissa kuin perussubjektillisissa lauseissa (ks. Paunonen 1976: 342).

,

1.1 Työ fennistisessä perinteessä

Käsittelen A-infinitiivin objektin variaatiota korpuksen ja kyselytestin avulla. Tällainen kahden eri tutkimuksen yhdistäminen ei ole fennistiikassa vallan tavatonta. Esimerkiksi Vanhatalo (2003) selvittää, kuinka samansuuntaisia tuloksia korpus- ja kyselytestitutkimus antavat, kun kyse on adjektiivien *keskeinen* ja *tärkeä* kollokaateista. Kuten Vanhatalo (2003: 362) toteaa, kyselytestit voivat tuottaa tietoa, joka ei käy ilmi korpuksesta. Ehkä yksinkertaisimmillaan tämä ilmenee siinä, että esimerkiksi HS-korpus ei sisällä tekstilauseiden tuottajien taustamuuttujia, joita kielenulkoisten tekijöiden tarkastelu edellyttää.

Toisin kuin korpuksat kyselytestit edustavat kokeellista kielentutkimusta. Ne perustuvat oletukseen siitä, että kieltä koskeva tieto on sosiaalisesti jaettua (Vanhatalo 2005: 29 ja siinä mainittu kirjallisuus). Suomeen kyselytestitutkimus saapui Vanhatalon (2005: 31) mukaan osana kognitiivista lingvistiikkaa. Varhaisimpana suomen kielen tutkimuksena, jossa käytettiin koehenkilöitä, Vanhatalo (2005: 30) tosin mainitsee T. Itkosen (1957) astevaihtelua koskevat testit. Jos T. Itkosen testit hyväksytään esimerkiksi kyselytutkimuksesta, kuten nähdäkseni on syytä tehdä, kyselytestien historia on fennistiikassa pidempi kuin korpuksen. Ensimmäiset atk-pohjaiset kielentutkimukseen tarkoitettut tietokannathan ilmestyivät Suomessa 1980-luvulla.

Työn keskiössä on nominaalimuotojen toinen alaryhmä eli infinitiivit, toinen koostuu partisiipeista. Syntaksin alalla infinitiivisiä verbinmuotoja on käsitelty ennen muuta yhdessä finiittisten verbien kanssa (Visapää 2005: 72). Samoin teen minäkin, joten toimin perinteisesti, mutta niin on

toimittava. Joko finiittinen verbi yksin tai yhdessä lauseen objektin tai adverbiaalain kanssa saattaa vaikuttaa yhtenä tekijänä infinitiivin akkusatiiviobjektin muotoon.

Tutkielma kuuluu variaationtutkimuksen alaan, ja sen tarkastelukohteena on yhtä lailla syntaksi muodon kuin merkityksen näkökulmasta. Suomen kielessä syntaksilla on joka tapauksessa viitattu yleisesti lauseen muotoon tai lauseen muodon tutkimiseen (Itkonen 2008: 349). Jos lausetta on tutkittu merkityksen eikä muodon näkökulmasta, on puhuttu lausesemantiikasta (mp.). Koska tarkastelen mahdollisia yhteyksiä variaation ja taustavariaabeleiden välillä, työn voisi toisaalta hahmottaa osaksi sosiolingvistiikan alaa. Sosiolingvistiikka on näet vaikeasti rajattava, ja toiseksi se ja variaationtutkimus on monesti samastettu, mutta toisaalta monien sosiolingvististen tutkimusten kohteena on puhuttu kieli (Nuolijärvi 2000: 15–16, 22). Tutkimusmetodina sosiolingvistiikassa puolestaan suositaan haastattelua. Näin työni ja sosiolingvistiikan yhteydeksi jäävät lähinnä kielenulkoiset variaabelit ja tutkimuksen perustan kvantitatiivisuus.

1.2 Suomen kielen infinitiivisysteemi ja A-infinitiivi lauseenvastikkeissa

Perinteisen kieliopin mukaan suomen kielessä on morfologisesti 4–5 infinitiiviä. Yhtä kaikki sekä 5. (*saamaisillaan*) että 4. infinitiiviä (*saaminen*, *saamista*) käytetään nykykielessä niin vähän, että suomen infinitiivisysteemi on mahdollista hahmottaa kolmijäseniseksi (J. Leino 2003: 99). ISK (2004: § 120) mukaan suomen kielessä onkin vain A-, E- ja MA-infinitiivejä. A-infinitiivillä on 2 muotoa eli lyhyt (*saa*) ja possessiivisuffiksillinen pitkä (*saadakseen*), E-infinitiivillä 3 (*saaden*, *saadessa* ja *saataessa*) ja MA-infinitiivillä 7 muotoa (*saamassa*, *saamasta*, *saamaan*, *saamalla*, *saamatta*, *saaman* ja *saataman*). Yhteensä muotoja on siis 12. Yleisiä kuitenkin ovat vain A-infinitiivin lyhyt muoto ja MA-infinitiivin illatiivi, joiden osuus on Lauseopin arkiston 24 089 infinitiivitapauksesta liki 20 000, joista A-infinitiivin lyhyt muoto puolestaan kattaa MA-infinitiivin illatiiviin nähden enemmän kuin kaksinkertaisen määrän (J. Leino 2003: 22–23). HS-korpuksessa A-infinitiivin osuus (pitkät muodot mukaan luettuna) on kaikista 620 000 infinitiiviesiintymästä 50 prosenttia eli runsaat 310 000⁶.

A-infinitiivin lyhyt muoto voi esiintyä myös parissa lauserakenteissa, joita on nimitetty fenistisessä perinteessä lauseenvastikkeiksi. Tällaisia rakenteita ovat finaalin ja aktiivinen referatiivinen (partisiippinen) lauseenvastike. Niissä infinitiivin objekti on siinä muodossa, jossa se olisi lauseenvastikkeiden asemesta käytetyissä sivulauseissa. (Ks. esim. Ikola 1986a: 151.) Koska objek-

⁶ HS-korpukseseen infinitiivityyppejä on koodattu 5.

tin muoto on näin erilainen lauseenvastikkeissa kuin niiden ulkopuolella, en käsittele niitä tässä tutkimuksessa.

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -KYSYMYKSET SEKÄ AINEISTO JA SEN KERÄYSTAVAT

Työssäni tutkin A-infinitiivin akkusatiiviobjektin variaatiota perussubjektillisissa lauserakenteissa monitekijäisyyden periaatteen kannalta. Periaate tarkoittaa sitä, että sekä kielen variaatio että muutokset riippuvat monista kielenulkoisista ja -sisäisistä tekijöistä (Kurki 2005: 16). Työni tulokset puolestaan perustuvat sekä kyselytesti- että korpusaineistoon. Ensimmäistä aineistoa tarkastelen sekä kielensisäisten että -ulkoisten tekijöiden kannalta mutta jälkimmäistä vain viimeisten tekijöiden⁷. Varsinaisia tutkimustehtäviä on 2. Ensiksikin erittelen ja arvioin, miten transitiivisuuden osatekijät vaikuttavan puheena olevaan vaihteluun. Toiseksi vertaan, kuinka yhdenmukaisia ovat korpus- ja kyselytestitutkimuksen tulokset. Toisin sanoen arvioin kyselytestin luotettavuutta korpuksen avulla, sillä jälkimmäistä pidetään lingvistiikassa yleisesti luotettavampana (tutkimusten luotettavuudesta tarkemmin ks. lukua 2.5). Konkreettiset tutkimuskysymyksetni ovat seuraavat:

(1) Miten puheena olevaan variaation vaikuttavat

- verbi-ilmausten⁸ vakiintuneisuus
- verbisemantiikka
- modaliteetti ja temporaliteetti
- infinitiivilausekkeen ilmaiseman asiantilan faktisuus ja ei-faktisuus
- kieliopillisen subjektin ja infinitiivirakenteen subjektin agenttiiviset piirteet ja asema elollisuushierarkialla
- A-infinitiivin objektin patienttipiirteet ja elollisuus
- koehenkilön sukupuoli, ikä ja asuinalue?

(2) Miten korpus- ja kyselytestitutkimuksen tulosten tendenssit eroavat toisistaan?

2.1 Aineisto ja sen keräystavat

Keräsin tämän tutkimuksen aineiston kyselytestilomakkeella (ks. liitettä 1) kielenkäyttäjiltä ja Context Mill -ohjelmalla HS-korpuksesta, joka sisältää Helsingin Sanomien vuosikerrat 2000–2001. Kyselytutkimukseen vastasi 201 tutkimuskriteerit täyttävää koehenkilöä 5 seuraavasta tutkimusryhmästä: (1) lukion 1. vuosikurssin opiskelijat Tampereella ja (2) lukion 1. vuosikurssin opiskelijat Porissa, (3) vähintään 40-vuotiaat ammatillisen aikuiskoulutuksen opiskelijat Tampereella ja (4)

⁷ Rajoittautumista kielensisäisiin tekijöihin edellyttää jo HS-korpus, johon ei ole koodattu kielenulkoisia tekijöitä.

⁸ Tarkoitan verbi-ilmauksella predikaattiverbiä ja lauseen objektia tai adverbialia (vrt. ISK 2004 § 443).

vähintään 40-vuotiaat ammatillisen aikuiskoulutuksen opiskelijat Porissa sekä (5) vähintään 40-vuotiaat kesäyliopiston opiskelijat Tampereella. Itse kyselytestilomakkeen⁹ teko oli verrattain monivaiheinen prosessi, ja varsinaista kyselytutkimusta edelsi 2 pilottitutkimusta, joilla pyrin ensiksikin varmistumaan siitä, että työn varsinainen kysely on validi¹⁰ ja sisältää suomen kielen mukaisia lauseita. Toiseksi tarkoitukseni oli pilottien avulla saada yleiskuva siitä, miten infinitiivin objekti näyttää varioivan. Kolmanneksi pyrin selvittämään tutkittavan ilmiön havaittavuutta koehenkilöiden näkökulmasta, heidän mielipiteitään tehtävistä ja lomakkeen kehittämistarpeita.

2.2 Pilottitutkimus 1

Ensimmäisen pilottitutkimuksen järjestin vuoden 2012 maaliskuussa yhteensä 10:lle Tampereen yliopiston suomen kielen oppiaineen pää- ja sivuaineopiskelijalle sekä yliopistonlehtorille. Jälkimmäistä lukuun ottamatta vastaajat eivät etukäteen tiedäneet, mitä tutkitaan.

Pilottikyselyssä on 8 sivua, joista ensimmäinen on kansi ja toinen taustatietosivu. Tämän jälkeen tulevat tehtävä sivut seuraavassa järjestyksessä: arviointi-, tuotto- ja monivalintatehtävä. Arviointitehtävässä on 10 eri tekstikokonaisuutta, jotka sisältävät 2–4 virkettä. Virkkeistä on tummennettu lause, joka sisältää 1:n tai useamman A-infinitiivin yksiköllisen akkusatiiviobjektin. Tehtävänannossa ohjeistetaan lukemaan tekstit ja arvioimaan, kuinka hyväksyttäviä niissä esiintyvät tummennetut lauseet ovat. Koehenkilön tulee valita väitettä ”*Lause on hyväksyttävä suomen kielen lause*” kuvaavan asteikkovaihtoehdon numero 1–5 sen mukaan, mitä mieltä hän on. Arviointias- teikon vaihtoehdot ovat 1 ’*täysin eri mieltä*’, 2 ’*melko eri mieltä*’, 3 ’*en osaa sanoa*’, 4 ’*melko samaa mieltä*’ ja 5 ’*täysin samaa mieltä*’. Tehtävässä on vielä seuraavanlainen avoin kysymys: *Mihin perustitte arvionne lauseiden hyväksyttävyydestä? Voitte havainnollistaa vastaustanne esimerkin ja kuvion avulla.*

Tuottotehtävään kuuluu 15 tekstiä, jotka sisältävät 2–4 virkettä. Jokaisen 1 lauseesta on poistettu sananmuoto, joka on yhdys- tai yhdistämätön sana ja joka on vastausviivan jälkeen suluissa siinä kohdassa lausetta, josta se on poistettu. Koehenkilön tulee kirjoittaa poistettu sana sopivassa muodossa viivalle. Poistetut sanat ovat appellatiiveja 1:tä lukuun ottamatta. Niistä 11 esiintyy HS-

⁹ Lomakkeen kehittämisessä minua auttoi Tampereen yliopiston informaatiotiedeen yksikön tutkimuspalveluyksikön TUPA:n tutkimuspäällikkö Jyrki Ollikainen. Ollikainen on kyselytutkimusten suunnittelun, toteutuksen ja analysoinnin asiantuntija.

¹⁰ Käsitteenä validius on monisäikeinen. Tässä kuitenkin tarkoitan sillä sitä, mittaako lomake mahdollisimman luotettavasti sitä, mitä sen tulee mitata?

korpuksessa objektin funktiossa päätteellisessä tai päätteettömässä akkusatiivissa, 1 partitiivissa ja 1 monikon akkusatiivissa, kun taas 2 sanaa esiintyy subjektina genetiivisijassa.

Monivalintatehtävässä on 10 tekstiä, jotka sisältävät 1–3 virkettä. Kussakin tekstissä on lause, joka sisältää A-infinitiivin akkusatiiviobjektina olevan yhdys- tai yhdistämättömän sanan. Vastausvaihtoehtoina on lekseemin päätteetön muoto, päätteellinen muoto tai *en osaa sanoa*. Kaikki sanat ovat appellatiiveja, ja koehenkilön tulee alleviivata sananmuodoista se, mitä hän käyttäisi lauseessa. Jos hän käyttäisi kumpaa tahansa, hänen tulee valita molemmat. Sen sijaan koehenkilö alleviivaa *en osaa sanoa* -vaihtoehto vain, jos ei tiedä, miten toimisi. Lomakkeen lopussa on vielä 3 avointa kysymystä: *Mitä suomen kielen ilmiötä tai ilmiöitä lomakkeella mielestänne tutkitaan? Mitä mieltä olette tehtävistä? Miten lomaketta voisi vielä kehittää?*

2.3 Pilottitutkimus 2 ja lauseiden epäkieliopillisuusarviot

Toisen pilottitutkimuksen järjestin vuoden 2012 toukokuussa erään tamperelaisen kaupunkilukion 25:lle ensimmäisen vuosikurssin opiskelijalle. Pilottikysely 2 eroaa lopullisesta kyselystä ennen muuta siinä, että koehenkilön tulee merkitä vain edelliseen ne tehtävätekstien lauseet, joita pitää epäkieliopillisina (ks. tehtävänantojen osia esimerkeistä 1 ja 2):

- (1) *Alleviivaa teksteistä vielä **värikynällä** jokainen lause, joka on mielestäsi epäkieliopillinen. Älä käytä värikynää, jos kaikki lauseet ovat mielestäsi kieliopin mukaisia.*
- (2) *Alleviivaa teksteistä vielä **värikynällä** jokainen lause, joka on mielestäsi epäkieliopillinen. Älä kuitenkaan alleviivaa sellaista lausetta, joka on mielestäsi epäkieliopillinen vain tummennetun sanan muodon vuoksi. Älä käytä värikynää, jos kaikki lauseet ovat mielestäsi kieliopin mukaisia.*

Esimerkissä 1 on tuotto- ja monivalintatehtävien tehtävänannoista osa, joka koskee epäkieliopillisten lauseiden merkitsemistä. Tuottotehtävässä koehenkilö täydentää lauseen sopivaksi katsomallaan muodolla lekseemistä, joka on annettu sanakirjamuodossa eli yksikön nominatiivissa. Täten lauseen (epä)kieliopillisuus ei voi ainakaan (koehenkilön mielestä) johtua lekseemin muodosta. Tilanne on (epä)kieliopillisuuden näkökulmasta sama myös monivalintatehtävässä, jossa koehenkilö valitsee lauseeseen sopivan tai sopivat objektimuodot.

Esimerkissä 2 on puolestaan arviointitehtävän tehtävänannoista osa, joka niin ikään koskee epäkieliopillisten lauseiden merkitsemistä. Tehtävä koostuu teksteistä, joista on tummennettu arvi-

oitavana oleva A-infinitiivin (akkusatiivi)objekti tai muut lauseenjäsen. A-infinitiivin akkusatiiviobjektit ovat päätteettömässä akkusatiivissa. Koska epäkieliopillisuuden ei pidä tehtävässä perustua tummennetun lauseenjäsenen muotoon, arvioinnissa pitää kiinnittää huomiota muihin tekijöihin.

Pidän lauseiden epäkieliopillisuuden arviointia olennaisen tärkeänä osana tutkimuksen luotettavuuden varmistamista. On paitsi ongelmallista myös tieteen periaatteiden vastaista perustaa tuloksia sellaisten lauseiden varaan, jotka eivät noudata kielen sääntöjä eli jotka tässä tutkimuksessa olisivat epäkorrekteja riippumatta A-infinitiivin akkusatiiviobjektin muodosta. Tällöinhän lopputuloksena on joka tapauksessa lause, joka on epäkieliopillinen siitä huolimatta, onko akkusatiiviobjekti A-infinitiivin yhteydessä päätteellinen vai päätteetön. Sitä paitsi epäkorrekkit lauseet voivat vaikuttaa koehenkilön reaktioihin myös lauseissa, joita hän pitää korrekteinä.

Tehtävänannoissa puhun nimenomaan käsitteistä *epäkieliopillinen* ja *kieliopin mukainen* enkä *epähyväksyttävä* ja *hyväksyttävä*, joita myös käytetään yleisesti lauseiden kielen mukaisuutta arvioitaessa. Joka tapauksessa 2 ensimmäistä käsitettä ovat merkitykseltään nähdäkseni yksiselitteisempiä. Kielitoimiston Sanakirjassa kieliopillisen ja hyväksyttävän merkitykset ovat seuraavat: ”**kieliopillinen** kielioppiin kuuluva, sen mukainen. – – (KS s. v. *kieliopillinen*).” ”*oikeuden-, asianmukainen, kohtuullinen, tyydyttävä, välttävä.* – – (KS s. v. *hyväksyttävä*).” Toisin sanoen käsitteellä *hyväksyttävä* ja myös sen antonyymillä *epähyväksyttävä* on enemmän merkityksiä kuin käsitteillä *kieliopillinen* ja *epäkieliopillinen*. Tässä oletan *kieliopillisen* vastaavan merkitykseltään *kieliopin mukaista*. Koska arkisessa kielenkäytössä kielioppi merkitsee kaiketi teoreettista esitystä kielen säännöstä eli kirjoitettua kielioppia, oletan informanttien liittävän käsitteet *epäkieliopillinen* ja *kieliopin mukainen* kirjoitettuun kielioppiin.

Lauseiden epäkieliopillisuutta arvioi 25 tamperelaisen kaupunkilukion 1. vuosikurssin opiskelijaa. He merkitsivät epäkieliopillisiksi useita 10 lauseita huolimatta siitä, että kaikki pilottilomakkeen 2 lauseet ovat kieli-intuitioni mukaan kieliopin mukaisia. Toisaalta epäkieliopillisten lauseiden verrattain suurta määrää selittää tehtävänanto. Koehenkilö luultavasti olettaa lomakkeen sisältävän epäkieliopillisia lauseita, koska niitä ohjeistetaan tehtävänannossa merkitsemään ja koska jaoin koehenkilölle värikynät merkitsemistä varten. Toiseksi naiivit koehenkilöt näkevät monesti moitteensijaa myös lauseissa, jotka ovat selvästi hyväksyttäviä ja teoreettisesti ongelmattomia (Cowart 1997: 9). Hyväksyttävyysarviot voivat muuttua, jos tehtävänantoja tai kontekstia muutetaan tai jos harrastetaan muuta psykologista manipulaatiota (mp. ja siinä mainittu kirjallisuus). Edellä sanottu pätenee myös kieliopillisuusarvioihin, koska *epäkieliopillinen* ja *epähyväksyttävä* ovat nähdäkseni hämäräraja- ja päällekkäisiä.

Yhtä kaikki epäkieliopillisuusarvioissa olennaisinta on kumuloituminen. Mitä useampi koehenkilö on merkinnyt saman lauseen tai muun kokonaisuuden epäkieliopilliseksi, sitä vahvempi on

näyttö epäkieliopillisuudesta. Tässä työssä epäkieliopillisuuden ratkaisee raja-arvo, joka on absoluuttisena lukuna 2 ja suhteellisenä 8 prosenttia (ks. taulukkoa 1). Toisin sanoen luokittelen kokonaisuuden epäkieliopilliseksi, jos vähintään 2 koehenkilöä on merkinnyt sen epäkieliopilliseksi. Raja-arvo voisi olla suurempi, mutta ei nähdäkseni pienempi. Jos vain 1 koehenkilö pitää lausetta epäkieliopillisena, arvio ei perustu intersubjektiivisuuteen eli tutkimuksessani vähintään 2 kielenkäyttäjän käsitykseen. Tietysti intersubjektiiviselta vaikuttava arvio voi olla alun perin subjektiivinen. Koehenkilö saattaa merkitä kokonaisuuden epäkieliopilliseksi vain, koska vieressä istuva tekee samoin. Yhtäältä koehenkilö voi merkitä kokonaisuuden epäkieliopilliseksi tahallaan, toisaalta inhimillisestä erehdyksestä. Tutkijan on silti mahdotonta erottaa vilpittömät arviot muunlaisista. Sitä paitsi arviot voivat vaihdella esimerkiksi koehenkilöjoukon ja testausajankohdan mukaan. Toisaalta arviointien luotettavuutta voi lisätä kasvattamalla koehenkilömäärää ja toistamalla testin. En kuitenkaan pitänyt tarpeellisena arvioiden toistamista enkä koehenkilömäärän kasvattamista, koska arvioiden perusteet näyttäivät tulevan esille melko selkeästi.

Ensinnäkin epäkieliopillisuusarviot vaikuttavat jossain määrin kumuloituvan samoille koehenkilöille (ks. taulukkoa 1). Esimerkiksi koehenkilönumero 21 pitää 10:ntä taulukon kokonaisuuksista epäkieliopillisena ja koehenkilönumeron 25 puolestaan 9:ää ja 23 taas 7:ää. Taulukossa on kuitenkin edustettuna 25 koehenkilöstä 19 eli selkeä enemmistö. Toinen huomio on se, että yksittäinen kielellinen piirre ei selitä merkintöjä. Esimerkiksi kokonaisuudet 2, 4, 7, 8, 9, 10, 19 ovat rakenteellisesti kohtalaisen kompleksisia toisin kuin esimerkiksi 1, 3, 12, 13. Joka tapauksessa on odotuksenmukaista, että kompleksiset kokonaisuudet on katsottu epäkieliopilliseksi. Jos lause nimittäin on pitkä tai mutkikas, kielenkäyttäjällä ei kykene arviomaan intuitionsa avulla sen kieliopillisuutta (E. Itkonen 1975: 200).

Itkosen & Pajusen (2010: 75) mukaan kyselytutkimuksessa koehenkilöitten vastaukset ovat heidän reaktioitaan. Niinpä epäkieliopilliseksi merkittyjen kokonaisuuksien kategorisoinnissa on viime kädessä kyse päättelystä, joka koskee koehenkilöiden reaktioita. Toisin sanoen päättelen kieli-intuitioni avulla, mikä tai mitkä kielensisäiset tekijät ovat aiheuttaneet vähintään 2 koehenkilössä reaktion, jonka perusteella he ovat merkinneet kokonaisuuden epäkieliopilliseksi. Kategorisointi on tietysti välttämätöntä, jotta lauseet on mahdollista muuttaa sellaisiksi, että niitä voi pitää kieliopin mukaisia. Sinänsä vastaavanlainen päättely on kielitieteessä luonteeltaan aivan normaalia. Kun lingvisti yrittää selvittää kieliyhteisön säännöt aineistosta ulkoisesti, kyse on normien tutkimisesta eikä neutraaleista tosioista, joten päättely on loogisesti epätäydellistä (Määttä 2000a: 511).

Taulukko 1. Pilottitestissä 2 epäkieliopilliseksi merkityt virkkeet, lauseet tai muut kokonaisuudet.

Epäkieliopilliseksi merkitty lause tai muu kokonaisuus	n	Koehenkilön nro
(1) [saarilla], joilla hyljettä voi metsästää	4	5, 16, 23, 24
(2) Vaasan hallinto-oikeus perustelee laajoilla ympäristöhaitoilla päätöstään, jolla se on kumonnut Kemijoki Oy:n luvan rakentaa	3	6, 7, 22
(3) hallita koko prosessia	5	9, 12, 14, 18, 23
(4) Näin se ylempänä oikeusasteena on mitätöinyt (Pohjois-Suomen vesioikeuden viimevuotisen ratkaisun)	4	10, 21, 24, 19
(5) Nelson hankki voiman ja nopeuden lisäksi yliopistossa loppututkinnon	3	10, 23, 25
(6) Punaisella hän kauhistutti jo Taideteollisessa keskuskoulussa 1940-luvulla	2	10, 13
(7) Avatessaan Helsingin Uivan venenäyttelyn torstaina ministeri Heinonen viittasi juhannuksena vesillä tapahtuneisiin alkoholin aiheuttamiin onnettomuuksiin	2	13, 23
(8) Kansliapäällikkö Kauko Sipponen valmistautui tilanteeseen kirjoittamalla 9. lokakuuta 1975 ”kaiken varalta” Kekkonen puolesta puheluonnokset	3	13, 17, 25
(9) ”Kokous vetosi hallitukseen, että se hyödyntäisi joka tilaisuuden (saada kylä takaisin hyvässä yhteisymmärryksessä Neuvostoliiton kanssa.)”	2	14, 18
(10) Hän työskentelee 40–50 tuntia viikossa liiketalouden asiantuntijana, arvioimassa yritysten tilaa Merrill-Lynchin koulutusohjelmassa	3	17, 21, 23
(11) Raskas alkumatka ei painanut kintereissä maalisuoralla, vaan superlahjakuus karkasi jälleen murskaavan ylivoimaiseen voittoon	2	17, 25
(12) mutta ei muuten koskea siihen	3	17, 19, 21
(13) Niin saatiin tummaa, hyvänmakuista hunajaa	3	20, 22, 24
(14) Nandrolon-käryjen suma on täystyöllistänyt liiton välimiestuomioistuimen ja pähkäilemistä riittää	3	21, 23, 25
(15) Knowhow Hossin tämänkertainen lainaohjastaja Ilkka Korpi ei lähtenyt kiihdytyksessä hulluttelemaan	2	21, 25
(16) Pahaa aavistamaton lomailija raaputtaa ”sattumalta” päävoiton, jota lähdetään limusiinilla hakemaan suljetulta luksusalueelta	2	22, 25
(17) Niskanen ryhtyi valmistelemaan tositapauksen pohjalta tv-draamaa	2	24, 25
(18) Osa yksilöllisestä vaihtelusta saadaan nykytekniikalla selville kalloa avaamatta	3	10, 21, 25
(19) jos pelaajien vaatimus oikeudesta vaihtaa seuraa kolmen kuukauden välein toteutuu EU:ssa	5	11, 13, 17, 21, 25
(20) Niskanen ylitti annetun mitan, aikataulun ja budjetin reippaasti	2	12, 19
(21) Parhaimmillaan tuetaan lapsen kasvua yksilöksi	2	9, 21
(22) Viimeistään kun lapsi täyttää kolme vuotta ja kaikki yhteiskunnan rahallinen tuki loppuu, on lapsen syytä mennä päivähoittoon	2	10, 21
(23) Naturvårdsverket on antanut kuuden läänin viranomaisille Tukholmasta pohjoiseen tehtäväksi kartoittaa	2	13, 23
(24) ja sitä pidetään kömpelönä ja kalliina	2	20, 21

Tässä tutkimuksessa epäkieliopillisuusmerkintöjä selittää nähdäkseni 3 tekijää eli (1) kokonaisuuden kompleksisuus, (2) semanttinen monitulkintaisuus ja (3) predikaatittomuus. Varsinainen kysely ei siis sisällä taulukon 1 kokonaisuuksia, ja muutenkin olen ottanut huomioon hahmottelemani epäkieliopillisuuden selittävät tekijät, kun olen muokannut pilottikyselystä varsinaisen kyselyn.

2.4 Tutkimuskysely

Kysely (ks. liitettä 1) sisältää 7 sivua eli kansilehden, 5 tehtävisivua ja taustatietosivun. Tehtävänänot toistuvat joka sivulla, koska ohjeistuksen mukaan lomakkeessa ei saa palata taaksepäin. Lomakkeen kansilehden olen asemoinut Tampereen yliopiston Word-dokumenttipohjalle. Kannessa kerron lyhyesti, mitä lomakkeella tutkitaan ja minkälaisin periaattein kerättyä aineistoa käsitellään sekä tuloksista raportoidaan. Kannessa on myös lomakkeen täyttämisohe, tieto tutkielman tasosta ja tutkijan nimi sekä allekirjoitus. Kokonaisuudessaan olen pyrkinyt laatimaan mahdollisimman selkeän ja viimeistellyn lomakkeen. Kyselyiden ulkoasua nimittäin korostetaan niiden tekooppaissa, ja se varmasti vaikuttaa koehenkilöiden asennoitumiseen. Viimeistely ja harkittu lomake viestii luotettavasta tutkimuksesta.

Sivun 2 alussa on lomakkeen täyttämisohe toistamiseen ja selostus tehtävien teksteistä, jossa mainitsen tekstien olevan peräisin sanomalehdestä ja annan toimintaohjeen. Näin odotusarvona on, että koehenkilöt tuottavat, arvioivat ja valitsevat muotoja sanomalehden tekstilajien kontekstissa. Ohjeiden ja tekstien alkuperäselostusten jälkeen alkaa tuottotehtävä, joka sijoittuu sivuille 2 ja 3 ja jossa tulee täydentää lause poistetun lekseemin sopivalla muodolla. Poistettu sana on aina sulkeissa sanakirjamuodossa eli yksikön nominatiivissa (ks. esimerkkiä 3). Tekstikohtia on 15, ja ne koostuvat 2–3 virkkeestä. Kaikkiaan 15 kohdasta 10:ssä tavoitteenani on ohjata koehenkilö tuottamaan kontekstin ja objektilekseemin avulla joko päätteellinen tai päätteetön akkusatiivi. Sen sijaan 5 kohtaa sisältää joko jonkin toisen lauseenjäsenen kuin objektin tai muun kuin yksikön akkusatiiviobjektin. Kohtien tarkoituksena on vaikeuttaa tutkimuskohteen päättelyä.

(3) *Työryhmän esitys antaa mahdollisuuden erottaa _____ (nuori) koulusta määrääjäksi entistä helpommin. Opettajien ammattijärjestö tukee vahvasti työryhmän ehdotusta.*

Sivuilla 4–5 on arviointitehtävä. Se koostuu 15 tekstistä, joissa on 2–4 virkettä, ja siinä tulee arvioida asteikolla 1–5, kuinka sopivassa muodossa 15 tummennettua lekseemiä ovat kontekstissaan. Asteikon ääriarvoja vastaavat sanalliset kuvaukset *täysin samaa mieltä* ja *täysin eri mieltä*. Tehtävän 15 kohdasta 10:ssä on arvioitavana infinitiivin akkusatiiviobjektin päätteetön muoto (ks. esimerkkiä 4), 4 kohdassa partitiiviobjekti ja 1:ssä muu lauseenjäsen kuin objekti. Jokaisen tekstin yhteydessä on *en osaa sanoa* -vaihtoehto.

- (4) 1 2 3 4 5 eos
*Hevonen oli taas täysin ylivoimainen. Kari Rosimo ajoi päättäväisesti eteenpäin, ja Antti Teivainen katsoi Quick Barin rattailla parhaaksi luovuttaa **paikka** suursuosikille.*

Sivun 6 monivalintatehtävä sisältää 10 kohtaa, jotka koostuvat 1–4 virkkeen teksteistä. Koehenkilön on valittava objektilekseemi joko päätteellisenä tai päätteettömänä tai sekä päätteellisenä että päätteettömänä sen mukaan, mitä muotoa tai muotoja hän käyttäisi lauseessa. Lisäksi on *en osaa sanoa* -vaihtoehto siltä varalta, että koehenkilö ei tiedä, miten toimisi.

- (5) *Mona Sahlin vahvisti, että hallitus on antanut psykologisen puolustuksen hallinnolle tehtäväksi perustaa **arkisto** / **arkiston** / eos, johon kerätään kaikki mahdollinen tieto onnettomuudesta.*

Lomakkeen viimeisellä sivu 7 on taustasivu, jolla kysytään sukupuolta, syntymävuotta, äidinkieltä, ylintä tutkintoa, asuinpaikkakuntaa, asumisvuosia edellisessä ja mahdollisia muita asuinpaikkoja sekä asumisvuosia näissä. Näitä tietoja tai osaa niistä tarvitaan kielenulkoisten tekijöiden ja variaation yhteyden tutkimiseen.

2.4.1 Luotettavuus ja tehtävien vaativuus

Lomakkeen tutkimuskohteeksi kuvaan kannessa yleisluontoisesti *suomen kielen*, koska varsinaisen kohteen tietäminen ja toisaalta myös sen paljastuminen saattavat vaikuttaa informanttien reaktioihin tavalla tai toisella. Tämä puolestaan voi heikentää tutkimuksen luotettavuutta. Pysin kuitenkin pitämään tutkittavan ilmiön parissa ensimmäisessä tehtävässä mahdollisimman piiloisena tehtäväjärjestyksen ja muiden tapausten kuin A-infinitiivin yksiköllisten objektimuotojen avulla.

Lomakkeen täyttämisohe on sekä ensimmäisellä että toisella sivulla, jotta ohje huomattaisiin. Ohjeen mukaan lomake pitää täyttää alusta loppuun sivu kerrallaan eikä seuraavaa sivua pidä kääntää ennen kuin on täyttänyt edellisen loppuun. Myöskään taaksepäin ei saa palata. Etenemisjärjestyksen perusteena on, että edellisten sivujen vastausten tulee olla riippumattomia jälkimmäisten sivujen sisällöstä. Tässä yhteydessä on silti tarpeen korostaa, että tulosten luotettavuus perustuu osittain siihen, että koehenkilöt noudattavat ohjeita. Joka tapauksessa 201 koehenkilön joukossa on heitä, jotka toimivat enemmän ja vähemmän ohjeiden vastaisesti. Ohjeita tahattomasti tai tahallisesti noudattamattomat eivät silti olennaisesti heikennä työn luotettavuutta, koska ylivoimaisesti suurin osa toiminee niiden mukaan. Sitä paitsi ohjeiden noudattamisesta voidaan periaatteessa varmistua

vain kahdella tapaa: Ensiksi joka lomakepaperi voidaan jakaa erikseen ja kerätä talteen ennen seuraavan antamista. Toiseksi voidaan menetellä niin, että lomake kiinnitetään molemmista reunoista, jolloin on mahdollista edetä vain sivu kerrallaan ja täytetyt sivut voidaan kerätä saman tien (ks. Vanhatalo 2003: 355). Kummatkaan tavat eivät tosin olleet mahdollisia tässä tutkimuksessa, koska kyselylomake on 7-sivuinen, koehenkilöitä kerralla koolla jopa kymmenittäin ja valvoja 1.

Toisaalta kyselyn luotettavuuteen voi vaikuttaa vastausvaihtoehtojen sijoittelulla. Tässä työssä vaihtelin vastausvaihtoehtojen sijaintia lomakkeittain ja arvioin tilastollisin menetelmin, onko menettelyllä vaikutusta tuloksiin. Menettely koskee siis arviointi- ja monivalintatehtävää. Arviointitehtävässä numeeriset arvot 1–5 ovat jokaisessa lomakkeessa järjestyksessä pienemmistä suurimpaan. Joka toisessa lomakkeessa numeerisia ääriarvoja (1 ja 5) kuitenkin vastaavat sanalliset arvot 1 *'täysin samaa mieltä'* ja 5 *'täysin eri mieltä'* ja joka toisessa 1 *'täysin eri mieltä'* sekä 5 *'täysin samaa mieltä'*. Monivalintatehtävässä päätteellinen sananmuoto puolestaan edeltää joka toisessa lomakkeessa päätteetöntä ja joka toisessa järjestys on päinvastainen. Sen sijaan kummassakin tehtävässä *en osaa sanoa* -vaihtoehto on viimeisenä, koska sen sijoittaminen ensimmäiseksi saattaa olla todellista tarvetta suurempi syy vaihtoehdon valinnalle.

Tällainen tekninen variointi neutraloi vastaukset, jotka on annettu niiden sijainnin perusteella. Voidaan nimittäin olettaa, että osa koehenkilöistä valitsee kyselyissä ensimmäisen vaihtoehdon mekaanisesti. Jos tällaisia informanteja on runsaasti ja jos vaihtoehdot asemoidaan aina samoin, tulos vääristyy. Siksi tässä työssä vastausvaihtoehtojen variointi kattaa kaikki koehenkilöryhmät. Jos variointi sitä vastoin toteutettaisiin vain joka toisessa ryhmässä, ryhmäkohtaista vaihtelua ei voisi erottaa vastausvaihtojen asemoinnista johtuvasta varioinnista.

Kyselyssä tehtävät ovat järjestyksessä tuotto-, arviointi- ja monivalintatehtävä. Tuottotehtävä on ensimmäisenä, koska siinä vastaus perustuu koehenkilön tuotokseen eikä jo tuotetun muodon arviointiin tai valintaan. Jos tehtäviä tarkastelee niiden edellyttämän osaamistason näkökulmasta, vaativin on ensimmäinen, joka edellyttää produktiivista tietoa. Sen sijaan muut tehtävät vaativat reseptiivistä tietoa. Lekseemin yhteydessä reseptiivinen tieto tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kielenkäyttäjä tunnistaa sanan ja että hänellä on odotus sanan kieliopillisesta käyttäytymisestä (Nation 1990: 31–32). Lekseemiä koskeva produktiivinen tieto puolestaan edellyttää reseptiivistä tietoa sanasta ja on esimerkiksi tietoa siitä, miten sana käyttäytyy kieliopillisesti (mts. 32). Koska tuottotehtävä edellyttää produktiivista tietoa toisin kuin monivalinta- ja arviointitehtävä, se on tiedon lajien näkökulmasta vaativin. Tosin lähempi tarkastelu osoittaa vaikeustason suhteellisuuden. Ensiksikin tuottotehtävässä lekseemi on annettu sanakirjamuodossa. Täten yksikön akkusatiiviobjektin tapauksessa ei ole kyse sekä sopivan lekseemin että muodon tuottamisesta kontekstiin, kuten usein tuottotehtävissä, vaan vain muodon tuottamisesta. Arviointitehtävässä taas on arvioitava 5-portaisella as-

teikolla, kuinka sopiva muoto on kontekstissaan, jonka ääriarvot ovat *'täysin samaa mieltä'* ja *'täysin esi mieltä'*. Lisäksi on *en osaa sanoa* -vaihtoehto. Myös monivalintatehtävässä koehenkilön on valittava lauseeseen annettu lekseemi joko päätteellisessä, päätteettömässä tai kummassa tahansa muodossa ja lisäksi on *en osaa sanoa* -vaihtoehto. Toisin sanoen tiedon kategorialajien kannalta tuottotehtävä on vaativampi kuin arviointi- ja monivalintatehtävä, mutta jälkimmäisissä on monia vastausvaihtoehtoja, ja erityisesti arviointitehtävä saattaa olla haastava pienten skalaaristen erojen vuoksi.

2.4.2 Lauseiden yhdenmukaistaminen ja muut tekstimuutokset

Kysely sisältää 30 erillistä HS-korpuksesta poimimaani tekstiä, joiden avulla tutkin A-infinitiivin objektin variaatiota ja joita olen tarvittaessa muokannut. Lisäksi olen poiminut korpuksesta ilmaus-tyypit, jotka esiintyvät kyselyssä. Sekä kysely- että korpuslauseissa A-infinitiivien yksikölliset akkusatiivobjektit esiintyvät tässä tutkimuksessa vain lauserakenteissa, joita ei pidetä yleisesti fennistiikassa lauseenvastikkeina, koska infinitiivin objekti käyttäytyy lauseenvastikkeissa eri tavalla kuin niiden ulkopuolella (ks. lukua 1.2). Toiseksi lauseiden predikaatit ovat indikatiivissa siitä syystä, että modus vaikuttaa yhtenä tekijänä akkusatiiviohjettujen muotoon. Muut tärkeät yhdenmukaistamismuutokset ja valinnat koskevat A-infinitiivin objektina olevia substantiivilausekkeiden edussanoja ja pätevät paria poikkeusta lukuun ottamatta vain kyselyyn. Tällaisia tapauksia on 6, ja ovat seuraavat: (1) Sanat ovat yhdistämättömiä ja esiintyvät ilman etumääritettä. Näin varmistutaan siitä, että etumäärite ei vaikuta muotovaihteluun. (2) Sanoissa ei joko esiinny lainkaan morfofonologista vaihtelua päätteettömän ja päätteellisen muodon välillä tai vaihtelu on verrattain yksinkertaista. Taustalla on kielenkäyttöä ohjaava taloudellisuusperiaate, jonka mukaan tunnusmerkitöntä muotoa käytetään monesti, kun tunnusmerkkisellä muodolla ei ole merkitystä erottavaa funktiota. Koska päätteellisen akkusatiivin tuottaminen vaatii periaatteessa sitä enemmän kognitiivista prosessointia, mitä kompleksisempaa morfofonologinen vaihtelu on, saattaa päätteellisen objektin muodostaminen riippua ainakin jossain tapauksissa mainitusta vaihtelusta. Jos yksikön akkusatiivimuodot taas poikkeavat morfofonologisen vaihtelun vuoksi monivalinta- ja arviointitehtävässä merkittävästi toisistaan, voi muotoasu, varsinkin jos sana on outo, vaikuttaa valintaan. (3) Edussanat ovat appellatiiveja. On nimittäin osoitettu kokein ja lause-esimerkein, että akkusatiiviohjettuna olevan proprin muoto ei eräissä lauserakenteissa noudata perinteisen kieliopin sääntöjä (ks. Yli-Vakkuri 1978: 306–322). (4) Sanat sisältävät runsaasti kotoperäisiä äänneitä, koska koehenkilön voi olla hankalaa muodostaa päätteellinen muoto lekseemistä, jossa on vierasperäisiä äänneitä, tai tällaisen lekseemin

muoto saattaa näyttää epäkieliopilliselta. (5) Edussanaan ei liity possessiivisuffiksia, koska possessiivisuffiksellinen muoto on päätteellisenä ja päätteettömänä samannäköinen. (6) Edussanoissa ei ole liitettä, koska on mahdollista, että liite vaikuttaa niiden muotoon.

Kuten aiemmin ilmeni, käsittelen työssäni A-infinitiivin objektin variaatiota myös HS-korpuksen lauseissa, ja rajauskriteerien kohta 3 koskee myös niitä. Toisin sanoen poimin korpuksista vain lauseet, joiden A-infinitiivin objektina olevan substantiivilausekkeen edussanat ovat appellaatiiveja. Kohdan 5 otan huomioon sovelletusti. Poimin näet vain lauseet, joiden A-infinitiivin objektina olevan substantiivilausekkeiden edussanat sisältävät possessiivisuffiksin niissä tapauksissa, joissa edussanalla on oma, kongruoiva määrite. Tällöinhän määrite osoittaa, onko kyse päätteellisestä vai päätteettömästä akkusatiivista. Muita rajauskriteerejä en huomioi, koska tutkimuksen ilmaus-tyypeissä korpuksessa esiintyy ylipäättään suhteellisen vähän yksikön akkusatiiviojektin sisältämiä tapauksia. Tällöin muut kriteerit rajaisivat aineiston entistä pienemmäksi. Jos kriteereillä kuitenkin näyttää olevan merkitystä muodon vaihtelun kannalta, tarkastelen tietysti asiaa.

2.5 Kyselytutkimusten kriittistä tarkastelua

Kuten aiemmin on käynyt selväksi, käsittelen tässä työssä A-infinitiivin objektin variaatiota sekä korpuksen että kyselyn avulla. Tutkimustavoista edellytetään vähintään toista, jos tarkastellaan kielellistä variaatiota ja/tai poikkeavaa kielenkäyttöä (Itkonen & Pajunen 2010: 72). Kyselyt on tapana lukea kielitieteen alalla niin sanottuihin pehmeisiin menetelmiin ja korpuksot koviin ja yleisesti ottaen kyselyihin suhtaudutaan kriittisemmin. Tietävästi tämä liittyy siihen, että positivistinen (luonnontieteellinen) tutkimus on edustanut verrattain pitkään tieteen tekemisen ideaalia ja korpustutkimus on yhdistetty empiirisyyteen toisin kuin kyselyt. Kotilainen (2007: 28) toteaa, että korpus-tutkimukselta puuttuu varsinainen empiirisuus, koska se edellyttää myös tutkijan omaa päättelyä. Itse asiassa edellinen argumentti näyttää pohjautuvan luonnontieteelliseen empirismiin. Empiirinen on kuitenkin Itkonen & Pajunen (2010: 9) mukaan ilmiö, joka kytkeytyy tiettyyn aikaan ja paikkaan. Koska korpus- ja kyselytutkimus perustuvat tiettyssä ajassa ja paikassa esiintyviin puhuttuihin tai kirjoitettuihin lauseisiin tai vähintään koehenkilöiden reaktioihin lauseista, ne ovat empiirisiä (ks. Itkonen & Pajunen 2010: 13, 75).

Empiirisestä perustastaan huolimatta korpus- ja kyselytutkimus tietenkin eroavat toisistaan. Vanhatalo (2003: 353) muistuttaa, että edellisessä tarkastellaan kieliainesta, jonka tuottajat eivät ole tienneet muodostavansa kieltä kielentutkijoiden tarpeisiin. Sen sijaan kyselytestin koehenkilöt ovat tietoisia siitä, että heidän vastauksiaan analysoidaan (Vanhatalo 2003: 353). Toisin sanoen korpuks-

sesta tutkitaan esiintymiä, jotka ovat olemassa tai olleet olemassa korpuksesta riippumatta. Sitä vastoin kyselyn analyysissä tarkastellaan aineistoa, jota ei ole olemassa ainakaan sellaisenaan ennen kyselyä.

Kyselyä edeltävät aina valinnat, jotka pohjautuvat tutkijan kieli-intuitioon. Kyselyssä tutkija tarkastelee koehenkilöiden mielipiteitä, joiden yhtenä muodostumisen perustana on heidän kieli-intuitionsa, mutta varsinaisesti tutkitaan koehenkilöiden reaktioita. (Itkonen & Pajunen 2010: 73, 74, 93.) Toisin sanoen A-infinitiivin akkusatiiviobjektin variaatiota koskevaa kyselyä suunniteltaessaan tutkija tukeutuu aina ensiksi omaan intuitioonsa, kun hän pohtii esimerkiksi sitä, missä rakenteissa ja miten akkusatiiviobjekti vaihtelee.

Kyselytutkimukseen kohdistuvaa kritiikkiä tarkastelee esimerkiksi Vanhatalo (2005: 32–35). Hänen mukaansa tulevaisuudessa on syytä eritellä kyselytestimenetelmän¹¹ toimintaperiaatteiden luotettavuutta ja selvittää menetelmän hyötyjä suhteessa muihin menetelmiin (mts. 33). Käsillä olevassa tutkimuksessa vertaankin kysely- ja korpustutkimuksen tuottamia tuloksia.

Vanhatalon (2003: 353) mielestä kyselyn metodologiset ongelmat on liitetty ennen kaikkea sillä kerättyjen tulosten luonnollisuuteen ja vastaavuuteen todellisuuden kanssa. Vanhatalon (2003: 353) mukaan koehenkilöitä voi manipuloida tarkoitushakuisesti, joten kyselyn tulee olla sellainen, että kielentutkijat voivat hyväksyä sen. Huomattakoon, että olen pyrkinyt varmistumaan tämän tutkimuksen kyselyn luotettavuudesta. Ensiksikin kyselyn suunnittelussa on auttanut alan asiantuntija (ks. lukua 2.1). Toiseksi kyselyn pilottiversiot ovat olleet eri vaiheissaan Tampereen yliopiston suomen kielen opiskelijoiden arvioitavina. Kolmanneksi olen testannut 2 pilottiversiota koehenkilöillä, ja kysely (ks. liitettä 1) on jälkikäteen vielä tarkasteltavana.

Kotilaisen (2007: 38) kritiikki kohdistuu niin ikään kyselytestien luonnollisuuteen, sillä hän pitää niiden heikkoutena kontekstin puutetta ja arvostelee yksittäisten, kontekstittomien lauseiden testaamista. Hänen mukaansa ongelmaa pienentäisi se, että kyselyt perustuisivat aitoihin ja kontekstillisiin esimerkkeihin. (Kotilainen 2007: 38). Olen ottanut kritiikin huomioon niin, että kaikki tässä työssä analysoitavat lauseet esiintyvät osana tekstikontekstia, joka pohjautuu HS-korpukseen. Toisaalta Vanhatalo (2003: 353) muistuttaa, että korpustenkin analyysissä on käytettävissä alkuperäisen kielentuottotilanteiden kontekstia enää rajallisesti.

¹¹ Itse puhun kysely- ja korpustutkimuksesta, koska en pidä kumpaakaan varsinaisesti menetelminä. Sivuutan tässä kuitenkin tutkimuksen ja menetelmän käsitteellisen ja metodologisen eron pohdinnan.

2.6 Kyselytilaisuudet

Keräsin tutkimuksen kyselyaineiston 19 kyselytilaisuudessa, jotka järjestin toukokuun ja marraskuun välisenä aikana vuonna 2012 yhteensä 5 oppilaitoksessa Pirkanmaalla ja Satakunnassa. Ennen kyselyjen järjestämistä toimitin jokaiselle tutkimusluvasta päättävälle henkilölle tai hallintoelimelle tutkimuslupahakemuksen (ks. liitettä 2) ja liitteen, josta ilmeni tutkimuksen täsmällinen aihe, jota ei ollut lupa kertoa koehenkilöille. Kyselytilaisuuksista 5 oli Satakunnan maakunnassa Porissa ja 14 Pirkanmaalla Tampereella (ks. taulukkoa 2). Koehenkilöitä oli yhteensä 217, mutta heidän määränsä vaihtelivat eri tilaisuuksissa 1:stä 30:een. Kyselyyn osallistui myös muutamia koehenkilöitä, joiden äidinkieli ei ole suomi. Tutkimukseen kuitenkin hyväksyin vain äidinkieliset suomalaiset, koska käsiteltävä ilmiö, kuten objektin sijat ylipäättään, on äidinkielenään muuta kuin suomea puhuville erityisen hankala.

Informantit muodostavat 5 seuraavaa ryhmää: (1) lukion 1. vuosikurssin opiskelijat Tampereella, (2) lukion 1. vuosikurssin opiskelijat Porissa, (3) vähintään 40-vuotiaat ammatillisen aikuiskoulutuksen opiskelijat Tampereella, (4) vähintään 40-vuotiaat ammatillisen aikuiskoulutuksen opiskelijat Porissa ja (5) vähintään 40-vuotiaat Tampereen kesäyliopiston opiskelijat. Pysin siihen, että 4 ensimmäisessä ryhmässä olisi vähintään 50 koehenkilöä. Koska tavoite toteutui vain lukio-
laisten osalta, täydensin tutkimusjoukkoa vielä 5. ryhmällä eli kesäyliopiston opiskelijoilla. (Tutkimuksen koehenkilöt koulutus- ja ikätasoltaan ks. kuviota 1.) Tutkimuksen kriteerit täyttäviä koehenkilöitä on 201, ja enemmistö heistä muodostuu nuorisolukion 1. vuosikurssin alle 20-vuotiaista opiskelijoista, toiseksi eniten on vähintään 40-vuotiaita ammattikoulutuksen opiskelijoista ja kolmanneksi eniten vähintään 40-vuotiaita avoimen yliopiston opiskelijoita.

2.6.1 Yleiset käytänteet ja vastaamisajat

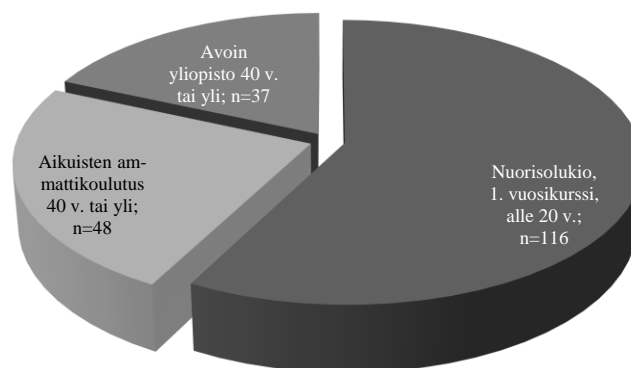
Kaikissa kyselytilaisuuksissa toimittiin samojen käytänteiden mukaan. Käytänteistä vastasi valvoja, jona toimin 3:a tilaisuutta lukuun ottamatta itse. Ensiksikin tilaisuudet olivat yhtenäisessä tilassa, jossa vallitsi vastaamisrauha ja jossa koehenkilöt olivat valvottavissa. Toiseksi vastausaikaa ei rajoitettu.¹²

¹² Tosiasiassa vastausaika on tietysti aina rajallinen, mutta vastaamiseen pyrittiin varaamaan riittävästi aikaa (ks. myös taulukkoa 2).

Taulukko 2. Koehenkilöryhmät koulutustasoittain pienimmästä suurimpaan ja vastausaikojen vaihteluvälit.

Koehenkilöryhmä	Koko (n)	Äidinkielenä suomi (n)	Kunta	Vastausaika (min)
(1) Lukiolaiset	30	28	Pori	13–21
(2) Lukiolaiset	25	25	Pori	8–21
(3) Lukiolaiset	24	20	Tampere	11–21
(4) Lukiolaiset	24	23	Tampere	9–19
(5) Lukiolaiset	20	20	Tampere	13–25
(6) Ammattiopiskelijat	19	13*	Pori	11–27
(7) Ammattiopiskelijat	13	12	Pori	14–25
(8) Ammattiopiskelijat	10	9	Pori	12–21
(9) Ammattiopiskelijat	8	7	Tampere	16–19
(10) Ammattiopiskelijat	6	6	Tampere	13–23
(11) Ammattiopiskelijat	1	1	Tampere	30
(12) Yliopisto-opiskelijat	12	12	Tampere	7–16
(13) Yliopisto-opiskelijat	4	4	Tampere	12–15
(14) Yliopisto-opiskelijat	4	4	Tampere	11–19
(15) Yliopisto-opiskelijat	5	5	Tampere	13–18
(16) Yliopisto-opiskelijat	3	3	Tampere	10–16
(17) Yliopisto-opiskelijat	3	3	Tampere	12–14
(18) Yliopisto-opiskelijat	3	3	Tampere	15–24
(19) Yliopisto-opiskelijat	3	3	Tampere	22–25
Yhteensä	217	201		

*Koehenkilöistä 2 on merkinnyt äidinkielekseen suomen. Ensimmäinen oli asunut Suomessa kertomansa mukaan kuitenkin 5 vuotta. Toinen taas teki kielivirheitä, joiden perusteella hänen äidinkieltä ei todennäköisesti ole suomi. Katsoin, että kummankaan äidinkieli ei ole suomi.

Kuvio 1. Äidinkieleltään suomalaisten koehenkilöiden ikäluokat ja määrät eri koulutustasoilla.

Kolmanneksi kyselyt jaettiin kansilehti alaspäin, ja tutkimusryhmittäin koehenkilöt aloittivat vastaamisen samaan aikaan. Jos koehenkilö kuitenkin saapui tilaisuuteen myöhässä, hän aloitti vastaamisen eri aikaan lyhyen ohjeistuksen jälkeen, mutta tällöin vastausajan vaihteluväli merkittiin erikseen (vastausaikojen vaihteluvälistä ks. tuonnempana). Tällaisia tapauksia oli muutama. Neljänneksi kyselyt järjestettiin aina siinä oppilaitoksessa, jossa koehenkilöt opiskelivat. Viidenneksi valvoja kirjasi tutkimusryhmittäin minuutin tarkkuudella vastausaikojen vaihteluvälin eli ajan, jonka

ensimmäisenä ja viimeisenä kyselylomakkeen palauttanut käytti vastaamiseen. Kaikkiaan vastausajat vaihtelivat 7 ja 30 minuutin välillä (ks. taulukkoa 2). Koska yksilölliset erot vastausnopeudessa ovat koetilanteissa yleensä suuria, ajat eivät suoraan kerro informanttien motivaatiosta mutta saattavat osassa tapauksissa näin tehdä. Kaikissa koehenkilöryhmissä on kuitenkin informantteja, jotka ovat käyttäneet suhteessa muihin joko paljon tai vähän aikaa.

2.6.2 Kyselyt lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa ja avoimessa yliopistossa

Työn 2 ensimmäistä tutkimusryhmää ovat Tampereella tai Porissa lukiokoulutusta saavat 1. vuosikurssin opiskelijat. Edellisessä kaupungissa heille oli 3 kyselytilaisuutta ja jälkimmäisessä 2. Porissa tutkimuskriteerit täyttäneitä vastaajia oli 53 ja Tampereella 63. Kaikkiaan testattuja lukiolaisia oli yhteensä 123. Koehenkilöryhmät muodosti henkilökunta, ja tilaisuudet järjestettiin lukiokohtaisesti eri tiloissa. Näin ollen ei ollut mahdollista, että vastanneet ja vielä vastaamattomat informantit olisivat voineet keskustella keskenään ennen kyselyä, mikä on tutkimuksen luotettavuuden kannalta tärkeää.

Ryhmäpareista 2 jälkimmäistä ovat vähintään 40-vuotiaat ammatillisen aikuiskoulutuksen opiskelijat Tampereella tai Porissa. Porissa tutkimuskriteerit täyttäviä koehenkilöitä oli 34 ja Tampereella 14. Kaikkiaan järjestin ammattiopiskelijoille yhteensä 6 kyselytilaisuutta, joista puolet olivat Porissa ja puolet Tampereella. Porissa koehenkilöryhmät muodosti henkilökunta. Sen sijaan Tampereella 2 ensimmäiseen kyselytilaisuuteen koehenkilöitä ohjasi henkilökunta, jolle oli tiedotettu tilaisuuksista. Koska Tampereella ensimmäiseen kyselytilaisuuteen osallistui vain 6 koehenkilöä, pyrin houkuttelemaan toiseen tilaisuuteen lisää informantteja tiedottamalla etukäteen, että osallistuneet saavat pullakahvit. Jälkimmäiseen tilaisuuteen kuitenkin saapui 1 koehenkilö. Päästäkseni lähemmäksi tavoitettani pidin Tampereen oppilaitoksessa vielä kyselytilaisuuden, jonka järjestin eri toimipisteessä kuin 2 aiempaa ja eri periaattein. Kohdensin henkilökohtaisen kutsun kyselytestitilaisuuteen (ks. liitettä 3) muutaman koulutusalan opiskelijalle, jotka oppilaitoksen henkilökunta oli valinnut tutkimuskriteerien nojalla opiskelijatietojärjestelmästä. Lähetin kutsut kyselytilaisuuteen kunkin koehenkilön kotiosoitteeseen postitse Tampereen yliopiston tunnuksin varustetussa kirjeessä noin viikko ennen kyselytilaisuutta. Kutsuttuja oli 72. Tosin nimien perusteella heidän joukossaan oli myös muita kuin äidinkieleltään suomalaisia. Jotta osallistumisprosentti olisi mahdollisimman korkea, kerroin kutsussa, että tilaisuuden jälkeen osallistuneille tarjotaan pullakahvit¹³. Tilaisuuteen

¹³ Kiitän tutkimusavustajaani Satu Harjusta pullakahvien tarjoilusta.

saapui silti vain 8 henkilöä. Pieni osallistujaprosenttia johtunee ensinnäkin ajankohdasta, juhannusviikosta, ja siitä, että oppilaitoksen henkilökunnan mukaan opiskelijoita oli työharjoittelussa.

Ammattioppilaitoksissa toimipistettä kohden oli vain 1 kysely, eikä saman koulutusalan opiskelijoita testattu eri tilaisuuksissa. Ainoa poikkeus on Tampereen oppilaitos, jossa järjestin samassa toimipisteessä 2 tilaisuutta. Jälkimmäiseen kuitenkin saapui vain 1 koehenkilö. Näin on epätodennäköistä, että vastanneet ja vielä vastaamattomat informantit olisivat keskustelleet kyselystä.

Koska tutkimuksen koehenkilötavoite ei täytynyt vähintään 40-vuotiaiden ammatillisen aikuiskoulutuksen opiskelijoiden osalta Tampereella eikä Porissa, täydensin aineistoa 5. luokalla eli Tampereen kesäyliopiston vähintään 40-vuotiailla opiskelijoilla. Koehenkilöt valittiin siten, että ensin oppilaitoksen henkilökunta poimi sopiviksi katsomistaan opetusryhmistä vähintään 40-vuotiaat opiskelijat. Tämän jälkeen otin sähköpostitse yhteyttä opetusryhmien opettajiin sopiakseni kyselytilaisuudesta. Tilaisuuksia oli 8, ja pidin ne joko ennen opetusryhmän kokoontumista, sen jälkeen tai sen aikana niin, että koehenkilöt vastasivat erillisessä tilassa ja palasivat tämän jälkeen opetusryhmäänsä. Koehenkilöitä kertyi lopulta 37, ja he täyttivät tutkimuskriteerit. Avoimen yliopiston opiskelijoidenkin tapauksessa on epätodennäköisistä, että vastanneet ja vielä vastaamattomat informantit olisivat keskustelleet kyselystä, koska kyselyt järjestettiin eri opetusryhmille.

3 TUTKIMUKSEN TAUSTA

Tämä luku on kaksiosainen. Ensimmäisessä osassa tarkastelen ensin kielioppikirjoituksen perinnettä nykysuomessa. Seuraavaksi esittelen infinitiivin yksiköllisen akkusatiiviobjektin käyttäytymistä suomen kielessä sekä keskeisten kielioppien että aikaisemman tutkimuksen perusteella. Käsittelen kielioppeja Jahnsson (2000 [1871]), Setälä (1884), Penttilä (1963), Siro (1964), Ikola (1968) ja Iso suomen kielioppi (2004). Seuraavaksi esitän, miten infinitiivin objektin variaatiota on tutkittua ja sitä koskevia sääntöjä muutettu 1900-luvulla. Tämän jälkeen käsittelen kielen ja kieliopin sääntöjä yleisesti ja tutkimusaiheeni kannalta. Ensimmäisen osan lopuksi tarkastelen vielä infinitiivin objektin jäsentymistä kielihistoriallisesta näkökulmasta. Toisessa osassa esitän tutkimushypoteesini, jota taustoitan aluksi tiivistelmällä ensimmäisen osan olennaisimmasta sisällöstä. Lopuksi esitän varsinaisen hypoteesini ja sen teoreettiset osa-alueet.

3.1 Infinitiivin akkusatiiviobjekti kielioppien, tutkimuksen ja *sääntö*-käsitteen näkökulmasta

Kielitieteessä(kin) nykyisyyden ymmärtää parhaiten, kun tuntee historiaa. Siksi tarkastelen seuraavaksi, millaiseen taustaan infinitiivin akkusatiiviobjektin variaatio kytkeytyy. Tarkastelu luo pohjan tutkimushypoteesilleni, jossa otan huomioon sekä kielensisäiset että -ulkoiset tekijät. Hypoteesini esitän luvussa 3.2 alalukuineen.

3.1.2 Kielioppikirjoituksen perinne ja nykyisyys

Nykysuomen kauden katsotaan alkaneen suunnilleen vuodesta 1870 (ks. esim. Ikola 1968: 54–55). Nykysuomen kausi on hyvä lähtökohta kielioppikirjoituksen perinteen näkökulmasta. Suomessa julkaistut suomen ja ruotsin kieliopit nimittäin noudattivat vielä 1850–1860-luvuilla niin sanottua yleistä kielioppia, joka perustui latinan kielioppiin ja kategorioihin, koska niiden käsitettiin kuvaavan ihmisjärkeä luonnollisimmillaan (F. Karlsson 2000: 16). Yleisen kieliopin perusteella maapallon ihmisten ajattelun oletettiin olevan samanlaista, joten yleisen kieliopin osaaminen katsottiin tarpeelliseksi opiskeltavasta kielestä huolimatta. Yleisen kieliopin mukaisesta ajattelutavasta kuitenkin luovuttiin Suomessa 1870-luvulla, ja Jahnssonin kielioppi kuvasi suomea sen omista rakenteellisista lähtökohdista. (F. Karlsson 2000: 16,17.)

Huomattakoon, että Ruotsin vallan aikana Suomen kirjakieltä ei varsinaisesti normitettu vaan ainoastaan kirkon kirjat ohjasivat kirjallista ja mahdollisesti kirkon elämänpiirissä myös suullista kielenkäyttöä. Kirjakielen normeja ryhdyttiin valitsemaan ja kehittämään vasta autonomian ajan alussa vuoden 1820 tienoilla. Normien kehittäminen ja valinta kytkeytyivät Suomen eri murteisiin. Jaakko Juteinin kielioppi *Försök till utredande af finska språkets grammatik* ilmestyi vuonna 1818 ja oli ensimmäisiä tätä kehityskautta edustaneita kielioppeja. 1800-luvun alkupuolen vuosikymmeninä koettiin myös niin sanottu murteiden taistelu, jonka aikana kiisteltiin siitä, pitäisikö kirjakieli perustaa länsi- vai itämurteisiin. (Rintala 1992: 48, 49.) Itse kielenkäyttöä pyrittiin 1800-luvulla ohjaamaan ennen kaikkea kieliopillis-puristisin periaattein. Tuolloin katsottiin, että kielessä ilmeni kansakunnan myyttinen henki. Siksi kieli haluttiin säilyttää mahdollisimman alkuperäisenä ja muiden kielten vaikutteita vältettiin. (Paunonen 1996: 545–547.) Koko 1800-luvun kielioppiperinteen 1900-luvulle siirsi Setälä 1880 ja 1898 julkaistuilla kielioppeillaan (Rintala 1992: 49–50). Teokset kokosivat yhteen suomen yleiskielen normiratkaisut, joita työstettiin miltei koko 1800-luku (F. Karlsson 2000: 1). Saukkonen (1966: 155) muistuttaa, että Setälän lauseoppi oli paitsi ensimmäinen suomeksi kirjoitettu lauseoppi myös 10 vuotta ainut suomenkielinen syntaksin teos.

Monet myöhemmät kieliopit olivat enemmän ja vähemmän Setälän kielioppien toisintoja. Varsinaiset Setälän teosten haastajat ilmestyivät vasta 1900-luvun puolenvälin tietämällä. Lauri Hakulisen kaksiosaisen teoksen *Suomen kielen rakenne ja kehitys* ensimmäinen osa julkaistiin vuonna 1941 ja toinen 1946. Aarni Penttilän kielioppi ilmestyi vuonna 1957 ja Paavo Siron lauseoppi vuonna 1964. (Häkkinen 2005: 556.) Setälään tukeutumista kuvaa hyvin esimerkiksi juuri infinitiivin akkusatiiviobjektia koskevien sääntöjen staattisuus. Ikolan (1957: 342) mukaan Setälän *Suomen kielen lauseopin* ja kaikkien suomen kielioppien infinitiivin objektia koskevat säännöt poikkesivat tosiasiallisesta kielenkäytöstä aina teoksen vuonna 1952 ilmestyneeseen 13. painokseen, jonka Matti Sadeniemi tarkasti. Jo Saarimaa (1930: 75) panee merkille, että päätteetöntä akkusatiivia käytetään yhä useammin tapauksissa, joissa sitä ei lauseopin mukaan pitäisi käyttää. Infinitiivin objektia koskevia sääntömuutoksia Saarimaa esittää kuitenkin vasta 1945 (ks. Virittäjä 1945: 284–285).

3.1.2.1 Objekti ja Jahnssonin, Setälän, Penttilän, Siron sekä Ikolan kieliopit

Jahnssonin kielioppi *Finska Språkets Satsläran* ilmestyi 1871, ja sen erotti samana vuonna painetusta Jahnssonin väitöskirjasta vain nimi ja kansi. Teoksista kuitenkin muistetaan yleensä vain kielioppi. Siinä Jahnsson onnistui muun muassa esittämään aiempia kieliopin tekijöitä tarkemmin syntaktiset säännöt. (F. Karlsson 2000: 11, 17.) Itse asiassa F. Karlsson (2000: 17–18) katsoo Jahnssonin

nin tehneen syntaktisten sääntöjen muotoilun niin hyvin, että Setälä otti ne teokseensa miltei sellaisenaan. Yhtä kaikki Jahnssonin (2000 [1871]: 13–15) ja ainakin Setälän¹⁴ (1884: 7–8) infinitiivin objektin säännöissä on täysin samaa vain se, että infinitiivin akkusatiiviobjekti on päätteetön, jos infinitiivi riippuu passiivissa tai imperatiivin 1. tai 2. persoonassa olevasta predikaatista. Jahnssonin (2000 [1871]: 14) mukaan infinitiivin akkusatiiviobjekti on päätteetön myös, jos lauseessa ei ole subjektipersonaa. Sen sijaan Setälän (1884: 7) mielestä päätteettömän muodon käyttö edellyttää, että infinitiivi on persoonattoman predikaatin subjektina tai riippuu subjektista. Jahnssonin (2000 [1871]: 10) mukaan päätteellinen akkusatiivi puolestaan edellyttää subjektin mainitsemista. Sitä vastoin Setälä (1884: 7) toteaa vain, että infinitiivin yksiköllinen akkusatiiviobjekti on useimmiten päätteellinen.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 50-vuotisjuhlan (1.7 1881) Kieliopillisen Osaston keskusteluissa Setälä kuitenkin muistutti, että Jahnssonin säännöt eivät pidä täysin paikkaansa. Jahnsson esitti päätteetöntä akkusatiivia käytettävän, jos infinitiivi riippuu verbistä, jolla ei ole persoonallista subjektia. Setälä oli toista mieltä. Hän mainitsi esimerkkinä lauseen *Saahan tämän* [eikä tämä] *tehdä*. Setälän mukaan infinitiivin akkusatiiviobjektin päätteetöntä muotoa käytetään, jos infinitiivi on persoonattomasti käytetyn verbin subjektina tai riippuu substantiivista, joka on subjektina. Jos näin ei ole, Setälä sanoi infinitiivin objektin muodon riippuvan lauseen predikaatista. (Suomi II:15 1882: 191–192.) Kuten F. Karlsson (2000: 132) toteaa, Setälän tarkennus oli oikea.

Penttilän *Suomen kielioppi* ilmestyi 1957. Penttilän (1957) tavoitteena oli, että teos syrjäyttää Setälän *Suomen Kieliopin*, *Äänne- ja sanaopin* ja *Suomen kielen lauseopin* ja että se laajentaa kuvaa suomen kielestä (ks. esim. Penttilä 1963¹⁵, esipuhe). Rintalan (1992: 53) mukaan Penttilän tarkoituksena oli tehdä niin laaja ja yksityiskohtainen deskriptio suomen kielestä kuin suinkin eikä Penttilä tietävästi pyrkinyt ohjaamaan teoksella kielenkäyttöä. Yhtä kaikki teos ei saavuttanut samaa statusta kuin Setälän kieliopit. Sitä hyödynsivät etupäässä akateemiset lukijat. (Rintala 1992: 52–53.)

Siron *Suomen kielen lauseoppi* ilmestyi 1964. Leinon (1996: 22) mukaan se on huomattavin ja samalla lainatuin Siron teos. Leinon (mp.) mielestä se pyrkii kuvaamaan suomen syntaksia ennen kaikkea struktuurallisesti. Tosin Leino (mts. 22–23) huomauttaa, että kieliopin esipuheessaan Siro sanoo olleensa pakotettu joustamaan pyrkimyksestään. Siro (1964: 6) toteaaakin esittävänsä myös ”sisällöllisiä määritelmiä” (merkityksiä), jotta esitys olisi havainnollinen. Huomattakoon, että Siro (1964: 6) samastaa syntaksin tutkimuksen luonnontieteelliseen tutkimuksen siten, että molemmat

¹⁴ Tässä on siis kyse Setälän lauseopin toisesta painoksesta.

¹⁵ Kyse on teoksen 2. painoksesta, joka ilmestyi vuonna 1963 ja jonka perusosasta on korjattu etupäässä vain edellisen painovirheitä. Varsinaiset korjaukset ja lisäykset perusteluineen ilmestyivät liitevihossa. (Ks. Penttilä 1963, esipuhe.)

vain kuvaavat suhteita eivätkä perusluonnetta, luonnontiede omien kohteidensa ja syntaksi sanojen ja sanaliittojen suhteita.

Ikolan *Suomen kielioppi ja oikeakielisyysopas* ilmestyi osana *Suomen kielen käsikirjaa* 1968. Koko teos julkaistiin uudistettuina laitoksina myöhemmin *Nykysuomen käsikirjana* (Rintala: 1992: 53). Ikola (1968: 5) sanoo, että *Suomen kieliopin ja oikeakielisyysoppaan* tavoitteena on ennen muuta ohjata kielenkäyttöä. Rintalan (1992: 53) mukaan teos erottuu aikakautensa muista kieliopeista systemaattisessa preskriptiivisyydessään.

Tarkastelen seuraavaksi infinitiivin objektin muodon ehtoja kieliopeissa, jotka esittelin edellä. Keskityn infinitiivin päätteettömään akkusatiivin. Jos sen esiintymisehdot eivät täyty, tulee kyseen päätteellinen akkusatiivi. Olen koonnut taulukkoon 3 infinitiivin päätteettömän akkusatiiviobjektin ehdot Jahnssonin (2000 [1871]), Setälän (1884), Penttilän (1963), Siron (1964) ja Ikolan (1968) kieliopeissa. Taulukossa vuosiluvun perässä oleva järjestysnumero osoittaa, mistä painoksesta on kyse.

Yleisesti ottaen infinitiivin päätteettömän akkusatiivin ehdot eri kieliopeissa vastaavat edellisen lyhyen teosesittelyn antamaa kuvaa. Kuten edellä ilmeni, Setälä (1884) muotoilee ehdot tarkemmin kuin Jahnsson (2000 [1871]), mutta kummankin säännöt ovat syntaktisia, eikä niihin siten periaatteessa sisälly tulkinnanvaraisuutta. Penttilä (1963) ja Ikola (1968) perustavat esityksensä Setälän ja Jahnssonin tavoin perinteiseen kielioppiin. Penttilä tavoittelee mahdollisimman kattavaa kielen kuvausta ja esittää eniten sääntöjä. Ikolan (ks. 1968: 279) esityksessä preskriptiivisyys tulee selvästi esille esimerkiksi sääntörikkomuksen arvottamisena. Ikola käyttää kieliopin vakiintunutta käsitteistöä mutta ottaa huomioon myös lukijat, joille kieliopin käsitteiden soveltaminen saattaa tuottaa hankaluuksia. Ikola (ks. 1968: 277–279) esimerkiksi osoittaa paikoin, mitä sanaa käsitteet vastaavat lause-esimerkeissä. Joka tapauksessa sekä Penttilän että Ikolan säännöt ovat syntaktisia lukuun ottamatta sääntöä, joka koskee substantiivin ja infinitiivilausekkeen syntaktis-semanttista suhdetta. Sitä vastoin Siron (1964) säännöt ovat hänen kuvausperiaatteensa näkökulmasta odotuksenmukaisesti vain syntaktisia.

Taulukko 3. Infinitiivin päätteettömän akkusatiiviohjettin ehdot Jahnssonin (2000 [1871]), Setälän (1884), Penttilän (1963), Siron (1964) ja Ikolan (1968) kieliopeissa.

Infinitiivin päätteettömän akkusatiivin ehdot	Jahnsson 1871	Setälä 1884, 2.	Penttilä 1963, 2.	Siro 1964	Ikola 1968
(1) Predikaatti imperatiivin 1. tai 2. persoonassa	x	x	x	x	x
(2) Predikaatti passiivissa	x	x	x	x	x
(3) Infinitiivi subjektina (tai riippuu subjektista)		x	x	x	x
(4) Lauseessa ei subjektipersonaa	x				
(5) Infinitiivi riippuu substantiivista, ”joka ei muodosta lauseen pred:n kanssa läheisesti yhteen kuuluvaa kokonaisuutta ”			x		
(6) Yleensä tapauksissa, joissa infinitiivi on substantiivin määritteenä					x
(7) Infinitiivi ilman finiittistä verbii ”-- jos infinitiivi on vapaa sidonnaisuudestaan finiittiseen predikaattiin --”			x	x	
(9) Infinitiivi nesessiivirakenteessa			x		
(10) infinitiivi riippuu nesessiivisestä kokonaisuudesta, jonka muodostavat yks:n 3. pers:n olla ja verbikantaisen minen-johdoksen tai pass:n vA-partisiipin nominatiivimuoto			x		
(11) infinitiivi riippuu deverbaalista mA-johdoksesta			x		

Kaikissa kieliopeissa esiintyy 2 samaa sääntöä (ks. taulukkoa 3). Ensiksikin infinitiivin akkusatiiviohjetti on päätteetön tapauksissa, joissa predikaatti on imperatiivin 1. tai 2. persoonassa (ks. esimerkkiä 1). Tosin Penttilä (1963: 596) mainitsee, että päätteetöntä akkusatiivia käytetään myös, jos predikaattina on optatiivin 1. tai 2. persoona. Yhtä kaikki optatiivi (esim. *ollos*) on runollisen kielen piirre ja siinäkin varsin marginaalinen. Toiseksi akkusatiiviohjetti on päätteetön, jos predikaatti on passiivissa (ks. esimerkkiä 2). Siro (1964: 115) korostaa vielä infinitiivin lauseenjäsenasemaa mainitessaan molempien sääntöjen yhteydessä, että infinitiivin ohjettin muoto riippuu predikaatista tapauksissa, joissa infinitiivi on adverbialina tai ohjettina.

(1) *Käske pojan tuoda hevonen kotiin* (Setälä 1884: 7-8).

(2) *Hänelle luvattiin antaa markka vaivasta* (Jahnsson 1871: 14).

Kaikkien paitsi Jahnssonin mukaan infinitiivin ohjetti on myös päätteetön, jos infinitiivi on subjektina (ks. esimerkkiä 3). Vain Setälä (1884: 7) ja Ikola (1968: 278) esittävät täsmällisemmin, että ohjetti on päätteetön myös tapauksissa, joissa infinitiivi riippuu subjektista (ks. esimerkkiä 4). Ainoastaan Jahnsson (2000 [1871]: 13–14) toteaa infinitiivin olevan päätteetön, jos lauseessa ei ole subjektipersonaa. Jahnsson (2000 [1871]: 15) esittää huomiona, että tällöin infinitiivi on subjektina tai riippuu subjektista. Sellaisenaan sääntö on kuitenkin yksinkertaistus, kuten edellä kävi ilmi.

(3) *Paras on tehdä työ ajoissa valmiiksi* (Siro 1964: 115).

(4) *Minun on velvollisuus lausua oma ajatukseni* (Setälä 1884: 7).

Tämän tutkimuksen kannalta olennaisimmat ovat kuitenkin taulukon 3 kohdat ovat 5 ja 6. Penttilän (1963: 596) mukaan infinitiivin objekti on päätteetön, jos infinitiivi riippuu substantiivista, ”joka ei muodosta lauseen pred:n kanssa läheisesti yhteen kuuluvaa kokonaisuutta” (ks. esimerkkiä 5). Penttilä (1963: 597) sanoo objektin olevan puolestaan päätteellinen, jos substantiivi ja predikaatti eivät hahmotu mainitunlaiseksi kokonaisuudeksi eikä lauseen predikaatti edellytä päätteetöntä muotoa. Ikola (1968: 278) taas toteaa objektin olevan tavallisesti päätteetön predikaatin muodosta huolimatta tapauksissa, joissa infinitiivi on substantiivin määrite (ks. esimerkkiä 6). Ikola (mts. 278, 279) lisää vielä, että tällöin muotoon ei vaikuta lauseen myönteisyys eikä kielteisyys (ks. esimerkkiä 7).

(5) *Heidän päätökseensä ottaa kasvatti vaikuttivat monet syyt* (Penttilä 1963: 596).

(6) *Olemme maininneet Snellmanin yrityksen saada kysymys rahareformista ratkaistuksi* (Ikola: 1968: 278).

(7) *Emme ole vielä maininneet S:n yritystä saada kysymys ratkaistuksi* (Ikola: 1968: 279).

(8) *Hän tuntee kiihkeätä halua ~ haluaa tarttua oveen ja temmata sen pihtipielineen kadulle* (Penttilä 1963: 597).

Sekä Ikolan (1968: 279) että Penttilän (1963: 597) mukaan objekti puolestaan on päätteellinen tapauksissa, joissa infinitiivistä riippuva substantiivi hahmottuu läheiseksi yhteenliittymäksi predikaatin kanssa eikä predikaatti edellytä päätteetöntä muotoa. Penttilä (mp.) ja Ikola (mp.) kuitenkin sanovat, että monesti on hankala arvioida substantiivin ja predikaatin suhteen luonnetta. Ikola (mp.) ei katso ”pahaksi virheeksi”, jos toimii säännön vastaisesti. Penttilä (mp.) taas arvelee, että päätteellistä muotoa on paras käyttää aina lukuun ottamatta selviä tapauksia, joissa predikaatin ja substantiivin suhde on etäinen. Yhtä kaikki läheisiä yhteenliittymiä ovat tapaukset, joiden asemesta on mahdollista käyttää monolekseemiä (ks. esimerkkiä 8) (Penttilä 1963: 597; Ikola 1968: 279).

3.1.2.2 Objekti ja Iso suomen kielioppi

Iso suomen kielioppi (tästä eteenpäin: ISK) (2004: 16–17) poikkeaa suomen kielioppien perinteestä ensiksikin siinä, että se kuvaa kirjoitetun yleiskielen lisäksi (spontaanisti) puhuttua kieltä. Toiseksi poikkeavaa on teoksen laajuus ja se, että esitys sisältää uusia ja merkitykseltään fennistiikan perinteestä erottuvia termejä. Laajakirjoisen esimerkistön taas kerrotaan osoittavan muutossuuntautuneita ilmiöitä. (Mts. 16, 26–28). Toisin sanoen kieliopin voi otaksua palvelevan A-infinitiivin akkusatiiviobjektin variaation tarkastelua.

Infinitiivin yksiköllisen akkusatiiviobjektin muodon on fennistisessä perinteessä todettu olevan päätteetön, jos predikaatti on passiivissa, imperatiivin 1. tai 2. persoonassa tai jos infinitiivi on subjektina tai riippuu subjektista. Muutoin akkusatiiviobjekti on päätteellinen. (Ks. esim. Setälä 1884: 7–8). Myös ISK (2004: § 937) esittää, että akkusatiiviobjekti on päätteetön tapauksissa, joissa infinitiivilauseke on subjektina tai osa subjektina olevaa substantiivilauseketta. Tosin ISK (2004: § 937) täsmentää, että samoin on asian laita, jos akkusatiiviobjekti on osa eksistentiaalilauseen subjektia tai tilalauseen predikatiivia. Sitä vastoin ISK (2004: § 936) ei puhu eksplisiittisesti predikaatin muodon ja infinitiivin objektin yhteydestä vaan esittää, että erityisesti A- ja MA-infinitiivin akkusatiiviobjektin muoto riippuu hallitsevasta rakenteesta tapauksissa, joissa verbi saa täydennykseen infinitiivilausekkeen. Infinitiivitäydennyksen akkusatiiviobjekti on päätteellinen perussubjektillisissa lauseissa ja päätteetön nesessiivi-, passiivi- ja imperatiivilauseissa, vaikka samassa lauseessa olisi useita infinitiivejä. (ISK 2004: § 936.)

Yhtä kaikki keskityn seuraavaksi siihen, miten ISK esittää A-infinitiivin akkusatiiviobjektin variaation myönteisissä perussubjektillisissa lauseissa, koska tämä on olennaisinta tutkimukseni kannalta. ISK:n (2004: § 940) mukaan objekti on tavallisesti päätteetön infinitiivilausekkeessa, joka on osa substantiivilauseketta (ks. esimerkkiä 9). Toisaalta objektina olevan substantiivilausekkeen objekti on päätteellinen (ks. esimerkkiä 10) ja infinitiivin objekti on yleensä siinä sijassa, jossa on lauseen objekti, johon infinitiivilauseke kuuluu. Jos hallitseva lause ei vaikuta objektin sijaan, infinitiivilausekkeen sisältämä substantiivilauseke hahmottuu itsenäiseksi, kuten myös silloin, jos infinitiivilauseke on yhtäjaksoinen. Päätteellinen objekti taas saattaa esiintyä tapauksissa, joissa infinitiivilauseke on epäyhtenäinen (ks. esimerkkiä 11). Jos substantiivilauseke osoittautuu epäitsenäiseksi, verbi ja substantiivilauseke voivat hahmottua kiteytyneeksi kokonaisuudeksi (esim. *saada lupa ~ tilaisuus ~ mahdollisuus* 'saada, voida'). Tällöin kokonaisuuden merkitys voi olla olennaisesti sama kuin monolekseemillä. Joka tapauksessa kiteytynyt ja kiteytymätön kokonaisuus ovat hämärärajaisia. Variaatiota esiintyykin (ks. esimerkkiä 12). Objekti on kuitenkin voittopuolisesti päätteetön, jos substantiivilauseke, jonka osana on infinitiivilauseke, on possessiivisuffiksillinen (ks. esimerkkiä 13). Päätteettömän objektin suosiota vahvistaa edellä mainituissa tapauksissa sellainen eksistentiaalirakenne, jossa infinitiivilauseke esiintyy osana substantiivilauseketta (ks. esimerkkiä 14). Infinitiivilauseke osana substantiivilauseketta on nimittäin tavallisin tällaisissa rakenteissa. (Mt. § 940.)

(9) *Asepalvelusta harkitsevista teini-ikäisistä monet pitävät sitä sopivana tapana viettää väli-vuosi.*

(10) *1934 syntynyt loistava näyttelijälahjakkuus Alan Arkin saa tilaisuuden piirtää osuvan kuvan poikien oikullisena isänä.*

(11) *Tällaisen kuvan hän on saanut tilaisuuden piirtää.*

- (12) *Etenkin mahayna-buddhalaisuus tarjoaa mahdollisuuden nähdä kuningas tulevana Buddhana eli bodhisattvana.*
- (13) *Jos tässä vaiheessa ilmoittaa, ettei vaadi rangaistusta tai myöhemmin peruu jo esittä-
mänsä vaatimuksen, uhri menettää oikeutensa nostaa syyte.*
- (14) *Minulla on kova halu tehdä se.*
- (15) *Se oli halvin tapa lähettää ykkösluokan kirje.*
- (16) *Puhuimme siitä, kuinka toteuttaa rauhankumppanussopimus, johon Venäjä on tyytyväi-
nen.*
- (17) *Loppuvaiheessa [bridgen pelaaja] huomasi kuitenkin ylimääräisen mahdollisuuden, jolla
välttää pataleikkaus.*
- (18) *Lassekin – – piti hyvänä keksintönä ottaa kotieläin.*
- (19) *Venäjä lupasi luopua Bellonan vastaisista syyteistä ja antaa pidätettynä olevan Nikitan
valita itse oma asianajajansa. ~ oman asianajajansa*

Objekti on tyypillisesti päätteetön myös seuraavissa tapauksissa: (1) A-infinitiivi on hallitsevan lau-
seen kanssa erisubjektinen ja liittyy predikatiivin funktiossa olevaan substantiivilausekkeeseen (ks.
esimerkkiä 15), (2) infinitiivilauseke on kysyvä (ks. esimerkkiä 16) tai relatiivinen (ks. esimerkkiä
17). Toisaalta variaatiota esiintyy, jos predikatiiviadverbiaaliin liittyy infinitiivilauseke (ks. esi-
merkkiä 18) tai jos lauserakenne on monimutkainen (ks. esimerkkiä 19). (ISK 2004: § 936; § 939.)
Kokoavasti voi todeta, että ISK (2004) esittää suomen kieliopeista eniten perussubjektillisiä lause-
tapauksia, joissa A-infinitiivin objekti varioi. Tämä on odotettavaa jo teoksen laajuuden huomioon
ottaen. Sitä paitsi infinitiivin objektin variaatio on oletuksen mukaan lisääntynyt, joten vaihtelua
esiintyy nykykielessä useammissa tapauksissa kuin vuosikymmeniä sitten ilmestyneiden kieliop-
pien aikaan.

3.1.3 Aikaisempi tutkimus ja sääntömuutokset

Jaan suomen kielen infinitiivin akkusatiiviobjektin variaatiota koskevat kirjoitukset niiden ensisijai-
sen tarkastelunäkökulman perusteella tutkimuksellisiin ja kielenhuollollisiin. Ensimmäisiin luen
Wiikin (1972), Hakulisen & Karlssonin (1975) ja Ikolan (1989) sekä jälkimmäisiin Ikolan (1950;
1957) ja Lindénin (1956). Ikola (1986b) puolestaan edustaa sikäli molempia näkökulmia, että kie-
len(huollon) säännöt perustellaan empiirisen aineiston avulla. Tässä luvussa käsittelen ensin kirjai-
tukset, jotka tarkastelevat puheena olevaa ilmiötä tutkimuksen kannalta. Seuraavaksi käyn läpi kir-
joitukset, joissa näkökulma on ennemminkin kielenhuollollinen.

Puheena olevaa ilmiön tutkimuksissa taustateorian on ensi sijassa generativismi, jonka mer-
kityksestä Suomen kielitieteelle on eri näkemyksiä. Esimerkiksi F. Karlsson (1997: 91, 95) pitää

strukkturalismia ja transformaatiokielioppia merkittävimpänä 1900-luvun kielitieteen muutoksena Suomessa. Hän katsoo, että strukkturalismi ja transformaatiokielioppi muuttivat vuosina 1965–1970 suomalaisen kielitieteen paradigman ensimmäistä kertaa kansainväliseksi (F. Karlsson 1997: 91). Toisaalta E. Itkosen (1999: 11) mukaan transformaatiokieliopin kausi oli Suomessa lyhyt ja sivuutettu viimeistään 1980-luvun puolivälissä. Yhtä kaikki Wiik (1972) käsittelee infinitiivin akkusatiiviohjettin variaatiota transformaatioteorian kannalta. Hakulinen & Karlsson (1975) nimeävät oman näkökulmansa funktionaaliseksi (näkökulman määrittelystä ks. Hakulinen & Karlsson 1975: 340–341).

3.1.3.1 Variaatio generativistisesta näkökulmasta

Infinitiivin akkusatiiviohjettin päätteettömät muodot selitetään generativismissa *saareke*-käsitteen (englanniksi *island*) avulla rakennetyypissä, jossa infinitiivilauseke on substantiivin määritteenä (ks. esimerkkiä 21): infinitiivin pääsanan jälkeen alkaa lauseen toinen osa, jossa ei ole omaa subjektia, ja akkusatiivisäännön¹⁶ perusteella ohjekti on päätteetön. Sitä vastoin infinitiivin akkusatiiviohjekti on päätteellinen tapauksissa, joissa finiittinen verbi ja ohjekti muodostavat yhdysverbin tapaisen konneksion. Tällöin perinteisen ja transformationaalisen kieliohin selitykset lankeavat olennaisesti yhteen. (Wiik 1972: 24–27; Hakulinen & Karlsson 1975: 343.)

(20) *Yrjö laati suunnitelman kaataa karhu.*

(21) *Yrjö on varma pojan halusta kaataa karhu.*

Esimerkeissä 20 ja 21 *kaataa*-infinitiivin pääsanat *suunnitelma* ja *halu* edustavat saarekkeita, joiden jälkeen alkaa lauseen toinen osa. Koska määriteosasta *kaataa karhu* puuttuu ohjekti, ohjekti on akkusatiivisäännön perusteella päätteetön. Näin ollen päätteellinen ohjekti on esimerkeissä 20 ja 21 kieliohin vastainen. Esimerkeissä 22 ja 23 pääsanat määritteenä on taas infinitiivirakenne mutta päätteetön ohjekti kielenvastainen. Esimerkkien 20 ja 21 infinitiivin päätteetöntä ohjektia ei voi sijoittaa lauseen alkuun seuraavasti: **Karhu Yrjö laati suunnitelman kaataa* ja **Karhu Yrjö on varma pojan halusta kaataa*. Sitä vastoin esimerkkien 22 ja 23 infinitiivin ohjekti voi olla lauseen alussa: *Karhun poika sai luvan kaataa* ja *Karhun poika katsoi asiakseen kaataa*. Toisin sanoen esimerkit

¹⁶ Hakulisen ja Karlssonin (1975: 341–342) mukaan Siro ja Wiik ovat muotoilleet seuraavan akkusatiivisäännön: akkusatiivi on yleensä päätteellinen tapauksissa, joissa lauseessa on nominatiivissa oleva ohjekti, ja päätteetön tapauksissa, joissa tällaista ohjektia ei ole. F. Karlsson (2000: 184) kuitenkin muistuttaa, että kyseinen sääntö on peräisin Jahnsonilta ja sen vastainen huomio Setälältä (ks. lukua 3.1).

20 ja 21 sisältävät saarekkeen, jonka vuoksi infinitiivin objekti ei yleensä voi olla lauseen alussa, mutta poikkeustapauksissa objektin muoto perustuu akkusatiivisääntöön. (Ks. Hakulinen & Karlsson 1975: 343, 344.)

(22) *Poika sai luvan kaataa karhun.*

(23) *Poika katsoi asiakseen kaataa karhun.*

Yhtä kaikki transformaatiokieliopin avulla ei voi selittää, missä tapauksessa substantiivi ja verbi on katsottava yhdeksi kokonaisuudeksi ja missä taas ei (Wiik 1972: 27). Kuten edellä nähtiin, Hakulinen ja Karlsson tarjoavat jonkinlaiseksi kokeelliseksi menetelmäksi sitä, voiko infinitiivin objektin siirtää lauseen alkuun. Tämä koskee tapauksia, joissa infinitiivilauseke on substantiivin määritteenä. Jos siirtäminen käy päinsä, predikaatin ja substantiivin voi hahmottaa läheiseksi kokonaisuudeksi. Brattico (2011: 95) kuitenkin toteaa, vieläkään ei tiedetä, missä generativismin saarekesäännössä on kysymys.

3.1.3.2 Variaatio perinteisen kieliopin näkökulmasta

Fennisteistä infinitiivin akkusatiiviobjektin variaatiota on tutkinut erityisesti Ikola (1986b; 1989). Ikola (1986b) tarkastelee variaatiota kyselytestitutkimusten esimerkkilauseissa, jotka ovat peräisin Lauseopin arkiston yleiskielen aineistosta, sanoma- ja aikakauslehdistä sekä suomalaisesta ja suomeksi käännetystä kirjallisuudesta. Tutkimukset järjestettiin vuonna 1986 osalle Joensuun, Jyväskylän ja Turun yliopistojen opiskelijoista. Koehenkilöjoukon koko oli yhteensä 208 henkeä. Testin lauseet edustavat rakennetyyppejä, jossa esiintyy translatiivi- tai essiivimuotoinen predikatiiviadverbiaali ja lauseen objektina infinitiivilauseke (ks. esimerkkejä 24 ja 25).

(24) *Pakastaminen on tehnyt mahdolliseksi valmistaa ruoka / ruoan uudella tavalla.*

(25) *Hän piti velvollisuutenaan antaa omakohtaiseen kokemukseensa ja alkuperäiseen asiakirja-aineistoon pohjaavan kuvan Suomen kohtalokkaista vaiheista 1939 – 1940.*

Päätteetön objekti oli suosituin verbi-ilmauksissa *antoi toimeksi, otti tehtäväkseen, teki mahdolliseksi, harkitsi oikeaksi, piti mahdollisena ja piti tärkeänä*. Vastaavasti päätteellinen objekti oli suosituin ilmauksissa *sai tehtäväkseen, harkitsi oikeaksi, katsoi oikeaksi, antoi tehtäväksi, antoi toimeksi, piti velvollisuutenaan, otti riskikseen ja näki tarpeelliseksi*. Tulosten perusteella ei kuitenkaan voi vetää johtopäätöstä sääntöä tai suositusta silmällä pitäen. Tosin päätteetön muoto oli ylei-

sin 2 sellaisessa esimerkkilauseessa, jossa infinitiivin objekti ja predikaatti olivat syntaktis-semanttisesti etäiset. Tällaisesta havainnosta syntyi ensin hypoteesi, sitten sääntöehdotus ja lopulta sääntö. Säännön mukaan akkusatiivi on päätteetön ennen muuta, jos infinitiivin objekti on syntaktis-semanttisesti kaukana predikaatista. Tällaisessa tapauksessa predikaatti ei yltäisi vaikuttamaan infinitiivin objektiin. (Ikola 1986b: 6–11.)

Ikola (1989) puolestaan selvittää infinitiivin objektin variaation syitä korpuspohjaisesti vertaamalla Lauseopin arkiston yleiskielen aineistoa ja murreaineistoa keskenään. Tämä osoittaa, että murteet eivät anna mallia infinitiivin objektin muodon valintaan, koska murteissa ei käytännössä esiinny infinitiivin objektin sisältämiä lauserakenteita. Pohjimmiltaan tämä johtaakin variaatioon kielenkäytössä. (Ikola 1989: 454–456.)

3.1.3.3 Objektisääntöjen muutokset

Kielen kehittäminen on aina kytkeytynyt kirjallisuuden, ajattelutavan ja uusien tieteenalojen kehittymiseen. Tällöin eri oppialojen tarpeisiin on työstetty sanastoa, tyyllilajeja ja lauserakenteita, ja yhä monimutkaisemmiksi muuttuneet asiat ovat edellyttäneet kompleksisia lauserakenteita. (Bartsch 1987: 278–279.) Suomessa varsinaisia kirjakielen normeja on ollut tapana pohtia alkuvaiheessa yksityisissä seuroissa ja myöhemmin varsinaisissa kielenhuoltoelimissä. Suomessa kirjakieltä varten kehitettyjä normeja edustavat esimerkiksi infinitiivin akkusatiiviobjektin säännöt, jotka koskevat objektin määrittäenä olevaa infinitiiviä. (Rintala 1992: 58.) Infinitiivin objektin muotoa käsiteltiin 1880-luvulla Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran piirissä. Toiseksi asiasta puhuttiin myös Kotikielen Seurassa samana vuosikymmenenä, mutta näyttää siltä, että infinitiivin akkusatiiviobjektia käsiteltiin muissa kuin perussubjektillisissa lauseissa (ks. Paunonen 1976: 342).

Infinitiivin yksiköllistä akkusatiiviobjektia koskevat säännöt säilytettiin Setälän *Suomen kielen* lauseopin mukaisina aina vuoteen 1945, jolloin sääntöjä Saarimaan ehdotuksesta hieman muutettiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunnan¹⁷ kokouksessa. Saarimaan mukaan päätetöntä objektia käytetään yhä enemmän 3 seuraavassa tapauksessa: objekti sisältyy (1) infinitiivilausekkeeseen, joka on lauseen objektina (ks. esimerkkiä 26), (2) infinitiivilausekkeeseen, joka on

¹⁷ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS:n) kielivaliokunta oli ensimmäinen vakiintunut toimielin, joka normitti suomen kieltä ja keskusteli siitä. Valiokunta toimi vuosina 1928–1948. Samoista tehtävistä vastasivat Suomen Akatemian kielilautakunta vuoteen 1969 ja tämän jälkeen Nykysuomen laitoksen kielilautakunta vuoteen 1976, jolloin tehtävä siirtyi Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suomen kielen lautakunnalle. (Kolehmainen 2011: 12.) Vuonna 2012 Kotimaisten kielten tutkimuskeskus muuttui Kotimaisten kielten keskuksesi, mutta suomen kielen lautakunnan toiminta jatkuu.

objektin määritteenä (ks. esimerkkiä 27), ja (3) infinitiivilausekkeeseen, joka on substantiivisen adverbiaalinen määritteenä (ks. esimerkkiä 28). (Ks. Virittäjä 1945: 284–285.)

(26) *Annoin hänen toimekseen purkaa rakennus.*

(27) *Hän sai luvan kirjoittaa kirje.*

(28) *Isäntä vahvistui päätöksessään rakentaa nevatta.*

Yhtä kaikki Saarimaa kuitenkin ehdotti, että vain tapauksessa 3 tulisi sallia myös päätteetön objekti (ks. esimerkkiä 28). Kielivaliokunta yhtyi hänen ehdotukseensa. (Ks. Virittäjä 1945: 284–285.) Kaikki myöhemmät sääntömuutokset on tehty Ikolan aloitteesta.

Ikola (1950) kiinnittää todellisen kielenkäytön esimerkkilauseiden avulla huomiota siihen, että infinitiivin akkusatiiviobjektin muodon vaihtelu on syntaktinen ja semanttinen ilmiö. Muodon kannalta on merkityksellistä, kuinka läheinen predikaatin ja substantiivin suhde on syntaktis-semanttisesti. Sääntöehdotuksen ensimmäisen osan mukaan objektin tulee olla päätteetön, jos objekti liittyy ”*infinitiivin, joka välittömästi tai välillisesti riippuu sellaisesta substantiivista, joka ei muodosta lauseen predikaatin kanssa läheisesti yhteenkuuluvaa kokonaisuutta*”. Toisen osan mukaan myöskään lauseen kielteisyys ei edellytä partitiivimuotoista infinitiivin objektia tällaisessa tapauksessa. (Ks. mas. 474.)

Suomen Akatemian kielilautakunta käsitteli sääntöehdotuksia ja arvioi niiden olevan oikeanlaisia (ks. Virittäjä 1950: 475). Yhtä kaikki lautakunnan jäsenet eivät olleet yhtä mieltä esimerkiksi lauseesta [Kirjailija] *A. suo meille ilon nähdä elämä(n) satuna*. Osa jäsenestä katsoi, että infinitiivin objektin tulee olla lauseessa päätteellinen. Osa oli päätteettömän muodon kannalla. Toisaalta koko lautakunnan ja Ikolan mielipiteet poikkesivat toisistaan, kun kyseessä oli lause *Presidentti voi saada senaatilta Ranskan perustuslain vaatiman luvan hajottaa edustajakamarin*. Lautakunta oli sitä mieltä, että määriteketju *Ranskan perustuslain vaatiman* erottaa toisistaan ilmauksen *saada luvan* ja että objektin tulisi siksi olla päätteetön. Tulkintaerot johtivat lopulta siihen, että lautakunta katsoi asialliseksi täydentää Ikolan sääntölisäyksiä maininnalla siitä, että infinitiivin objekti varioi monissa tapauksissa. (Mp.)

Ikolan (1989: 453) mukaan Matti Sadeniemi muutti kielilautakunnan huomautuksella täydennetyt säännöt Setälän lauseopin seuraavaan painokseen. Ikola (1986b: 6) toteaa, että muutokset on kirjattu – muodossa tai toisessa – myös suurimpaan osaan myöhemmistä suomen kieliopeista ja -oppaista. Rintala (1992: 58) sanookin, että Setälän lauseopin 13. painokseen tehty muutos (§ 26 II e) tuli fennistiikassa tunnetuksi ”Ikolan pykälänä”. Toisaalta Ikolan (1957: 342) mielestä sääntöjen lauseen kielteisyyttä koskeva osa on hänen tarkoittamaansa epämääräisemmässä muodossa Setälän

lauseopin 13. painoksessa. (Ks. esim. Setälä 1966: 21: ”Eräissä tapauksissa objekti on niin etäisessä suhteessa kieltävässä muodossa olevaan verbiin, että totaalista objektiä esiintyy.”)

Suomen Akatemian kielilautakunnan sääntömuutosta (1950) arvostele ainakin Lindén (1956: 414–420). Lindén (1956: 414) katsoo uusien sääntöjen soveltamisen kannalta hankaluudeksi sen, että niissä todetaan kielenkäytön olevan mainituissa tapauksissa monesti vakiintumatonta. Hänen mielestään sääntömuutosten ongelmana on se, että ne pohjautuvat lopulta sanojen semanttisen läheisyyden arviointiin, mikä on subjektiivista ja omiaan aiheuttamaan siksi variaatiota. Hänen mukaansa säännön pitäisi perustua muodollisiin kriteereihin. Yleisten objektiisääntöjen mukaan tulisi toimia, (1) jos predikaatin ja infinitiivin pääsanana funktiona olevan verbaalisubstantiivin subjekti-persoona on sama (ks. esimerkkiä 29), (2) jos infinitiivin pääsanana on abstrakti substantiivi, jonka possessiivisuffiksi viittaa lauseen subjektiin (ks. esimerkkiä 30), (3) jos objekti ja sen määräykset muodostavat ikään kuin irrallisen substantiivirakenteen ilmauksissa, joissa on datiiviadverbiaali (ks. esimerkkiä 31). (Mas. 417–419.)

(29) *Hän vahvistui yhä päätöksessään ottaa kerta kaikkiaan vastuu kannettavakseen.*

(30) *Apupappi pääsi kiertämään verkkoonsa esimiehensä tyttären ja toteuttamaan ikivanhan maantavan mukaisen oikeutensa saada tämän niin kuin isä Jaakoppi sai Laabanin tyttären.*

(31) – – *talonpojat olivat – – antaneet ruhtinaiden joukoille tarpeeksi aikaa yhtyä ja piirit-tää vuoren*

Ikola (1957: 342–345) vastaa Lindénin (1956) kritiikkiin. Ensiksikin hän toteaa, että uusi sääntö on jossain määrin mutkikas ja tavallisesti tulkinnallinen. Hän kuitenkin muistuttaa, että substantiivi ja sen määritteenä oleva infinitiivi objekteineen saattavat olla sikäli itsenäisiä, että objektin muoto ei riipu lauseen predikaatista. Toiseksi Ikola kokeilee, edellyttääkö lauseen kielteiseksi muokkaaminen Lindénin mainitsemisissa tapauksissa (ks. esimerkkejä 29–31) partitiivimuotoista objektiä. Jos kielteisyys ei edellytä partitiivisijaista infinitiivin objektiä, objektin tulee olla päätteetön ja päinvastoin. Ikolan mukaan kielteisyydestillä pystyy selkeämmin arvioimaan, onko lauseen objekti päätteetön vai päätteellinen kuin kokeilemalla suoraan, sopiiko lauseeseen päätteetön vai päätteellinen objekti. Vaikka hänen mielestään testin tulos on jossain tapauksissa tulkinnanvarainen, hän arvelee sen suurimamassa osassa tapauksista osoittaneen, että Lindénin periaatteet johtaisivat monesti ongelmiin. Infinitiivin objektin muoto ei riippuisi lauseen kielteisyydestä vaan passiivissa, imperatiivin 1. tai 2. persoonassa tai muussa muodossa olevasta predikaatista. Ylipäätään Ikola tarkoittaa laatimaansa säännön soveltamista toteamalla, että päätteellistä ja päätteetöntä objektiä koskeva sääntö on aina kytkettävä toiseen sääntöön akkusatiivin ja partitiivin käytöstä. (Mas.)

Seuraava ja toistaiseksi viimeinen sääntömuutos on vuodelta 1986. Ikola (1986b: 10) esittää, että objektin päätteetön muoto on mahdollinen ”tapauksissa, joissa infinitiivi objekteineen on etäällä ja lauseen rakenteen kannalta irrallaan lauseen predikaatista. Mitä etäämmällä ja mitä irrallisempi lauseen predikaatista infinitiivi on, sitä luontevampi on päätteetön muoto.” Sääntömuutos jatkuu vielä toteamuksella, jonka mukaan säännöt ovat suuntaa-antavat, koska variaatiota esiintyy. Lisäksi sääntöjen yhteydessä otetaan esille seuraavat kaksi erityistapausta: (1) substantiivista riippuva infinitiivi, joka on tai joka ei ole läheisessä suhteessa predikaattiin, ja (2) objektina oleva infinitiivi lauseessa, jossa on myös predikatiiviadverbiaali. Ensimmäisen kohta on käytännössä Ikolan (1950) ensimmäinen sääntömuutos. Toinen kohta taas koskee ilmaustyyppejä, joissa on infinitiivi objektina ja essiivi- tai translatiivimuotoinen predikatiiviadverbiaali. Tällaisissa tapauksissa päätteellinen muoto on poikkeuksetta kieliopin mukainen, usein tosin päätteetönkin. (Ks. Ikola 1986b: 11.) Kokoavasti voi todeta, kuten Rintala (1992), että infinitiivin objektisäännöt muodostavat jatkumon Setälän poikkeuksettomista säännöistä Ikolan sääntöihin, jotka käytännössä sallivat selviä tapauksia lukuun ottamatta laajan variaation.

3.1.4 Kielen ja kieliopin säännöt

Tässä luvussa tarkoitukseni on lähinnä pohtia sitä, millaiseksi kieliopin ja kielenkäytön säännöt voidaan ymmärtää ja millaiseksi niitä ehdottomasti ei voida ymmärtää. Sääntöä käsitettä on nimittäin hankala määritellä tieteellisen perinpohjaisesti, vaikka ihminen sosiaalisena olentona tuntee intuitiivisesti sen eri elämänalueilla (Määttä 2000b: 204). Luvun lopuksi käsittelen myös sitä, minkälaisina infinitiivin akkusatiiviobjektia koskevia sääntöjä on syytä pitää.

Ensiksikin kielentutkimuksessa sääntö-käsitteen merkitys on kahtalainen. Yhtäältä säännöillä voidaan tarkoittaa kielen x sääntöjä, jonka mukaan kielenkäyttäjät toimivat; toisaalta kielestä x kirjoitetut tai puhutut (kieliopin) sääntöjä eli sääntölauseita, joiden mukaan kielenkäyttäjät toimivat tai joiden mukaan heidän tulisi toimia (ks. E. Itkonen 1974: 73 ja siinä mainittu kirjallisuus). Täten luonnollista kieltä ei ole olemassa ilman sääntöjä. E. Itkonen (ks. esim. 1978: 200, 215, 216) erottaa toisistaan kielen säännöt ja kirjoitetun kieliopin säännöt. Samoin tekee esimerkiksi Ikola (1990: 128–129), jonka mukaan kieliyhteisön vallitseva kielitaju voi poiketa kieliopin säännöstä, jolloin ne eivät edusta kyseisen kielen sääntöjä.

E. Itkonen (1978: 216) mukaan kielen säännöt ovat ateoreettisia eli intuitiivisesti tiedettyjä¹⁸, kun taas kirjoitetun kieliopin säännöt ovat teoreettisia yleistysiksi tästä intuitiivisesta tiedosta. Tie-

¹⁸ Rintala (1992: 48) tarkoittaa nähdäkseni olennaisesti samaa puhuessaan implisiittisistä normeista.

täminen ei nimittäin merkitse sitä, että osaa esittää tiedon mahdollisimman hyvin. Toisin sanoen intuitiivinen eli ateoreettinen tieto on yleensä varmaa mutta teoreettinen epävarmaa, ja vain jälkimmäinen tieto on kumottavissa. (E. Itkonen 1978: 200, 216). E. Itkonen (1978: 151) kuitenkin muistuttaa, että myös intuitiivinen tieto on epävarmaa silloin, kun on kyse muutoksenalaisesta ilmiöstä ja että tällöin tarvitaan kieliopieissakin tilastollista kuvausta siitä, miten eri muodot esiintyvät. Näin ollen A-infinitiivin objektin variaation tarkastelussa on perusteltua käyttää joko korpusta tai kyselytestiä tai molempia.

Luonnontieteen säännönmukaisuusoletuksista sääntölauseet eroavat puolestaan siinä, että edelliset on hylättävä jo yhden vastaesimerkin perusteella. Sitä vastoin kielen sääntölause on voimassa huolimatta säännön vastaisista muodoista. Toisaalta Niiniluodon (1990: 207–208) mukaan kielessä on kuitenkin alkujaan ollut vain puhumista sääteleviä säännönmukaisuuksia, jotka on sittemmin kirjoitettu kielioppeihin normeiksi. Määttä (2000c: 25) toteaa, että tällaisen tulkinnan ongelmallisuus piilee *sääntö*-käsitteen olemuksessa ja ehdottaa siihen seuraavanlaista ratkaisua: (1) säännönmukaisuus ja säännöt hahmotetaan jatkumonluonteisina käsitteinä ja (2) säännöt katsotaan osaksi normatiivista todellisuutta. Määttä (2000c: 25) mainitsee, että E. Itkonen ajattelee siis jälkimmäisellä tavalla mutta hän itse hyväksyy kummatkin näkökannat, joskin katsoo ensimmäisen ensisijaiseksi. Joka tapauksessa kieliopin kuvaus vaikuttaa kieleen ja kieli vastaavasti kuvaukseen. On vain eri käsityksiä siitä, kuinka paljon kielitieteilijät ja kielellisten normien valvojat voivat viime kädessä ohjata kieltä. (Määttä 2000c: 25.) Ikolan (1990: 129) mukaan sääntöehdotuksella onkin kieliyhteisössä karkeasti kolme kohtaloa. Ensin ehdotus voi jäädä huomiotta. Toiseksi koko yhteisö voi ottaa sen kielen säännöksi, ja kolmanneksi vain jotkut kieliyhteisöstä voivat omaksua säännön. Rintala (1992: 58) erottaa erilaisia normeja (sääntöjä) ja pitää esimerkkinä kirjakieltä varten muotoilluista normeista infinitiivien objektisääntöjen uudistusta, joka alkoi SKS:n kielivaliokunnassa ja jota Ikolan ehdotuksista muokattiin.

Nähdäkseni infinitiivin objektin säännöt ovat kahtalaiset. Säännöt, jotka koskevat objektin muotoa passiivin ja imperatiivin 1. ja 2. persoonan yhteydessä, ovat intuitiivisia eli ateoreettisia. Sen sijaan muut infinitiivin objektisäännöt ovat lähinnä teoreettisia mutta perustuvat jossain määrin kielenkäyttäjien kieli-intuition. Toisaalta puheena oleva muodon vaihtelu on oletettavasti niin monimutkaista ja toisaalta yksilövariaatio suurta, että on käytännössä mahdoton muotoilla yleistä normia. Akkusatiiviobjektin muodon vaihtelua perussubjektillisissa lauseissa ohjaavat nähdäkseni enemmän ja vähemmän selvästi universaaliolotukset, jotka yhdistävät useita maailman kieliä. Tähän oletukseen perustuu myös tutkimushypoteesini, jota taustoitan seuraavan luvun jälkeen.

3.1.5 Subjektista objektiksi

Setälän (1966: 25) mukaan infinitiivit ovat olleet alun perin substantiiviluonteisia, joten niillä ei ole objekteja; ne eivät myöskään ole olleet subjektin eivätkä objektin funktioissa. Nykykielen yksipersonaisen verbin sisältävissä rakenteissa, kuten *Minun pitää koira tappaa*, *minun* on jäsennelty (datiiviseksi) genetiiviksi, *pitää* predikaatiksi, *koira* subjektiksi ja *tappaa* tarkoituksen infinitiiviksi. Lause on siis ennen hahmottunut muodossa *Koira pitää minun tapettavaksi* siten, että *minun* on ollut datiiviadverbiaali 'minulle'.¹⁹ Ilmaustyyppissä *Minä tahdon sen tehdä* on *sen* puolestaan ollut *tahdon* objekti. (Setälä 1966: 25–26.) Esimerkiksi lauseessa *Käske tehdä se* on nykyinen infinitiivin objekti *se* ollut imperatiivin objekti ja infinitiivi *tehdä* adverbiaali eikä objekti. Lause on siten hahmotettu niin kuin nykykielessä *Käske se tehtäväksi* (Hakulinen 2000 [1978]: 541). Lauserakenne *Käske tuoda hevonen tänne* on sitten jäsennelty seuraavasti: *Käske hevonen tänne tuotavaksi* (Setälä 1966: 26). Ikolan (1959: 39) mukaan tällaiset hahmotukset syntaktisista siirtymistä ovat peräisin Setälältä ja niitä on tavattu pitää oikeina.

Hakulisen (2000 [1978]: 541) mukaan morfologisen passiivisen predikaatin sisältävä *Käskettiin tehdä se* on puolestaan jäsentynyt kuin nykyään *Se käskettiin tehtäväksi*. Näin ollen *se* on ollut alun perin ensiksikin lauseen subjekti ja toiseksi suoraan passiivimuodon täydennys. *On hyvä tehdä se* on vertautunut jäsennykseltään taas nykyiseen rakenteeseen *Se on hyvä tehtäväksi*. Täten myös edellisessä rakenteessa *se* oli subjekti. (Mp.) Toisin sanoen nämä syntaktiset siirtymät selittävät lopulta, miksi infinitiivin objekti on päätteetön, jos predikaatti on imperatiivin 1. tai 2. persoonassa tai passiivissa (ks. Hakulinen 2000: 541). Toisaalta siirtymät eivät tietenkään selitä, miksi infinitiivin objekti varioi muissa tapauksissa.

Infinitiivin objektin synnyn Setälä (1966: 26–27) selittää ennen muuta objektiivisen genetiivin ja akkusatiivin analogian avulla. Infinitiiveihin (ja partisiippeihin) on näet alun perin voinut kuulua subjektiivinen tai objektiivinen genetiivi. Jälkimmäistä kuvaa murrepuheen esimerkki *Aikainen ilon piteä* (tosiasiallinen esiintymä: *Aikan on ilon pitteä*), joka tosin saattaa olla syntynyt myöhemmin analogiateitse. Joka tapauksessa ennen muuta objektiivisen genetiivin ja akkusatiivin samamuotoisuuden vuoksi nominaalimuodot on alettu ymmärtää objektillisiksi. Kehityskulku on vielä vauhdittunut, koska nominaaliset ja finiittiset muodot ovat esiintyneet monesti lähekkäin, jolloin objekti on hahmotettava finiittisen verbin ja nominaalimuodon objektiksi, kuten rakenteessa *Olin*

¹⁹ Huomattakoon kuitenkin Kotikielen Seuran kokouksissa keskustellun vuonna 1882 siitä, että Hämeessä esiintyy päätteellinen infinitiivin akkusatiiviobjekti rakenteen *Sinun pitää viedä hevosen hakaan* kaltaisissa lauseissa Joka tapauksessa Ahlqvistin mukaan akkusatiivin tulisi kuitenkin olla tämänkaltaisissa tapauksissa kirjakielen mukaisesti päätteetön, koska objekti on tulkittavissa tällöin myös tai ehkä pikemminkin subjektiksi. Toisaalta osa keskustelijoista oli eri mieltä päätteettömän objektin sopivuudesta. (Paunonen 1976: 342.)

hevosen tuomassa. (Mts. 26–27.) Ilmiö on helppo selittää analogialla, mutta Setälän näkemystä on kaiketi pidetty fennistiikassa oikeina.

3.2 Tutkimushypoteesi ja sen taustoistus

Tämän luvun aluksi kertaan edellisen luvun 3.1 keskeisimmän sisällön. Kertaus taustoittaa tutkimusoletustani. Varsinaisen hypoteesini esitän luvussa 3.3.2 ja sen osalueet tarkemmin alaluvuissa. Hypoteesissani otan huomioon sekä kielensisäiset että -ulkoiset tekijät.

3.2.1 Hypoteesin perusta

Suomessa kirjakieltä alettiin tietoisesti kehittää vasta autonomian ajalla 1820-luvulla. Länsimurteilte perustettu kirjakieli edellytti yhteisiä kielen sääntöjä, joita muotoiltiinkin likimain koko 1800-luku. Aikakaudella kansallistune vallitsi voimakkaana, ja suomen kielestä haluttiin mahdollisimman kotoperäinen. Toisaalta ruotsin kielen asema oli vahva. Setälän *Suomen kielen lauseoppi* ilmestyi vuonna 1880 ja oli ensimmäinen suomenkielinen lauseoppi. Vuosisadan lopussa Setälältä julkaistiin vielä Suomen kielioppi. Teoksillaan Setälästä tuli suomen kielen auktoriteetti useiksi vuosikymmeniksi. Esimerkiksi hänen muotoilemiaan infinitiivin akkusatiiviobjektia koskevia sääntöjä muutettiin ensi kerran vasta 1900-luvun puolivälissä, vaikka ne eivät olleet tiettävästi (enää) vuosikymmeniin kuvanneet todellista kielenkäyttöä. Vasta Penttilän (1957) tavoitteena oli korvata Suomen kieliopillaan Setälän molemmat teokset. Tosin hänen pyrkimyksensä ei ilmeisesti ollut ohjata kielenkäyttöä vaan kuvata suomen kielen systeemiä mahdollisimman kattavasti. Seuraavat merkittävät kieliopit olivat Siron (1964) ja Ikolan (1968) teokset, joista edellinen edusti strukturaalista kielitiedettä ja jälkimmäinen perinteistä ja oli toisaalta myös preskriptiivinen.

Infinitiivin akkusatiiviobjektia koskevia sääntöjä muokattiin ensi kerran Saarimaan (1945) aloitteesta. Seuraavat sääntömuutokset ja tarkennukset puolestaan tehtiin Ikolan (1950; 1957; 1986b) ehdotuksesta. Joka tapauksessa kaikki sääntömuutokset koskivat vain infinitiivin akkusatiiviobjektin päätteettömän muodon ehtojen laajentamista perussubjektillisissa lauseissa. Muutoksia perusteltiin sillä, että perussubjektillisissa lauseissa päätteettömästä akkusatiiviobjektista oli tullut vastoin sääntöjä kielenkäytössä yhä yleisempi. Toisaalta eri kielioppien kirjoittajat ovat muotoilleet säännöt enemmän ja vähemmän omalla tavallaan, ja myös sääntöjen yksityiskohtaisuus on vaihdell-

lut. Ylivoimaisesti yksityiskohtaisimmat säännöt esittää Penttilä (ks. esim. 1963²⁰). Yhtä kaikki kokonaisuudessa on nähtävissä selvä jatkumo Setälän syntaktisista säännöistä tulkinnanvaraisiin syntaktis-semanttisiin sääntöihin.

Tutkimuksellisesti infinitiivin akkusatiiviobjektin vaihtelua on pyritty selittämään 1970-luvulla lähinnä transformaatiokieliopin *saareke*-säännön näkökulmasta ja 1980-luvulla perinteisen kieliopin kannalta. Terminologisista eroista huolimatta selitys on ollut kummankin kieliopin näkökulmasta sisällöllisesti olennaisesti samanlainen: infinitiivin objekti on päätteetön, jos predikaatti ja infinitiivilauseke ovat syntaktisesti ja semanttisesti erillään toisistaan; muussa tapauksessa päätteellinen. Toisin sanoen huomio on kiinnittynyt verbi-ilmauksen (epä)yhtenäisyyteen. Tällä havainnolle pohjaa myös infinitiivin akkusatiiviobjektia perussubjektillisissa lauseissa koskeva säännöstö, jossa korostuu predikaatin ja infinitiivilausekkeen suhteen läheisyyden ja etäisyyden jatkumoluonteisuus. Syntaktis-semanttisena sääntö on tietysti tulkinnanvarainen. Toisaalta akkusatiiviobjektin variaatio ei ole nähdäkseni, ainakaan olennaisesti, seurausta säännöstä. *Sääntö*-käsitteen näkökulmasta kyse on ennemminkin kielenhuollon teoreettisesta normista, joka toisaalta joltain osin perustuu kieliintuutioon. Kieli-intuutio on kuitenkin tässä tapauksessa hyvin puutteellinen, koska akkusatiiviobjektin sisältämiä rakenteita ei käytännössä ole puhekielessä. Sitä paitsi ne ovat myös kirjoitetussa kielessä harvinaisia, kuten myöhemmin tulee ilmi. Toisaalta on saatu viitteitä siitä, että infinitiivin akkusatiiviobjektin variaatio kytkeytyy jollakin tavalla murre-eroihin, vaikka ilmiötä ei ole fennistiikassa varsinaisesti tutkittu.

3.2.2 Tutkimushypoteesi

Edellinen luku osoittaa, että fennistiikassa puheena olevaa variaatiota on tarkasteltu suppeasta näkökulmasta. Esitänkin seuraavaksi tutkimushypoteesini, jonka avulla pyrin selittämään vaihtelua. Ensiksikin monitekijäisyyden periaatteen mukaan kyse on ilmiöstä, johon vaikuttavat sekä kielen sisäiset että -ulkoiset muuttujat. Toiseksi ilmiö on muutoksenalainen ja edellyttää näin joko kyselytesti- tai korpustutkimusta, joista sovellan molempia. Yhtä kaikki työssäni painottuu kyselytestitutkimus, jonka asema on kielentutkimuksessa enemmän ja vähemmän kiistanalainen toisin kuin korpuksen. Viime kädessä tästä syystä arvioin edellisellä saamiani tuloksia jälkimmäisen avulla.

Työssäni oletan, että kielenulkoisista tekijöistä A-infinitiiviin akkusatiiviobjektin vaihteluun vaikuttavat kielenkäyttäjän ikä, sukupuoli ja asuinkunta mutta myös yksilökohtainen variaatio on

²⁰ Säännöt ovat käytännössä samat kuin ensi painoksessa 1957 (ks. Penttilän 1963 esipuhetta ja liitevihkoa).

merkittävää. (Tosin rajaan yksilövariaation tämän tutkimuksen ulkopuolelle.) Ensiksi tarkastelen kyselytestin näkökulmasta, kuinka yhdenmukaisesti tutkimusjoukkoni näyttää hahmottavan A-infinitiivin akkusatiiviobjektin muodon eri lauseissa ja miten yhdenmukaisuus suhteutuu kieliopin sääntöihin. Toiseksi vertaan, miten akkusatiiviobjektien päätejakaumat vaihtelevat olennaisesti samoissa ilmaustyypeissä transitiivisuuden osatekijöiden näkökulmasta. Kolmanneksi vertaan samojen ilmaustyyppien infinitiivien akkusatiiviobjektin jakaumia korpus- ja kyselytestiaineistossa. Neljänneksi tarkastelen vielä iän, sukupuolen ja asuinkunnan mahdollista yhteyttä variaatioon.

Yhdenmukaisuusanalyysissa arvioin lauseita predikaatin ja infinitiivilausekkeen syntaktis-semanttisen läheisyyden näkökulmasta. Vertailuanalyysissa puolestaan tarkastelen muutamia sellaisia ominaisuuksia, jotka näyttävät olevan yhteisiä useille maailman kielille (ks. Hopper & Thompson 1980). Tarkasteluni pohjautuu suurimmaksi osaksi sovellukseeni Hopperin & Thompsonin (ks. 1980: 252) transitiivisuuden osatekijöistä. Transitiivisimpia ovat lauseet, joissa on ainakin 2 osallistujaa eli agentti ja patientti, verbi on dynaaminen, aspekti on resultatiivinen²¹, verbi punktuaalinen, agentti tarkoituksellinen, lause myönteinen, tapahtuma faktinen, agentilla paljon agenttipiirteitä ja patientti vaikutuksenalainen ja yksilöity. Vastaavasti transitiivisuus on heikkoa lauseissa, joissa on kyse näiden transitiivisuuden osatekijöiden vastakohdista. Objektin distinktio puolestaan osoittaa lauseen korkean transitiivisuuden. (Mas. 252, 253, 259.) Näin ollen infinitiivin päätteellisen akkusatiiviobjektin tulisi vallita (kyselyssä) tai esiintyä (korpuksessa) lauseissa, jotka ovat korkealla transitiivisuusjatkumolla. Vastaavasti päätteettömän objektin tulisi vallita matalan transitiivisuuden lauseissa.

Tämän tutkimuksen kaikissa lauseissa on agentti ja patientti sekä verbi on dynaaminen, joten Hopperin ja Thompsonin 2 ensimmäistä transitiivisuuden osatekijää eivät ole vertailun kannalta relevantteja. Sitä paitsi vertaan keskenään ennen muuta ilmaustyyppejä, joissa on sama predikaattiverbi mutta eri infinitiivi, joten keskitän huomion infinitiivin semantiikkaan. Tarkastelen kuitenkin tarvittaessa myös predikaattiverbiä. Lisäksi katson, että aspekti on tutkimuksen ilmaisutyypeissä faktisuuden ja ei-faktisuuden kanssa olennaisesti päällekkäinen transitiivisuuden osatekijä, koska resultatiivista (resultatiivisuuden määritelmästä tässä ks. alaviitettä) voi olla vain sellainen infinitiivilausekkeen ilmaisema toiminta, joka on faktista. Sitä paitsi kaikissa työn lauseissa on akkusatiiviobjekti, joka suomen kielessä yleensä osoittaa tulokseen johtavaa tai johtanutta toimintaa. Tässä työssä sovellankin transitiivisuuden osatekijöitä siten, että tarkastelen A-infinitiivin punktuaalisuutta (vastakohtana duratiivisuus), (ei-)faktuaalisuutta, subjektijäsenten agenttipiirteitä ja elollisuutta sekä infinitiivin objektin patienttipiirteitä ja elollisuutta. Kokoan mainitut transitiivisuuden osateki-

²¹ Tässä resultatiivinen aspekti tarkoittaa sellaista verbin ilmaisemaa toimintaa, joka on päättynyt ja johtanut tulokseen, irresultatiivinen taas verbin ilmaisemaa toimintaa, joka ei johda tulokseen (ks. Häkkinen 2007: 130, 131).

jät taulukkoon jokaisen ilmaustyyppin kokoavassa tarkastelussa. Tarkastelen taulukossa myös verbi-ilmauksen vakiintuneisuutta ja lauseen modaalisuutta, joista jälkimmäisen merkitystä infinitiivin objektin päätejakauman kannalta taustoitan luvuissa 3.2.1.2. Hypoteesini mukaan infinitiivin akkusatiiviobjektin muotoon vaikuttavat matalan ja korkean transitiivisuuden osatekijöiden kumuloituminen ja yksittäiset osatekijät, kuten subjektijäsenen elollisuus, muita enemmän.

3.2.2.1 Agentti- ja patienttipiirteet

Yleisesti tiedetään, että nominien semanttiset roolit vaikuttavat yhtenä tekijänä (kieliopillisten) sijojen koodaukseen. Semanttisten roolien prototyyppejä käsitteitä ovat agentti ja patientti, joista ensimmäinen on suomen kaltaisissa nominatiivi-akkusatiivi-kielissä yleensä subjekti ja jälkimmäinen objekti. Elollisuushierarkian näkökulmasta subjekti on objektia yleisemmin elollinen. Agenttiivinen subjekti (agentti) ja vaikutuksenalainen objekti (patientti) ovat transitiivisuuden osatekijöitä, ja transitiivisuuden kumuloituminen näkyy objektin distinktiona monissa maailman kielissä (Hopper & Thompson 1980: 252, 253, 259). Semanttisten roolien tarkastelussa hyödynnän Dowty (1991) protorooliteoriaa ja elollisuuden Dixonin (1979: 85) elollisuushierarkiaa. Aloitan protorooliteoriasta, jota käyttää kuvauksessaan esimerkiksi ISK (2004), kuten Kolehmainen (2010: 13) toteaa. Kielettutkijoista teoriaa ovat puolestaan hyödyntäneet ainakin Pajunen (2001) ja Kolehmainen (2010).

Dowty (1991: 571–572) mukaan vain kaksi semanttista rooli riittää – protoagentti ja -patientti – koska argumenteilla on eri määrä semanttisia roolipiirteitä. Piirteet ovat erillisiä siinä mielessä, että niitä voi olla eri verbilekseemien argumenteilla 1 tai useampi tai argumentilla voi olla kaikki protoagentin tai -patientin piirteet (ms. 572). Taulukossa 4 protoagentin ja -patientin viimeiset piirteet (5) ovat suluissa, koska Dowty (1991: 572) ei tarkkaan tiedä, kuinka olennaisia ne ovat (ks. taulukkoa 4).

Taulukko 4. Protoagentin ja -patientin piirteet (Dowty 1991: 572). (Vrt. Pajunen 2001: 85; Kolehmainen 2010: 13.)

Protoagentti
(1) osallistuu tahdonalaisesti tapahtumaan tai tilaan
(2) tuntee (ja/tai havaitsee)
(3) aiheuttaa tapahtuman tai tilanmuutoksen toisessa osallistujassa
(4) liikkuu suhteessa toisen osallistujan paikkaan
(5) (on olemassa verbillä nimettävästä tapahtumasta huolimatta.)
Protopatientti
(1) kokee tilanmuutoksen
(2) on kasvavan muutoksen teema
(3) on toisen osallistujan vaikutuksen kohde
(4) pysyy paikallaan suhteessa toiseen osallistujaan
(5) (ei ole olemassa ilman verbin ilmaisemaa tapahtumaa tai lainkaan.)

Kasvavan muutoksen teema²² on Dowty (1991: 567) nimeämä patientin semanttinen rooli (ks. taulukkoa 4). Kasvavan muutoksen perustapauksessa patientin tila muuttuu sitä mukaa, kun verbin ilmaisema toiminta edistyy (ks. mp.). (Edellä mainitusta tapauksesta ks. esimerkkiä 32). Koska taulukon 4 muut agentti- ja patienttipiirteet ovat lingvistiikassa enemmän ja vähemmän tunnettuja, en käy niitä tässä erikseen läpi.

(32) *Opiskelijat saivat tehtäväkseen taiteilla kana ~ kanan – –*

Tutkimusta varten yksinkertaistan hieman Dowty (1991) esitystä. Katson agenttiivisiksi subjekteiksi ainakin toimijat, jotka ovat (1) intentionaalisia, (2) aiheuttavat tapahtuman tai tilanmuutoksen toisessa osallistujassa ja (3) tuntevat sekä/tai havaitsevat. Koska työn subjekteina on suhteellisen usein elottomia entiteettejä, kuvaa subjektin piirteitä nähdäkseni paremmin intentionaalisuus kuin tahdonalaisuus, joka on varsinaisesti elollisten entiteettien piirre. Jos subjektijäsen täyttää vähintään 2 edellä mainitsemistani 3 kriteeristä, katson sillä olevan paljon agentin piirteitä ja muussa tapauksessa vähän. Jos infinitiivin objekti puolestaan täyttää taulukon 4 patientin 3 ensimmäisestä piirteestä 2, katson piirteitä olevan paljon ja muutoin vähän.

(33) – – *Arto sai luvan hinata auto ~ auton pois.*

(34) *Arja Alho antoi valtionomaisuudenhoitoyhtiölle Arsenalille luvan tehdä lopulta ratkaisu ~ ratkaisun Sundqvistin kanssa – –*

²² Pajunen (2001: 85) käyttää alkukielistä termiä *incremental theme*, jolle esittää sulkeissa suomennoksen ”kasvava teema”; Kolehmainen (2010: 13) puhuu kasvavasta teemasta ja esittää sulkessa termin *inkrementaalinen teema*.

Tässä on syytä panna merkille, että työn lauseissa infinitiivirakenteen ilmipantu tai -panematon subjekti on joko sama (ks. esimerkkiä 33) tai eri kuin kieliopillinen subjekti (ks. esimerkkiä 34). Olipa infinitiivirakenteella eri tai sama subjekti kuin lauseella, otan molemmat subjektit huomioon.

3.2.2.2 Elollisuushierarkia

Lingvistiikassa elollisuus tarkoittaa yleisesti sitä, miten entiteetti kykenee tahdonalaisesti toimimaan tai panemaan alulle tapahtumia ja minkälaisin muodollisin keinoin tätä ilmaistaan eri kielissä. Ihmisolennot ovat elollisuushierarkian ylimmällä tasolla, koska ihmiset tuntevat ja voivat tarkoituksellisesti panna alulle tapahtumia. Sitä vastoin esimerkiksi madot ja sienieläimet eivät ole lingvistisesti elollisia. Kielitieteellisessä elollisuushierarkiassa ihmisolentojen jälkeen tulevat kehittyneemmät elolliset, kuten koirat ja hevoset. Joka tapauksessa esimerkiksi ihmisolentojenkin lingvistinen elollisuus vaihtelee sen mukaan, viitataanko ihmiseen 1., 2. vai 3. persoonan pronominilla vai propriilla tai appellatiivilla. Sitä vastoin biologiseen elollisuuteen tämä ei tietenkään vaikuta. Kielitieteelliset viittauserot ei-lingvistisiin entiteetteihin ilmaistaan yleensä hierarkioina. (Kittilä ym. 2011: 5, 6.) Croftin (2003: 130) mukaan Dixonin (1979: 85) elollisuushierarkia (ks. taulukkoa 5) on yleisin.

Taulukko 5. Elollisuushierarkia (Dixon 1979: 85).

Elollisuushierarkia
1. persoonan pronomini tai 2. persoonan pronomini < 3. persoonan pronomini < inhimillinen propri < inhimillinen appellatiivi < ei-inhimillinen appellatiivi < ei-elollinen appellatiivi

Taulukko 6. Elollisuushierarkia (Croft 2003: 130).

Elollisuushierarkia
Persoonat: ensimmäinen, toinen < kolmas
Referenttisyys: pronomini < propri < appellatiivi
Elollisuus: inhimillinen < elollinen < ei-elollinen

Croft (2003: 130) on muokannut Dixonin elollisuushierarkiasta kolmikomponenttisen, koska hierarkiassa on 3 erillistä tasoa, jotka kuitenkin toiminnallisesti liittyvät toisiinsa (ks. taulukkoa 6). Ensimmäisellä tasolla eli persoonahierarkiassa 1. ja 2. persoona edeltävät 3:tta. Toisella tasolla eli referenttisyyshierarkiassa pronominit edeltävät propreja ja appellatiiveja, ja kolmannella tasolla eli

varsinaisessa elollisuushierarkiassa inhimillinen appellatiivi tulee ennen elollista ja ei-elollista appellatiivia. (Mp.)

Tässä työssä tarkastelen ensiksikin sitä, miten infinitiivin objektin muotoon vaikuttaa se, onko lauseen ja/tai infinitiivilausekkeen subjektijäsen eloton vai elollinen. Tämä liittyy suoraan subjektijäsenen agenttiivisuuteen ja tietenkin samalla lauseen transitiivisuuteen. Toiseksi keskityn siihen, miten infinitiivin objektin merkinnässä näkyy elollisen subjektientiteetin asema elollisuushierarkialla. Pajusen (2002: 567) mukaan useissa kielissä muutoksen kohteen sijamerkintä nimittäin vaihtelee sen mukaan, kuinka korkealla elollisuushierarkiassa aiheuttaja on, mutta suomen kielessä tämä on harvinaista. Toissijaisesti käsittelen vielä sitä, miten infinitiivien objektientiteettien elollisuus näkyy objektin merkinnässä. Maailman kielissä on tavanomaista merkitä elollisten tarkoitteiden sanat enemmän muodollisin distinktioin kuin elottomien (ks. esim. Pajunen 1998: 95). Sitä paitsi uralilaisessa kantakielessä on mitä ilmeisimmin käytetty nominatiivia, jos objektientiteetti on ollut epämääräinen, yleinen tai eloton, kun taas yksiköllistä ja elollista objektientiteettiä on merkitty akkusatiivilla (E. Itkonen 1961: 75). Toisaalta tämän tutkimuksen kannalta on ongelmallista, että elollisia objektitarkoitteita on ensinnäkin suhteellisen vähän ja toiseksi niiden elollisuuden sekoittuu muihin transitiivisuuden osatekijöihin.

3.2.2.3 Modaalisuus

Tämän alaluvun aluksi esittelen yleispiirteisesti, miten modaalisuus voidaan kielitieteessä ymmärtää ja jäsentää. Luvun lopuksi pyrin osoittamaan, miksi modaalisuus on relevanttia puheena olevan variaation kannalta.

Modaalisuudella tarkoitetaan yhtäältä puhujan kielellisin keinoin – esimerkiksi moduksin, modaaliverbein, adverbein, partikkelein, adjektiivein ja eräin lauserakentein – osoittamaa arviota asiantilan toteutumisesta ja toisaalta totuudellisuudesta. Perinteisesti modaalisuuden lajeja on tapana erottaa kolme: dynaaminen, deonttinen ja episteeminen. Ensimmäinen ilmentää (fyysistä) mahdollisuutta ja kykyä tai välttämättömyyttä ja pakkoa, jotka voivat perustua subjektiin tai ympäröiviin oloihin. Deonttisessa modaalisuudessa on taas kyse luvasta ja velvollisuudesta, joka perustuu puhujan tahtoon tai normeihin. Episteeminen modaalisuus voidaan puolestaan hahmottaa sisällöltään kahtalaiseksi. Varsinainen episteeminen modaalisuus koskee asiantilan ehdotonta varmuutta tai varmuusastetta ja todennäköisyyttä. Episteemisyyden alalaji, evidentialisuus, taas tarkoittaa siitä, mihin puhujan tieto perustuu. Neljänneksi modaalisuuden lajiksi on mahdollista erottaa vielä ei-faktuaalisuus, jota voidaan ilmaista esimerkiksi konditionaalilla. Edelleen viidenneksi modaalisuus-

den lajiksi saatetaan laskea praktinen välttämättömyys, jolla tarkoitetaan puhujan arkiseen päte-
lyyn pohjautuvaa tekoa, joka on välttämätön tavoitteen saavuttamiseksi. (Ks. Larjavaara 2007: 403;
ISK 2004: § 1551, 1554, 1555 1557 ja 1558.) Perinteisestä lajijaosta huolimatta episteeminen,
deonttinen ja dynaaminen modaalisuus perustuvat samaan modaalisuuteen eli pakkoon ja vapau-
teen. Toisin sanoen eri modaalisuuden lajeissa on kyse viime kädessä siitä, että subjekti on joko pa-
kotettu tai vapautettu toimimaan tietyllä tavalla. Toiseksi modaalisuuden lajit ovat lähekkäisiä ja
toisinaan hämäräraja-isiä. Näin ollen ne myös yhtyvät herkästi. (Larjavaara 2007: 400–401.)

Toisaalta modaalisuus ja tempuksen ilmaisu saattavat yhdistyä erottamattomasti, mikä johtuu
ennen muuta menneen ja tulevan epäsymmetriasta. Ei-faktuaalisena tulevaisuuden ilmaisukeinoihin
yhdistyvät mahdollisuus ja velvollisuus. Tietynlainen tilanne voi olla tulevaisuudessa mahdollista,
ja jos henkilön on täytettävä velvollisuutensa, väistämättä vähintään jotkin velvollisuusteot ajoittu-
vat tulevaisuuteen. Kielen ilmaisukeinojen käytössä ei-faktuaalisuuden ja faktuaalisuuden ero näkyy
sitä, että jälkimmäisen yhteydessä tehdään enemmän muodollisia distinktioita, mikä johtuu onto-
logiasta. Kielenkäytön eronte-kojen lähtökohtana on nimittäin havainto. Tapahtunut on mahdollista
havaita, tapahtumatonta ei. Ei-faktuaalisuudessa eli toteutumattomassa tilanteessa useat vaihtoehdot
ovat mahdollisia mutta niitä on hankala hahmottaa erillisinä, koska ne ovat havaitsemattomia. Täl-
löin ei-faktuaalisuus näyttäytyy hahmottomana ykseytenä ja faktuaalisuuden vastinparina. (E. Itko-
nen 2008: 211, 247–250). Edellä sanottu osoittaa, että (ei-)faktuaalisuus ja modaalisuus ovat rele-
vantteja tekijöitä A-infinitiivin akkusatiiviobjektin variaation kannalta. Vaikka suomen kielessä ei
ole futuuri-tempusta toisin kuin monissa muissa, asiantilojen sijoittumista tulevaisuuteen ilmaistaan
tietysti monin tavoin, kuten myöhemmin nähdään.

Lopuksi esitän vielä tutkimuskohteeseeni nähden paralleeli-ilmiön, jossa modaalisuus ja elol-
isuus ovat relevantteja sijamuodon kannalta. Laitisen (1992: 268) mukaan nesessiivirakenteen sub-
jekti on genetiivissä tapauksissa, joissa on kyse deonttisesta velvollisuudesta tai dynaamisesta pa-
kosta. Sen sijaan subjekti on nominatiivissa teknisten normien tai praktisen tarkoituksenmukaisuu-
den tapauksissa. Yhtä kaikki 10:stä 9 tapauksessa mainitun lauseenjäsenen referentti oli elollinen,
jos subjektina toimiva substantiivilauseke oli genetiivissä. (Mp. 268.) Tällainen tulos johdattaa olet-
tamaan, että elollisuushierarkia olisi modaalisuutta merkittävämpi tekijä erityisesti infinitiivin ob-
jektin muodon tapauksissa, joissa korostuu transitiivisuus.

3.3 Tutkimuslauseet

Korpuslauseet²³ ja kyselyn lauseet ovat peräisin HS-korpuksesta. Tutkittavat lauseet olen poiminut Context Mill -ohjelman avulla hakulausekkeilla 1 ja 2 lukuun ottamatta tuottotehtävän lausetta F (ks. liitettä 1), jonka olen poiminut hakulausekkeella 3. Korpuksessa lauseessa F on nimittäin monikon akkusatiivissa oleva objekti, ja hakulausekkeet 1 ja 2 etsivät vain tapaukset, joissa on yksikön akkusatiiviobjekti. Kyselyn 10 harhautuslausetta²⁴ taas olen valinnut hakulausekkeella 3 kertyneestä aineistosta lukuun ottamatta tuottotehtävän lausetta B, jonka olen poiminut hakulausekkeella 2.

- (1) *offset(lword="tilaisuus") and not nom or ((lword="oikea") and not nom) or ((lword="järkevä") and not nom) or ((lword="hyvä") and not nom) or ((lword="tarpeellinen") and not nom) or ((lword="toimi") and not nom) or ((lword="tärkeä") and not nom) or ((lword="velvollisuus") and not nom) or ((lword="riski") and not nom) or ((lword="tarve") and not nom) or ((lword="tapa") and not word="tapana" and not nom) or ((lword="mahdollisuus") and not nom) or ((lword="mahdollinen") and not nom) or ((lword="lupa") and not nom) or ((lword="tehtävä") and not nom) or ((lword="aie") and not nom), offset(infl,:obj and gen and not pl,1,8),1,4)*
- (2) *offset(lword="tilaisuus") and not nom or ((lword="oikea") and not nom) or ((lword="järkevä") and not nom) or ((lword="hyvä") and not nom) or ((lword="tarpeellinen") and not nom) or ((lword="toimi") and not nom) or ((lword="tärkeä") and not nom) or ((lword="velvollisuus") and not nom) or ((lword="riski") and not nom) or ((lword="tarve") and not nom) or ((lword="tapa") and not word="tapana" and not nom) or ((lword="mahdollisuus") and not nom) or ((lword="mahdollinen") and not nom) or ((lword="lupa") and not nom) or ((lword="tehtävä") and not nom) or ((lword="aie") and not nom), offset(infl,:obj and nom and not pl,1,8),1,4)*
- (3) *offset(lword="tilaisuus" or (lword="oikea" or (lword="keksintö") or (lword="tarpeellinen") or (lword="toimi") or (lword="tärkeä") or (lword="velvollisuus") or (lword="riski") or (lword="tarve") or (lword="tapa") or (lword="mahdollisuus") or (lword="mahdollinen") or (lword="kyky") or (lword="lupa") or (lword="tehtävä") or (lword="aie"))), offset(infl,:obj,1,8),1,1)*

Hakulausekkeiden hakusanojen valinnassa olen hyödyntänyt suomen kielioppien esityksiä infinitiivin akkusatiiviobjektista ja Ikolan (1986b) kyselytutkimuksen esimerkistöä. Hakulauseke 1 etsii rakenteet, joissa lekseemeihin *tilaisuus*, *oikea*, *järkevä*, *hyvä*, *tarpeellinen*, *toimi*, *tärkeä*, *velvollisuus*,

²³ Nimitän korpuslauseeksi sellaista HS-korpuksen lausetta, joka edustaa jotakin kyselyn ilmaistyypeistä ja jossa on yksikön akkusatiiviobjekti.

²⁴ Kutsun harhautuslauseiksi niitä kyselyn lauseita, joissa yksikön akkusatiivi ei ole kieliopin mukainen.

riski, tarve, tapa, mahdollisuus, mahdollinen, lupa, tehtävä tai *aie* liittyy A-infinitiivin päätteellinen akkusatiivi. Hakulauseke 2 puolestaan etsii rakenteet, joissa mainittuihin kursivoituihin lekseemeihin liittyy päätteetön akkusatiivi. Kumpikin hakulauseke rajaa löydökset seuraavanlaisiin tapauksiin: (1) infinitiivi on 1. tai enintään 4. merkki kursivoidun lekseemin jälkeen, (2) infinitiivin objekti on joko välittömästi infinitiivin oikealla puolella tai korkeintaan 8:s infinitiivin jälkeinen merkki, (3) etsitty lekseemi ei ole nominatiivissa (eikä lekseemi *tapa* myöskään essiivissä). Hakulauseke 3 taas etsii rakenteet, joissa lekseemeihin *tilaisuus, oikea, keksintö, tarpeellinen, toimi, tärkeä, velvollisuus, riski, tarve, tapa, mahdollisuus, mahdollinen, kyky, lupa, tehtävä* tai *aie* liittyy akkusatiivi- tai partitiiviobjekti. Lauseke rajaa löydökset tapauksiin, joissa infinitiivi seuraa välittömästi kursivoitua lekseemiä ja joissa infinitiivin objekti on 1. tai korkeintaan 8. merkki infinitiivin jälkeen. Rajausten tarkoituksena on välttää tutkittavan ilmiön kannalta epäolennaisia tuloksia. Koska perussubjektillisten lauseiden objektit ovat yksikön päätteellisessä akkusatiivissa, monikon akkusatiivissa tai partitiivissa, on epätarkoituksenmukaista etsiä tapauksia, joissa lauseen objekti on päätteetön.

4 AKKUSATIIVIOBJEKTIN YHDENMUKAISUUS KYSELYSSÄ

Tässä työssä kielensisäisten tekijöiden analyysi on kaksivaiheinen. Ensin analysoin kyselyn 29 lausetta²⁵ tehtäväkohtaisesti voimakkaimmasta yhdenmukaisuudesta heikompaan. Yhdenmukaisuus on sitä voimakkaampaa, mitä suurempi osa koehenkilöistä (n=201) on joko tuottanut annetun leksemin samassa muodossa (tuottotehtävä) tai valinnut saman vaihtoehdon (arviointi- ja monivalintatehtävä). Yhdenmukaisuutta kuvaan yksikön akkusatiivin suhteellisina osuuksina, joita arvioin ennen kaikkea suhteessa infinitiivin akkusatiiviobjektia koskeviin sääntöihin ja Ikolan (1986b) kyselytutkimukseen. Ensin tarkastelen tuloksia kyselyn taivutus- ja monivalintatehtävässä ja lopuksi arvioin tehtävässä.

Yhdenmukaisuusanalyysista etenen vertailuanalyysiin, jossa vertaan keskenään lauseita, jotka ovat syntaktisesti, semanttisesti ja leksikaalisesti enemmän ja vähemmän samanlaisia. Tässä vaiheessa sovellan Hopperin & Thompsonin (1980) transitiivisuuden osatekijöitä. Tutkin, miten yksikön akkusatiivin jakaumiin vaikuttavat verbi-ilmausten²⁶ vakiintuneisuus, verbisemantiikka, modaaliteetti ja temporaliteetti, infinitiivilausekkeen ilmaiseman asiantilan faktisuus ja ei-faktisuus, kielipillisen subjektin ja infinitiivirakenteen subjektin agenttiiviset piirteet ja asema elollisuushierarkialla, A-infinitiivin objektin patienttipiirteet ja elollisuus. Lopuksi tarkastelen vielä, miten kielenulkoisista tekijöistä koehenkilön sukupuoli, ikä ja asuinalue näkyvät puheena olevassa variaatiossa.

Ennen kuin aloitan varsinaisen analyysin, on vielä syytä palata hetkeksi taaksepäin. Edellä (ks. lukua 2.4.1) totesin tutkivani, onko kyselylomakkeiden vastausvaihtoehtojen sijainnin ja tulosten välillä tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta, koska mahdollinen riippuvuus tietysti heikentäisi tutkimuksen luotettavuutta. Riippuvuuden arvioimiseksi vaihtelin arviointi- ja monivalintatehtävän vastausvaihtojen sijaintia kyselylomakkeissa (tästä tarkemmin ks. mainittua lukua). Varsinaista riippuvuutta arvioin IBM SPSS Statistics 19 -tilasto-ohjelman riippumattomien otosten t-testillä. Tulokset osoittavat, että informanttien vastausten ja vastausvaihtoehtojen sijainnin välillä ei ole lauseissa tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta, kun tilastollisen merkitsevyyden raja- eli p-arvo on 0,05. Toisin sanoen kyselylomakkeen vastausvaihtojen sijainti ei vaikuta tilastollisesti merkitsevästi tuloksiin, mikä on sinänsä tärkeä tieto, tutkimuksen luotettavuuden kannalta.

²⁵ Lauseella tarkoitan kyselyn lausetta, jossa yksikön akkusatiiviobjekti on kielipin mukainen. Kyselyssä tällaisia tapauksia on 30, ja niissä predikaattina on arviointitehtävän lausetta O lukuun ottamatta joko yksinäisverbi tai liittomuotoinen verbi. Koska tehtävä 2:n lauseessa O predikaattina on poikkeuksellisesti verbiketju (*alkaa uskoa*), en analysoi lausetta tutkimuksessani (verbiketjun määritelmästä ks. ISK 2004: § 496). Poikkeuksellinen predikaatti voi nimittäin vaikuttaa yhtenä tekijänä A-infinitiivin akkusatiiviobjektin muotoon, eikä lause ole näin vertailukelpoinen muihin nähden.

²⁶ Tarkoitan verbi-ilmauksella predikaattiverbin ja lauseen objektin tai adverbiaalain muodostamaa rakennetta (vrt. ISK 2004 § 443).

4.1 Rajaukset tuotto- ja monivalintatehtävässä

Tuottotehtävä on kyselyssä (ks. liitettä 1) ensimmäisenä, ja sen tehtävänanto on seuraavanlainen: *Teksteistä – – on viivan kohdalta poistettu sana. Poistettu sana on **tummennettu** ja sulkeissa. Lue tekstit ja kirjoita poistettu sana sopivassa muodossa viivalle.* Tehtävä sisältää seuraavat 15 kohtaa: A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N ja O. Näissä yksikön akkusatiivi on kieliopin mukainen 10:ssä (A, C, D, F, G, H, I, K, M, O) ja epäkieliopillinen 5:ssä (B, E, J, L, N). Ensimmäinen ryhmä sisältää tuottotehtävän lauseet, kun taas jälkimmäinen muodostuu harhautuslauseista. Joka tapauksessa osassa ensimmäisen ryhmän lauseita A-infinitiivin objekti on kieliopin mukainen myös monikon partitiivissa ja monikon akkusatiivissa. Toisaalta yksikön akkusatiivit ovat perusmuodossa (yksikön nominatiivissa) annettujen objektilekseemien odotuksenmukaisia muotoja kaikissa lausekonteksteissa. Yksikön akkusatiivimuodot kattavatkin kaikista tuotoksista (epäselvät merkinnät mukaan luettuna) 75–98 prosenttia.

Tässä tutkimuksessa en siis analysoi harhautuslauseita, koska niissä on kyse muusta lauseenjäsenestä kuin objektista (B, E, N) tai objektin kieliopin mukainen muoto on yksikössä muu kuin akkusatiivi (L, J). Tosin lauseeseen J (ks. esimerkkiä 1) tuotetuista muodoista 71 prosenttia on yksikön akkusatiivissa, vaikka esimerkissä 1 *nimien* laatimisen kohteena ovat *kaavatiet*. Koska A-infinitiivin objekti on esimerkissä 1 kieliopin mukainen vain monikon akkusatiivissa (ja monikon partitiivissa), en analysoi lausetta. Alkuperäisessä tekstissä eli HS-korpuksessa esimerkkiä vastaa-kin lause *Vihdin nimitoimikunta sai 1970-luvulla tehtäväkseen laatia nimet erään Nummelan keskustassa olevan alueen kaavateille*. Yhtä kaikki esimerkki 1 on luettava huolellisesti loppuun, jotta havaitsee monikollisen allatiivijäsenen. Toiseksi tuottotehtävässä täydennettävä lauseenjäsen on kieliopin mukainen yksiköllisenä kaikissa muissa paitsi esimerkissä 1, joten koehenkilö saattaa tuottaa yksiköllisen muodon tottumuksesta. Toisaalta hän voi pitää yksiköllistä akkusatiiviobjektia esimerkissä – syystä tai toisesta – kieliopin mukaisena.

- (1) *Vihdin nimitoimikunta sai tehtäväkseen laatia nimet erään Nummelan keskustassa olevan alueen kaavateille.*

Yleisesti on syytä huomata, että tarkastelen akkusatiiviojektin päätteellisen ja päätteettömän muodon määriä suhteessa yksikön akkusatiivikategoriaan enkä kaikkiin tuotettuihin muotoihin. Jos yksikön akkusatiivimuodot suhteutettaisiin lauseittain kaikkiin tuotettuihin muotoihin, kategorian suhteelliset osuudet vääristyisivät sitä enemmän, mitä runsaammin tehtäväkohdassa olisi kategoriaan kuulumattomia muotoja.

Monivalintatehtävä on kyselyn (ks. liitettä 1) 3:s ja viimeinen tehtävä. Tehtävässä on 10 lausetta, joissa kaikissa on vastausvaihtoehtoina on päätteellinen, päätteetön objekti, molemmat tai *en osaa sanoa*. Tehtäväänto on seuraava: *Lue tekstit – – ja alleviivaa kunkin tekstin kahdesta **tummennetusta** sananmuodosta se, mitä käyttäisit lauseessa. Alleviivaa kumpikin sananmuoto, jos käyttäisit kumpaa tahansa. Alleviivaa vaihtoehto eos 'en osaa sanoa' vain siinä tapauksessa, että et tiedä, miten toimisit.* Tässä yhteydessä en ota huomioon *en osaa sanoa* -vaihtoehtoja enkä tapauksia, joissa koehenkilö on valinnut sekä päätteellisen että päätteettömän muodon. Näin monivalintatehtävä on mahdollisimman vertailukelpoinen suhteessa tuottotehtävään, jossa ei ole mahdollista valita *en osaa sanoa* -vaihtoehtoa. Toisaalta tuotto- ja monivalintatehtävä ovat joka tapauksessa erityyppisiä ja edellyttävät hieman erilaisia kognitiivisia prosesseja.

4.2 Yhdenmukaisuusluokat tuotto- ja monivalintatehtävässä

Yhdenmukaisuuskriteerin perusteella olen jakanut sekä tuotto- että monivalintatehtävän lauseet 5 luokkaan (ks. taulukkoa 1): (1) *hyvin voimakkaaseen* (2) *voimakkaaseen*, (3) *melko voimakkaaseen*, (4) *kohtalaiseen* ja (5) *heikkoon yhdenmukaisuuteen*. Taulukon 7 vaihteluvälien²⁷ prosenttiosuudet kuvaavat luokittain, kuinka paljon lauseessa tulee vähintään ja enintään olla päätteellisiä tai päätteettömiä akkusatiiveja. Sarakeotsikko *n* puolestaan osoittaa kuhunkin luokkaan kuuluvien lauseiden määrän.

Taulukko 7. Tuotto- ja monivalintatehtävän tutkimuslauseiden jakautuminen 5 luokkaan.

Yhdenmukaisuus	Vaihteluväli (%) n		Vaihteluväli (%) n	
	Tuotto		Monivalinta	
Hyvin voimakas	91–100	1	91–100	1
Voimakas	81–90	4	81–90	3
Melko voimakas	71–80	2	71–80	1
Kohtalainen	61–70	1	61–70	4
Heikko	50–60	2	50–60	1

Analyyssissa olen ryhmitellyt luokkien lauseet 4 rakennetyyppiin sen perusteella, mihin nominaaliseen lauseenjäseneseen A-infinitiivilauseke liittyy tai mikä on A-infinitiivin lauseenjäsenasema.

²⁷ Vaihteluväli on sikäli keinotekoinen, että se ei kuvaa akkusatiivimuotojen todellista vaihtelua vaan välin, jonka sisälle eri yhdenmukaisuustapausten on sijoitettava.

Ryhmät ovat seuraavat: (1) *NP-objekti*²⁸ (infinitiivilauseke sisältyy lauseen objektina olevaan substantiivilausekkeeseen), (2) *AdvP-adverbiaali* (infinitiivilauseke sisältyy adverbiaalina olevaan adverbilausekkeeseen), (3) *NP-adverbiaali* (infinitiivilauseke sisältyy adverbiaalina olevaan substantiivilausekkeeseen) ja (4) *InfP-objekti* (infinitiivilauseke on lauseen objekti).

4.2.1 Hyvin voimakas yhdenmukaisuus

Sekä tuottotehtävässä että monivalintatehtävässä *Hyvin voimakas yhdenmukaisuus* -luokkaan (yhdenmukaisuusprosentti 91–100) sisältyy 1 lause. Tuottotehtävän koelause A (ks. esimerkkiä 2) edustaa rakennetyyppiä NP-objekti²⁹. Lauseen objektina on NP *luvan*, johon kuuluu infP *ohjata näytelmän*. Esimerkissä 2 päätteellisiä objekteja on 92 prosenttia (n=172) ja päätteettömiä 8 prosenttia (n=15).

(2) *Yleisradio antoi elokuvaohjaaja Mikko Niskaselle luvan ohjata tapauksesta näytelmän.*

Päätteellisen akkusatiivin ylivoimaisuus on kieliopin sääntöjen näkökulmasta odotuksenmukaista. Sääntöjen mukaan infinitiivin objekti on nimittäin päätteellinen, jos infinitiivi kuuluu substantiiviin, joka on sekä lauserakenteen että merkityksen näkökulmasta predikaatin kanssa läheinen (ks. esim. Ikola 1986b: 11). Tässä tutkimuksessa kutsun tällaista sääntöä vastedes *läheisyysperiaatteeksi*. Periaatteen selvää tapausta edustaa esimerkiksi ilmaustyyppi *x saa luvan tehdä*, jonka kiinteyttä osoittaa se, että verbi-ilmauksen *saa luvan* tilalla voi käyttää monolekseemiä *saa* (ks. esim. Ikola 1986b: 11). Näin on asian laita myös esimerkin 2 verbi-ilmauksessa. Leino (2003: 45) puhuikin *anna lupa tehdä* -tyypistä, jossa predikaatin ja objektin asemesta on tavallisesti mahdollista käyttää monolekseemiä (*antaa lupa ~ luvata*). Tosin huomattakoon, että monesti on käytettävä monolekseemiä *antaa* eikä *luvata*. Tämä pätee myös esimerkkiin 2, joka on sitä paitsi muutettava permissiiviseksi (vrt. **Yleisradio lupasi elokuvaohjaaja Mikko Niskaselle ohjata tapauksesta näytelmän* mutta *Yleisradio antoi elokuvaohjaaja Mikko Niskaselle ohjata tapauksesta näytelmän* kuitenkin **Yleisradio lupasi elokuvaohjaaja Mikko Niskaselle ohjata tapauksesta näytelmän*). Tällöin argumenttirakenne³⁰ muuttuu 3-paikkaisesta 2-paikkaiseksi.

²⁸ Käytän seuraavia vakiintuneita lyhenteitä: NP (substantiivilauseke, engl. nominal phrase), InfP (infinitiivilauseke, engl. infinitive phrase), AdvP (adverbilauseke, engl. adverb phrase).

³⁰ Argumenttirakenteella tarkoitetaan verbin vaatimia argumentteja määrän ja merkityksen näkökulmasta sekä kehysmääritteitä (ks. Pajunen 2001).

Monivalintatehtävässä *Hyvin voimakas yhdenmukaisuus* -luokkaan puolestaan kuuluu rakennetyyppi NP-adverbiaali. Lauseessa C (ks. esimerkkiä 3) adverbiaalina on NP *hyvin omaperäiseen tapaan*, johon liittyy InfP *nähdä maailma*. Päätteettömän objektin osuus on 95 prosenttia (n= 188) ja päätteellisen 5 prosenttia (n=9).

- (3) – – *valtava visuaalinen mielikuvitus, joka ankkuroituu hyvin omaperäiseen tapaan nähdä maailma.*

Päätteettömän muodon ylivoimaisuus on esimerkissä 3 odotuksenmukaista. Sääntöjen mukaan akkusatiiviobjekti on päätteetön tapauksissa, joissa infinitiivi liittyy substantiiviin, joka ei ole predikaatin kanssa läheinen lauserakenteen eikä merkityksen näkökulmasta (ks. esim. Ikola 1986b: 11). Tätä sääntöä nimitän tästedes *etäisyysperiaatteeksi*. Sitä paitsi jo Ikolan (ks. 1950: 472) mukaan esimerkkiä 3 muistuttavissa tapauksissa esiintyy miltei aina päätteetön objekti. Toisin sanoen esimerkin 3 päätejakauman perusteella ei voi argumentoida sen puolesta, että päätteetön muoto olisi yleistynyt nykysuomessa infinitiivin akkusatiiviobjektina.

4.2.2 Voimakas yhdenmukaisuus

Voimakas yhdenmukaisuus -luokassa (yhdenmukaisuusprosentti 81–90) on yhteensä 7 lausetta. Tuottotehtävästä luokkaan kuuluu 4 lausetta. Tuottotehtävän lause O (ks. esimerkkiä 4) edustaa rakennetyyppiä AdvP-adverbiaali. Esimerkissä 4 adverbiaalina on AdvP³¹ *aikeissa*, johon sisältyy infP *myydä pommin*. Päätteellisiä objekteja on 87 prosenttia (n=143) ja päätteettömiä 13 prosenttia (n=21).

- (4) *Helsingin Sanomien tietojen mukaan mies oli aikeissa myydä pommin.*

Päätteellisen muodon ylivoimaisuus on odotuksenmukaista. Nimittäin *olla aikeissa* edustaa *läheisyysperiaatteen* selvää tapausta (ks. esim. Ikola 1986b: 11). Verbi-ilmauksen *olla aikeissa* voi katsoa verbi-idiomiksi. ISK (2004: § 454) pitää verbi-idioimeina eli predikaatteina tapauksia, joissa (1) täydennys kuuluu ainoastaan muutamaan verbiin, joissa (2) täydennyksellä ei ole omia idiomien ul-

³¹ Lindénin (1956: 418) mukaan *aikeissa* on sanaluokaltaan adverbi rakenteessa *x on aikeissa tehdä*, kun taas Ikolan (1986b: 11) mielestä substantiivi. Olen Lindénin kanssa samaa mieltä. Ensiksikin adverbilla ei ole kongruoivaa määritettä (ks. esim. Ahlman 1933: 139; ISK 2004: § 386). Esimerkiksi HS-korpuksessa ilmaustyyppillä *x on aikeissa tehdä* on runsaat 50 esiintymää mutta kertaakaan sananmuodolla *aikeissa* ei ole omaa määritettä. Toisaalta *aikeissa* esiintyy HS-korpuksessa myös oman määritteen kanssa (esimerkiksi: – – *alimillaan viime syksynä samoissa aikeissa oli vain neljä prosenttia*). Tällöin *aikeissa* onkin syytä katsoa substantiiviksi.

kopuolisia määritteitä tai joissa (3) verbin ja täydennyksen yhteenliittymä on paitsi opaakki myös yhteenliittymän valenssi on erilainen kuin osien. Piirteistä 2 ensimmäistä pätee puheena olevaan tapaukseen. Ensiksikin *aikeissa* esiintyy vain *olla*-verbin kanssa. Toiseksi HS-korpuksessa on runsaat 50 ilmaustyyppiä *x on aikeissa tehdä* esiintymää mutta yhdessäkään täydennyksellä *aikeissa* ei ole omaa määritettä.

Tuottotehtävän lauseessa I (ks. esimerkkiä 5) on kyse rakennetyypistä InfP-objekti. Ikolan (1986b: 7) mukaan predikatiiviadverbiaali luonnehtii esimerkin 5 kaltaisissa tapauksissa sekä predikaattia että lauseen objektia. Esimerkissä 5 päätteellinen objekti kattaa yksikön akkusatiiveista 83 prosenttia (n =162) ja päätteetön 17 prosenttia (n=34). Päätejakauma on tulkittavissa niin, että suurin osa koehenkilöistä hahmottaa rakenteen *katsoa parhaaksi* predikaatin kaltaisena. ISK:n (2004: § 868) mukaan *katsoa parhaaksi* on kiteytynyt verbin ja täydennyksen kokonaisuus, jonka suhde useaosaisiin predikaatteihin on kuitenkin hämärärajainen. *Läheisyysperiaatteen* mukaan päätteellisen objektin ylivoimaisuus on odotuksenmukaista. Myöhemmin kuitenkin käy selvästi ilmi, että *katsoa parhaaksi* ei aina vertaudu moniosaisiin predikaatteihin infinitiivin objektin päätejakautaan suhteen

(5) – – *Järvenpää katsoi parhaaksi keskeyttää ottelun.*

Tuottotehtävän lause K (ks. esimerkkiä 6) edustaa niin ikään rakennetyyppiä InfP-objekti. Esimerkissä 6 objektina on InfP *löytää rajan*; päätteellisen objektin osuus on 82 prosenttia (n=141) ja päätteettömän 18 prosenttia (n=32). Ikolan (ks. 1986b: 9) kyselytutkimuksessa objektin päätejakautat ovat esimerkin 5 ilmaustyyppissä lähes samat kuin tässä. *Läheisyysperiaatteen* näkökulmasta päätteellisen objektin ylivoimaisuus on odotettavaa.

(6) *Olen nähnyt tarpeelliseksi löytää rajan työn ja harjoittelemisen välillä.*

Tuottotehtävän lause F (ks. esimerkkiä 7) puolestaan kuuluu rakennetyyppiin NP-adverbiaali, jossa InfP *lopettaa lama* liittyy adverbiaalilausekkeeseen *hänen mahdollisuuksiinsa*. Etäisyysperiaatteen näkökulmasta esimerkissä 7 vallitsee odotuksenmukaisesti päätteetön muoto. Päätteettömän akkusatiivin osuus on 82 prosenttia (n=152), joten päätteellinen muoto kattaa akkusatiivikategorias- ta 18 prosenttia (n=34).

(7) – – *heistä vain 27 prosenttia uskoo hänen mahdollisuuksiinsa lopettaa lama Japanissa.*

Monivalintatehtävästä *Voimakas yhdenmukaisuus* -luokassa ovat lauseet B (ks. esimerkkiä 8), I (ks. esimerkkiä 9) ja H (ks. esimerkkiä 10). Esimerkissä 8 on kyse rakennetyypistä AdvP-adverbiaali, jota edustaa rakenne *x on aikeissa tehdä*.

(8) – – Väinö Linna oli aikeissa kirjoittaa viimeisenä teoksenaan romaanin.

Tosin InfP (*kirjoittaa romaanin*) ei ole esimerkissä 8 yhtenäinen (vrt. voimakkaan yhdenmukaisuuden esimerkkiin 4 *Helsingin Sanomien tietojen mukaan mies oli aikeissa myydä pommin*). Esimerkissä 8 objekti on 85-prosenttisesti päätteellinen (n=168) ja 15-prosenttisesti päätteeton (n=29). Päätteellisen muodon ylivertaisuus on odotuksenmukaista *läheisyysperiaatteen* perusteella.

Monivalintatehtävän lause I (ks. esimerkkiä 9) puolestaan kuuluu rakennetyypiin NP-adverbiaali. Esimerkissä 9 InfP *tutkia kallo* on osa NP:tä *uudesta tavasta*. Esimerkissä 9 päätteeton muoto kattaa 85 prosenttia (n=159) ja päätteellinen 15 prosenttia (n=29). Päätteettömän akkusatiivin vallitsevuus on *etäisyysperiaatteen* näkökulmasta odotettavaa, mutta päätteettömän muodon osuus on yllättävän pieni. Ikola (ks. 1950: 472) nimittäin sanoo, että syntaktisesti esimerkin 3 kaltaisissa tapauksissa esiintyvä lähes poikkeuksetta päätteeton objekti.

(9) *Jo kymmenet suomalaiset ovat hyötyneet uudesta tavasta tutkia kallo ennen leikkausta.*

Monivalintatehtävän koelause H (ks. esimerkkiä 10) edustaa rakennetyyppeä NP-objekti. InfP *järjestää marssin* ei ole yhtenäinen mutta liittyy lauseen objekti-NP:hen *luvan*, jota edeltää luvan lähteen ilmaiseva adverbiaali-NP *tuomioistuimelta*. Esimerkissä 10 päätteellisen objektin osuus on 82 prosenttia (n=160) ja päätteettömän 18 prosenttia (n=35).

(10) – – *äärioikeistolainen NPD-puolue sai tuomioistuimelta luvan järjestää portilla marssin.*

Päätteellisen akkusatiivin vallitsevuus on *läheisyysperiaatteen* näkökulmasta odotettavaa, mutta päätteellisen objektin osuus on verrattain matala. Kuten aiemmin ilmeni, ilmaisurakenne *x saa luvan tehdä* on läheisyysperiaatteen selvä tapaus. Verbi-ilmaus *saada lupa* voidaan kuitenkin korvata monolekseemillä *saa vain*, jos luvan lähde ei ole ilmipantu (vrt. **äärioikeistolainen NPD-puolue sai tuomioistuimelta järjestää portilla marssin* mutta *äärioikeistolainen NPD-puolue sai järjestää portilla marssin*). Argumenttirakenne on siis muutettava 3-paikkaisesta 2-paikkaiseksi.

4.2.3 Melko voimakas yhdenmukaisuus

Melko voimakas yhdenmukaisuus -luokassa (yhdenmukaisuusprosentti 71–80) on yhteensä 3 lausetta, 2 tuottotehtävää ja 1 monivalintatehtävästä. Tuottotehtävän lause G (ks. esimerkkiä 11) kuuluu rakennetyyppiin InfP-objekti. Esimerkin 11 predikatiiviadverbiaali on possessiivisuffiksillinen ja objektina on InfP *taiteilla kanan*. A-infinitiivin objekti on 77-prosenttisesti (n=134) päätteellinen ja 23-prosenttisesti (n=40) päätteetön. Päätteellisen akkusatiivin ylivertaisuus on *läheisyysperiaatteen* mukaan odotettavaa. Niin ikään Ikolan (1986b: 9) kyselytutkimuksessa päätteellinen akkusatiivi on yleinen perussubjektillisessa ilmaustyyppissä x *saa tehtäväkseen tehdä*.

(11) *Opiskelijat saivat tehtäväkseen taiteilla kanan* – –

Tuottotehtävän lause H (ks. esimerkkiä 12) on rakennetyypin NP-objekti tapaus. Esimerkissä 12 lauseen objektina on NP *mahdollisuutta*, johon liittyy InfP *ostaa huoneiston*. Päätteellisen objektin osuus on 75 prosenttia (n=136) ja päätteettömän 25 prosenttia (n=46). Säännön näkökulmasta esimerkki 12 on hieman hankala tulkittava. Ensinnäkään verbi-ilmausta *tarjota mahdollisuutta* ei voi korvata monolekseemillä *tarjota* siitä huolimatta, että resipientti-agenttia³² ei ole ilmipantu (vrt. **hymyilevät maanmiehet tarjosivat ostaa huoneiston* – – mutta *??hymyilevät maanmiehet antoivat ostaa huoneiston* – –). Näin ollen esimerkki 12 ei edusta *läheisyysperiaatteen* selvää tapausta. Toisaalta verbi-ilmaus *tarjota mahdollisuutta* on kiteytynyt, ja siinä partitiivin voi katsoa implikoivan kohteliaisuutta. Kohteliaisuuskäyttö on eräs partitiiviobjektin funktioista (ks. esim. Yli-Vakkuri 1986: 246, 254).

(12) – – *hymyilevät maanmiehet tarjosivat mahdollisuutta ostaa huoneiston, joka antaa oikeuden lomailla joka vuosi jossakin unelmakohteessa*.

Myös monivalintatehtävän lause A (ks. esimerkkiä 13) kuuluu rakennetyyppiin NP-objekti. Esimerkissä 13 lauseen objektina on NP *hienon tilaisuuden*, johon kuuluu InfP *suunnitella näyttely*. Päätteellinen objekti kattaa yksikön akkusatiiviesiintymistä 24 prosenttia (n=47) ja päätteetön 76 prosenttia (n=148).

(13) *Tämä on tarjonnut hienon tilaisuuden suunnitella näyttely*.

³² Resipientti-agentiksi kutsun infinitiivirakenteen allatiivisijaista subjektijäsentä y argumenttirakenteessa x antaa y:lle z:n tehdä, joissa antaa-verbin lisäksi käytetään tässä tutkimuksessa verbejä *tarjota* ja *myöntää*. Nimitys resipientti-agentti kuvaa subjektijäsenen kahtalaista semanttista roolia vastaanottajana sekä enemmän ja vähemmän agenttiivisena toimijana.

Akkusatiiviobjektin jakauma on esimerkissä 13 päinvastainen kuin esimerkissä 12. Ensi näkemältä tämä on yllättävää, koska esimerkeissä on sama predikaattilekseemi ja abstraktien substantiivien *mahdollisuus* ja *tilaisuus* merkitykset ovat olennaisesti yhteneväiset. Toisaalta esimerkkiin 13 pätee *etäisyyssäntö* sikäli, että objekti-NP:n edussana saa oman määritteen eikä verbi-ilmaus ole näin yhtenäinen.

4.2.4 Kohtalainen yhdenmukaisuus

Kohtalainen yhdenmukaisuus -luokassa (yhdenmukaisuusprosentti 61–70) on yhteensä 5 koelausetta. Tuottotehtävästä tähän luokkaan kuuluu vain lause M (ks. esimerkkiä 14). Esimerkki edustaa rakennetyyppiä NP-objekti, jossa InfP *lennättää miehistön takaisin Ranskaan* on osa NP:tä *luvan*.

- (14) *Ranskan ilmailuviranomaiset antoivat keskiviikkona Air Francelle luvan lennättää miehistön takaisin Ranskaan* – –

Esimerkissä 14 päätteellisen objektin osuus on 61 prosenttia (n=105) ja päätteettömän 39 prosenttia (n=67). Päätteellisen objektin vallitsevuus on odotuksenmukaista, mutta päätteettömän objektin osuutta voi tässä pitää jossain määrin odotuksenvastaisena. Ilmaustyyppi x *antaa* (y:lle) *luvan* on nimittäin *läheisyysperiaatteen* selvä tapaus, kuten aiemmin kävi ilmi.

Myös monivalintatehtävän lause J (ks. esimerkkiä 15) kuuluu rakennetyyppiin NP-objekti. Esimerkissä NP:hen *luvan* liittyy InfP *tehdä ratkaisun*, joka ei kuitenkaan ole yhtenäinen vaan lohkeaa AdvP:n *lopulta* kummallekin puolelle.

- (15) *Arja Alho antoi valtion omaisuudenhoitoyhtiölle Arsenalille luvan tehdä lopulta ratkaisun Sundqvistin kanssa vahingonkorvausten alentamisesta 1,2 miljoonaan markkaan.*

Esimerkissä 15 ilmaustyyppi on sama kuin esimerkin 14, ja esimerkkien objektien prosentuaaliset jakaumat ovat samansuuntaiset. Edellisessä päätteellisen objektin osuus on 63 prosenttia (n=117) ja päätteettömän 37 prosenttia (n=70). Päätteettömän objektin suuri osuus on jälleen *läheisyysperiaatteen* kannalta odotuksenvastainen.

Monivalintatehtävän koelause G (ks. esimerkkiä 16) edustaa rakennetyyppiä InfP-objekti: objektina InfP *perustaa arkiston*. Syntaktisesti x *antaa* y:lle *tehtäväksi tehdä* poikkeaa esimerkkien 14 ja 15 rakenteesta x *antaa* y:lle *luvan tehdä* siinä, että edellisessä infP on objektina, kun taas jälkimmäisessä InfP liittyy lauseen objektiin.

- (16) – – *hallitus on antanut psykologisen puolustuksen hallinnolle tehtäväksi perustaa arkiston, johon kerätään kaikki mahdollinen tieto onnettomuudesta.*

Esimerkissä 16 pääteellisen objektin osuus on 64 prosenttia (n=112) ja pääteettömän 36 prosenttia (n=63). Tilanne on sama kuin esimerkeissä 14 ja 15: *läheisyysperiaatteen* perusteella pääteellisen objektin vallitsevuus on odotuksenmukaista mutta pääteettömän objektin osuus yllättävän suuri. Toisaalta Ikolan (1986b: 9) kyselytestitutkimuksessa pääteellinen akkusatiivi on pääteetöntä yleisempi ilmaustyyppissä *x antaa (y:lle) tehtäväksi tehdä* mutta ei ylivoimainen.

Monivalintatehtävän lause D (ks. esimerkkiä 17) kuuluu rakennetyyppiin objekti-InfP. Esimerkissä InfP *asettaa ministeri ympärivuorokautiseen tarkkailuun* liittyy NP:hen *ensimmäiseksi tehtäväkseen*. Pääteellinen objekti kattaa yksikön akkusatiiveista 36 prosenttia (n=68) ja pääteetön 64 prosenttia (n=119). Pääteettömän akkusatiivin vallitsevuus on *etäisyysperiaatteen* perusteella odotuksenmukaista. Pääteetön objekti vallitsee samassa ilmaustyyppissä niin ikään Ikolan (1986b) kyselytutkimuksessa, vaikka siinä predikatiiviadverbiaalilla ei ole omaa määritettä toisin kuin tässä.

- (17) *Uusi hallitus otti ensimmäiseksi tehtäväkseen asettaa ministeri ympärivuorokautiseen tarkkailuun.*
(18) *Ruotsin valtakunnansyyttäjä selvittää parhaillaan mahdollisuutta aloittaa tutkinta Estonian hautarauhan rikkomisesta.*

Monivalintatehtävän koelause E (ks. esimerkkiä 18) edustaa rakennetyyppiä objekti-NP. Esimerkissä NP:hen *mahdollisuutta* kuuluu InfP *aloittaa tutkinta Estonian hautarauhan rikkomisesta*. Esimerkissä pääteellisen akkusatiivin osuus on 32 prosenttia (n=56) ja pääteettömän 68 prosenttia (n=117). Pääteettömän akkusatiivin vallitsevuus on *etäisyysperiaatteen* näkökulmasta odotuksenmukaista.

4.2.5 Heikko yhdenmukaisuus

Heikko yhdenmukaisuus -luokassa (yhdenmukaisuusprosentti 50–60) on kolme lausetta, 2 tuottoehtävästä ja 1 monivalintatehtävästä. Tuottotehtävän lause C (ks. esimerkkiä 19) edustaa rakennetyyppeä objekti-NP, jossa InfP *voittaa pelin* on osa NP:tä *tilaisuuden*. Esimerkkilauseessa 19 päätteellinen objekti kattaa yksikön akkusatiiveista 57 prosenttia (n=108) ja päätteetön 43 prosenttia (n=80). Ensiksiksi on todettava, että esimerkkiä 19 on syytä tarkastella *läheisyysperiaatteen* näkökulmasta. Verbi-ilmaus *viedä tilaisuus* 'tehdä mahdottomaksi' on nimittäin sikäli idiomaattinen, että kokonaisuuden merkitys on opaakki. Koska päätteettömän objektin osuus on yllättävän suuri, näyttää kuitenkin siltä, että suuri osa koehenkilöistä ei hahmota ilmausta *viedä tilaisuus* predikaattina.

(19) – – *Kohtalokkaat virheet veivät tilaisuuden voittaa pelin.*

Tuottotehtävän lause D (ks. esimerkkiä 20) kuuluu niin ikään rakennetyyppiin objekti-NP. Esimerkissä 20 NP:hen *mahdollisuuden* liittyy InfP *erottaa nuori koulusta*. Esimerkissä 20 päätteellisen objektin osuus on 41 prosenttia (n=62) ja päätteettömän 59 prosenttia (n=89). *Läheisyysperiaatteen* kannalta päätteettömän muodon vallitsevuus on odotuksenvastaista.

(20) *Työryhmän esitys antaa mahdollisuuden erottaa nuori koulusta määräajaksi entistä helpommin.*

(21) – – *Hanna Heatin ajuri Markku Niittymäki katsoi parhaaksi päästää suosikki kärkeen.*

Monivalintatehtävän lause F (ks. esimerkkiä 21) edustaa rakennetyyppeä objekti-InfP: objektina on InfP *päästää suosikki kärkeen*. Esimerkin 21 objekteista 40 prosenttia (n=73) on päätteellisiä ja 60 prosenttia (n=108) päätteettömiä. Päätteettömän objektin vallitsevuus on *läheisyysperiaatteen* kannalta odotuksenvastaista. Sitä paitsi aikaisemmassa ilmaustyyppin x *katsoo parhaaksi tehdä* esimerkissä vallitsee päätteellinen objekti.

4.3 Yhdenmukaisuus arviointitehtävässä

Arviointitehtävä (ks. liitettä 1) on kyselyn toinen tehtävä ja sisältää 15 kohtaa. Näistä 10:ssä (A, C, E, F, H, I, J, L, M, O) koehenkilön tulee arvioida A-infinitiivin yksiköllisen akkusatiiviobjektin muodon sopivuutta ja 5:ssä (B, D, G, K, N) joko partitiiviobjektin tai muun lauseenjäsen kuin objektin sopivuutta. Jälkimmäinen ryhmä koostuu harhautuslauseista, joiden tarkoituksena on ainoastaan hankaloittaa koehenkilön päättelyä tutkimuskohteesta. En siis analysoi toisen ryhmän lauseita. Sen sijaan analysoin ensimmäisen ryhmän lauseet lukuun ottamatta lausetta O, jossa predikaattina on verbiketju (*alkaa uskoa*) eikä yksinäisverbi tai liittomuotoinen verbi, kuten tutkimuksen muissa lauseissa, jotka sisältävät A-infinitiivin yksiköllisen akkusatiiviobjektin. Koska verbiketju saattaa vaikuttaa A-infinitiivin akkusatiiviobjektin muotoon, mainittu lause ei ole vertailukelpoinen muihin nähden.

Arviointitehtävän tehtävänanto on seuraava: *Lue tekstit (– –) ja arvioi, kuinka sopivassa muodossa **tummennetut** sanat ovat. Ympyröi asteikkovaihtoehdon numeroista 1–5 se, mikä parhaiten kuvaa suhtautumistasi väitteeseen ”Tummennettu sana on sopivassa muodossa”. Ympyröi vaihtoehto eos ’en osaa sanoa’ vain siinä tapauksessa, että et osaa arvioida, kuinka sopiva muoto on.* Vain ääriarvot eli 1 ja 5 on kuvattu sanallisesti. Joka toisessa lomakkeessa arvoa 1 vastaa kuvaus *täysin eri mieltä* ja arvoa 5 kuvaus *täysin samaa mieltä*. Vastaavasti joka toisessa lomakkeessa arvon 1 kuvaus on *täysin samaa mieltä*, jolloin arvon 5 kuvaus on *täysin eri mieltä*. Numeeriset arvot ovat järjestyksessä pienimmästä suurimpaan ja *en osaa sanoa* -vaihtoehto numeerisen asteikon oikealla puolella. Kuvausten sijainteja vaihtelemalla voin arvioida, onko tällaisella varioinnilla tilastollisesti merkitsevää vaikutusta tuloksiin, ja kuten aiemmin ilmeni, sanallisten kuvausten sijainnin ja vastausten välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta.

Joka tapauksessa tulosten esittäminen perustuu arvokuvaukseen $1 = \text{täysin eri mieltä}$ ja $5 = \text{täysin samaa mieltä}$. Koska puolessa lomakkeista arvokuvaus kuitenkin on $1 = \text{täysin samaa mieltä}$ ja $5 = \text{täysin eri mieltä}$, olen aineiston syöttövaiheessa muuntanut tämän asteikon vastaamaan tulosten esittämisasteikkoa seuraavasti: $5 = \text{täysin eri mieltä} > 1 = \text{täysin eri mieltä}$, $4 > 2$, $3 = 3$, $2 > 4$, $1 = \text{täysin samaa mieltä} > 5 = \text{täysin samaa mieltä}$.

Arviointitehtävässä koehenkilö ei varsinaisesti valitse päätteellistä tai päätteetöntä akkusatiivia lauseeseen vaan arvon 1–5. Tuloksien esittelyssä arvo 1 vastaa kuvausta *täysin eri mieltä* ja 5 kuvausta *täysin samaa mieltä*. Arvo on vastaus väitteeseen ”*Tummennettu sana on sopivassa muodossa*”, ja tummennettu sana on joka lauseessa päätteettömässä akkusatiivissa. Eri arvot kuvaavat siis eriasteista mielipidettä. Modaalisesta näkökulmasta täysin varmaa (1 ja 5), ei yhtä varmaa (2 ja 4) ja neutraalia (3). Vaikka pienten asteittaisten erojen tutkiminen voi antaa ilmiöstä kiinnostavan

kuvan, rajaan tällaisen tarkastelunäkökulman tutkimuksen ulkopuolelle ja muodostan arvoista 5 ja 4 sekä 2 ja 1 summamuuttujat. Näin ollen arvot 1 ja 2 osoittavat, että päätteetön muoto on enemmän ja vähemmän epäsopeva. Arvot 5 ja 4 puolestaan osoittavat, että päätteetön muoto on enemmän ja vähemmän sopeva. Arvo 3 on neutraali ja tulkittavissa siten, että kumpi tahansa muoto on sopeva. Koska yksiköllisenä vain akkusatiivi on jokaisessa lauseessa kieliopin mukainen, arvot 1 ja 2 tarkoittavat käänteisesti, että päätteellisen akkusatiivin on koehenkilön mielestä oltava enemmän ja vähemmän sopeva. Kun esitän tuloksia, en enää erikseen mainitse, että päätteellisen objektin osuudet perustuvat edellä esittämäni käänteisyyteen.

Arviointitehtävän lauseet jakautuvat kahtia akkusatiiviohjettimen päätteellisen ja päätteettömän muodon sopivuuden suhteen. Koehenkilöiden mielestä päätteellinen objekti on enemmän ja vähemmän sopeva lauseissa H, L, E, J ja F ja päätteetön taas lauseissa M, A, I ja C (ks. taulukkoa 8). Yhdenmukaisuus³³ on voimakkainta lauseissa H, L ja E, joissa 66–69 prosenttia koehenkilöistä arvioi objektin olevan päätteellisenä sopeva. Läheisyysperiaatteen perusteella päätteellinen objekti onkin lauseissa odotuksenmukainen. Toisaalta informanteista 18–28 prosentin mielestä päätteetön objekti on sopeva.

Taulukko 8. Yksikön akkusatiivikategorian päätteet absoluuttisina ja suhteellisina lukuina arviointitehtävässä.

<i>n</i>	<i>n</i> / <i>Ø</i>	<i>Ø</i> (%)	<i>n</i>	<i>n</i> / <i>Ø</i>	<i>Ø</i> (n)	Lause
69	13	18	137	25	36	(H) Arto sai luvan hinata auton pois.
69	10	21	134	19	41	(L) hän on katsonut tarpeelliseksi avata Helsingin yliopistoon viran .
66	7,0	28	129	13	55	(E) Putin on aikeissa nimittää puolustusministeriksi siviilin .
28	12	60	54	24	11	(M) Kansainvälinen IB-organisaatio on myöntänyt Tikkurilan lukiolle luvan aloittaa kokeilu ensi syksynä.
54	10	35	104	20	68	(J) Lisäksi hän tarjoaa heille tilaisuuden valita myös teeman .
52	15	33	101	29	63	(F) Yhdistyneet kansakunnat on antanut Maailman elintarvikejärjestölle WFP:lle tehtäväksi lopettaa nälän .
38	11	51	72	21	98	(A) Antti Teivainen katsoi Quick Barin rattailla parhaaksi luovuttaa paikka suursuosikille.
37	14	48	73	28	94	(I) oikeus on katsonut parhaaksi purkaa tuomio
38	16	46	71	30	87	(C) Väestörekisterikeskus tarjoaa mahdollisuuden hyväksyä numero sähköisen kortin avulla.

Lauseiden H, L ja E verbi-ilmaukset *saada lupa*, *katsoa tarpeelliseksi*³⁴ ja *olla aikeissa* esiintyvät myös tuotto- ja/tai arviointitehtävässä. Edellisissä tehtävissä mainitut verbi-ilmaukset kuuluvat Voimakas yhdenmukaisuus -luokkaan, ja niissä vallitsee päätteellinen akkusatiivi. Toisin sanoen

³³ Tässä yhdenmukaisuus tarkoittaa toisin kuin tuotto- ja monivalintatehtävässä todellista arvojen vaihteluväliä.

³⁴ Tarkkaan ottaen ilmaustyyppi *x katsoo tarpeelliseksi tehdä* esiintyy vain arviointitehtävässä, mutta tuottotehtävässä on ilmaustyyppi *x näkee tarpeelliseksi tehdä*, joka merkitsee olennaisesti samaa kuin edellinen.

arviointitehtävän lauseiden H, L ja E verrattain suuri yhdenmukaisuusprosentti on odotuksenmukainen myös edellisten tehtävien perusteella.

Toiseksi voimakkainta yhdenmukaisuus on lauseissa M ja J. Informanteista 60 prosentin mielestä päätteetön akkusatiivi on sopiva lauseessa M, kun taas 28 prosentin mielestä päätteellinen. Lauseessa J koehenkilöistä 54 prosenttia puolestaan arvioi päätteellisen muodon sopivaksi ja 35 prosenttia päätteettömän. Heikointa yhdenmukaisuutta edustavat lauseet F, A, I ja C. Vain ensimmäisessä vallitsee päätteellinen objekti, jonka arvioi sopivaksi 52 prosenttia; päättettömän objektin puolestaan katsoo sopivaksi 33 prosenttia. Sitä vastoin lauseissa A, I ja C päätteetöntä objektia pitää sopivana suurempi osa informanteista kuin päätteellistä. Edellisen objektin on arvioinut lauseissa A, I ja C sopivaksi 46–51 prosenttia koehenkilöistä ja päätteellisen 37 tai 38 prosenttia.

Huomattakoon vielä, että lauseiden M, J, F, A, I ja C ilmaustyyppit edustavat heikompaa yhdenmukaisuutta tuotto- ja/tai monivalintatehtävässä kuin lauseiden H, L ja E. Ainoa poikkeus on lauseen A ilmaustyyppi *x katsoo parhaaksi tehdä*, joka kuuluu tuottotehtävässä *Voimakas yhdenmukaisuus* ja monivalintatehtävässä taas *Heikko yhdenmukaisuus* -luokkaan.

Arviointitehtävässä kumman tahansa akkusatiiviobjektin osuudet vaihtelevat 7 ja 16 prosentin välillä. Pienimmät suhteelliset osuudet esiintyvät taulukon 8 ensimmäisissä tapauksissa, joissa yhdenmukaisuus on voimakasta, ja suurimmat suhteelliset osuudet tapauksissa, joissa yhdenmukaisuus on heikompaa. Tämä kertoo ainakin siitä, että ensimmäiset tapaukset ovat verrattain selkeitä eikä niissä ole merkittävää tarvetta neutraalille vaihtoehdolle. Sen sijaan neutraali vaihtoehto on odotuksenmukainen jälkimmäisissä tapauksissa, jotka eivät ole yhtä selkeitä. Toisaalta neutraalin vaihtoehdon prosenttiosuudet osoittavat, että kyse on tendensseistä.

4.4 *En osaa sanoa* -vastaukset

Tutkimuksen 201 koehenkilöstä noin 13 prosenttia on valinnut arviointi- tai monivalintatehtävässä tai molemmissa *en osaa sanoa* -vaihtoehdon kerran tai useammin (ks. taulukkoa 9). Vaihtoehto on määrällisesti kuitenkin melko marginaalinen, eivätkä *eos*-vastaukset kumuloidu merkittävässä määrin samoille koehenkilöille lukuun ottamatta numeroa 191, jolla *eos*-vaihtoehdot kattavat lauseista kolme neljäsosaa. Ensi silmäyksellä näyttää siltä, että hänellä ei ole ollut motivaatiota tai hän on pitänyt tehtäviä hankalina. Molemmat tulkinnat toisin osoittautuvat vääriksi, sillä taustatietosivulla koehenkilö mainitsee henkilökohtaisesta kiireestä, joka vaikutti vastaamiseen.

Taulukko 9. *En osaa sanoa* -vastaukset eri koehenkilönumeroilla arviointi- ja monivalintatehtävissä.

	NRO	1	10	13	21	22	26	27	32	54	56	64	68	91	92	100	106	109	110	121	140	142	159	162	168	190	191	199	YHT.
ARVIO	A																							x	x				2
	C		x				x		x	x							x					x	x	x			x		9
	E																										x		1
	F																	x	x				x	x			x	x	6
	H																										x		1
	I																										x		1
	J					x		x																			x		3
	L			x				x					x														x		4
M																									x	x	x		3
VALINTA	A										x									x									2
	B													x															1
	C				x										x														2
	D										x					x											x		3
	E																x										x		1
	F	x			x							x			x								x				x		6
	G									x																	x		2
	H																										x		1
	I												x		x	x					x						x		5
	J				x																x						x		2
YHT.	1	1	1	3	1	1	2	2	1	2	2	1	2	3	1	1	1	1	2	1	2	2	2	2	2	1	15	1	

Taulukko 9 osoittaa myös *eos*-vastausten tehtäväkohtaisen kumuloitumisen. Arviointitehtävissä vastaukset ovat kertyneet ennen muuta kohtiin C, F ja L sekä monivalintatehtävissä kohtiin F ja I (ks. liitettä 1). Näyttää siis siltä, että mainitut kohdat ovat muita hankalampia.

Taulukko 10. Ne monivalintatehtävän lauseet, joista on alleviivattu molemmat yksikön akkusatiivit.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Ø/-n (kpl)	3	2	1	10	25	12	22	4	4,0	11
Vastauksia	200	200	200	200	199	199	199	200	197	200

(22) *Ruotsin valtakunnansyyttäjä selvittää parhaillaan mahdollisuutta aloittaa tutkinta ~ tutkinnan Estonian hautarauhan rikkomisesta.*

(23) *Mona Sahlin vahvisti, että hallitus on antanut psykologisen puolustuksen hallinnolle tehtäväksi perustaa arkisto ~ arkiston, johon kerätään kaikki mahdollinen tieto onnettomuudesta.*

En osaa sanoa -vastausten lisäksi monivalintatehtävissä on mahdollista valita vaihtoehtona sekä päätteellinen että päätteetön akkusatiivi. Tällaiseen ratkaisuun koehenkilöt kuitenkin päätyivät verrattain harvoin (ks. taulukkoa 10). Joka tapauksessa erityisesti lauseissa E (ks. esimerkkiä 22) ja G (ks. esimerkkiä 23) yseinen vaihtoehto on tavallista suositumpi. En kuitenkaan käy tässä yhteydes-

sä tapauksia tämän tarkemmin läpi. Tosin sinänsä kiinnostavaa olisi esimerkiksi tarkastella, kasautuvatko vaihtoehdot samoille koehenkilöille.

4.6 Kokoavaa tarkastelua

Läheisyysperiaatteen mukaan infinitiivin objekti on päätteellinen tapauksissa, joissa predikaatti ja infinitiivilauseke ovat läheiset syntaktis-semanticisesti. *Etäisyysperiaatteen* mukaan infinitiivin objekti taas on päätteetön, jos predikaatti ja infinitiivilauseke ovat etäiset syntaktis-semanticisesti. Edellisten tehtävien rakennetyypeistä voi erottaa NP-adverbiaalin (substantiivilauseke adverbiaalina), jossa vallitsee ylivoimaisesti päätteetön objekti (ks. taulukkoa 11). Tätä tapausta edustavat vakiintumattomat ilmaustyyppit *x uskoo mahdollisuuksiinsa tehdä*, *x hyötyy tavasta tehdä* ja *x ankkuroituu tapaan tehdä*. Näissä ilmauksissa vallitsee ylivoimaisesti päätteetön objekti, mikä on objektisääntöjen näkökulmasta odotuksenmukaista. Toisaalta yhtenäisen käyttäytymisen perusteella erottuu myös rakennetyyppi advP-adverbiaali (adverbilauseke adverbiaalina), jossa vallitsee selvästi päätteellinen objekti. Tätä tapausta edustaa kuitenkin vain ilmaustyyppi *x on aikeissa tehdä*, jossa päätteellinen objekti on objektisääntöjen näkökulmasta odotuksenmukainen.

Taulukossa 11 kiinnittää huomiota se, että samassa ilmaustyyppissä akkusatiiviobjektin jakaumat saattavat vaihdella merkittävästikin. Esimerkiksi ilmaustyyppi *x katsoo parhaaksi tehdä* esiintyy kyselyssä 4 kertaa, joista 3:ssa päätteetön akkusatiivi on yleisin ja 1:ssä taas päätteellinen. Ilmaustyyppi *x antaa y:lle luvan tehdä* puolestaan on edustettuna kyselyssä 3 kertaa. Kaikissa tapauksissa vallitsee päätteellinen akkusatiivi, mutta sen suhteelliset osuudet eroavat toisistaan merkittävästi, samassa tehtävätyypissä peräti 31 prosenttiyksikköä. Toisaalta ilmaustyyppissä *x antaa (y:lle) mahdollisuuden tehdä* taas vallitsee päätteetön objekti, vaikka vain tyypin abstrakti substantiivi on eri kuin tyypin *x antaa y:lle luvan tehdä*.

Taulukko 11. Rakenne- ja ilmaistyyppien infinitiivien objektien absoluuttiset ja suhteelliset päätejakaumat tuotto-, arviointi- ja monivalintatehtävässä.

Tehtävä	Rakennetyyppi ja ilmaistyyppi	<i>n</i>	<i>n</i> / <i>Ø</i> (%)	<i>Ø</i>	<i>n</i>	<i>n</i> / <i>Ø</i> (n)	<i>Ø</i>
Tuotto	A NP-objekti: <i>x antaa y:lle luvan tehdä</i>	<u>92</u>		8	172		15
Tuotto	O AdvP-adverbiaali: <i>x on aikeissa tehdä</i>	<u>87</u>		13	143		21
Moniv.	B AdvP-adverbiaali: <i>x on aikeissa tehdä</i>	<u>85</u>		15	168		29
Tuotto	I InfP-objekti: <i>x katsoo parhaaksi tehdä</i>	<u>83</u>		17	162		34
Moniv.	H NP-objekti: <i>y saa x:ltä luvan</i>	<u>82</u>		18	160		35
Tuotto	K InfP-objekti: <i>x näkee tarpeelliseksi tehdä</i>	<u>82</u>		18	141		32
Tuotto	G InfP-objekti: <i>y saa tehtäväkseen tehdä</i>	<u>77</u>		23	134		40
Tuotto	H NP-objekti: <i>x tarjoaa mahdollisuutta tehdä</i>	<u>75</u>		25	136		46
Moniv.	J NP-objekti: <i>x antaa y:lle luvan tehdä</i>	<u>63</u>		37	117		70
Tuotto	M NP-objekti: <i>x antaa y:lle luvan tehdä</i>	<u>61</u>		39	105		67
Tuotto	C NP-objekti: <i>x vie tilaisuuden tehdä</i>	<u>57</u>		43	108		80
Tuotto	D NP-objekti: <i>x antaa mahdollisuuden tehdä</i>	41		<u>59</u>	62		89
Moniv.	F InfP-objekti: <i>x katsoo parhaaksi tehdä</i>	40		<u>60</u>	73		108
Moniv.	G InP-objekti: <i>x antaa y:lle tehtäväksi tehdä</i>	36		<u>64</u>	63		112
Moniv.	D InfP-objekti: <i>x ottaa tehtäväkseen tehdä</i>	36		<u>64</u>	68		119
Moniv.	E NP-objekti: <i>x selvittää mahdollisuutta tehdä</i>	32		<u>68</u>	56		117
Moniv.	A NP-objekti: <i>x tarjoaa tilaisuuden tehdä</i>	24		<u>76</u>	47		148
Tuotto	F NP-adverbiaali: <i>x uskoo mahdollisuuksiinsa tehdä</i>	18		<u>82</u>	34		152
Moniv.	I NP-adverbiaali: <i>x hyötyy tavasta tehdä</i>	15		<u>85</u>	29		159
Moniv.	C NP-adverbiaali: <i>x ankkuroituu tapaamaan tehdä</i>	5		<u>95</u>	9		188
Arvio	H NP-objekti: <i>y saa luvan tehdä</i>	69	13	18	137	25	36
Arvio	L InfP-objekti: <i>x katsoo tarpeelliseksi tehdä</i>	69	10	21	134	19	41
Arvio	E AdvP-adverbiaali: <i>x on aikeissa tehdä</i>	66	7	28	129	13	55
Arvio	J NP-objekti: <i>x tarjoaa y:lle tilaisuuden tehdä</i>	54	10	35	104	20	68
Arvio	F InP-objekti: <i>x antaa y:lle tehtäväksi tehdä</i>	52	15	33	101	29	63
Arvio	A InP-objekti: <i>x katsoo parhaaksi tehdä</i>	38	11	51	72	21	98
Arvio	C NP-objekti: <i>x tarjoaa mahdollisuuden tehdä</i>	38	16	46	71	30	87
Arvio	I InP-objekti: <i>x katsoo parhaaksi tehdä</i>	37	14	48	73	28	94
Arvio	M NP-objekti: <i>x myöntää y:lle luvan tehdä</i>	<u>28</u>	12	60	54	24	117

Kaikkiaan jakaumat osoittavat, että A-infinitiivin objektin muoto näyttää usein riippuvan muista tekijöistä kuin ilmaistyyppin predikaatin ja infinitiivilausekkeen syntaktis-semanttisesta suhteesta. Toisin sanoen ilmaistyyppin taso on liian abstrakti muodon vaihtelun selittämisen kannalta. Siksi tarkastelen seuraavaksi vertailuanalyysissä lauseita transitiivisuuden osatekijöiden näkökulmasta.

5 VERTAILUANALYYSI KYSELYSSÄ JA KORPUKSESSA

Tässä työn toisessa analyysiosassa pyrin ensiksi arvioimaan, miten kyselyn lauseiden infinitiivien objektien päätejakaumiin vaikuttavat verbi-ilmauksen vakiintuneisuus, verbisemantiikka, modali-teetti ja temporaliteetti, infinitiivilausekkeen ilmaiseman asiantilan faktisuus ja ei-faktisuus, kie-liopillisen subjektin ja infinitiivirakenteen subjektin agenttiiviset piirteet ja asema elollisuushierarki-alla, A-infinitiivin objektin patienttipiirteet ja elollisuus. Verbi-ilmauksen vakiintuneisuuden merki-tystä akkusatiiviobjektin variaation näkökulmasta käsittelin jo yhdenmukaisuusanalyysissä. Koska vakiintuneisuus kuitenkin tuntuu olevan ilmiön kannalta erityisen merkityksellinen tekijä, tarkaste-len sitä nyt uudelleen. Tarkasteleman tekijät perustuvat joko suoraan tai sovelletusti Hopperin & Thompsonin (1980) transitiivisuuden osatekijöihin. Toiseksi vertaan olennaisesti samanlaisia kyse-lyn ja korpuksen lauseita siltä kannalta, miten A-infinitiivin akkusatiiviobjektin variaatio vaihtelee eri aineistojen kesken. Tässä yhteydessä on syytä vielä muistuttaa, että myös kyselyn lauseet ovat peräisin HS-korpuksesta, vaikka olen tarvittaessa muokannut ne täyttämään kyselyn kriteerit.

Kysely- ja korpuslauseet olen luokitellut 4 seuraavaan syntaktiseen luokkaan: (1) Infinitiivi-lauseke osana lauseen objektina olevaa substantiivilauseketta, (2) infinitiivilauseke objektina, (3) infinitiivilauseke osana adverbialina olevaa adverbilauseketta ja (4) infinitiivilauseke osana adver-bialina olevaa substantiivilauseketta. Kaikkiin luokkiin kuuluu useita ilmaustyyppejä lukuun otta-matta toiseksi viimeistä, jota tutkimuksessa edustaa vain ilmaustyyppi *x on aikeissa tehdä*.

5.1 Infinitiivilauseke osana lauseen objektina olevaa substantiivilauseketta

Syntaktinen luokka *infinitiivilauseke osana lauseen objektina olevaa substantiivilauseketta* muodos-tuu ilmaustyypeistä *x antaa (y:lle) luvan tehdä*, *y saa (x:ltä) luvan tehdä*, *x tarjoaa (y:lle) mahdolli-suuden ~ mahdollisuutta tehdä*, *x vie tilaisuuden tehdä* ja *x selvittää mahdollisuutta tehdä*. Tämän luokan lauseet ilmentävät tyypillisesti modaalisuutta, jonka otan huomioon tapauksittain tekijänä, joka vaikuttaa infinitiivin akkusatiiviobjektin muotoon enemmän ja vähemmän. Käsittelen luokat mainitsemissani järjestyksessä.

5.1.1 Lupatyypin x antaa (y:lle) luvan tehdä

Ilmaustyyppissä x antaa (y:lle) luvan tehdä infinitiivilauseke on abstraktin substantiivin luvan täydennys. Ilmaustyyppillä³⁵ on selviä yhtymäkohtia permissiiviseen tyyppiin x antaa y:n tehdä (J. Leino 2003: 42–43). Molemmissa predikaattiverbinä on yleisimmin antaa 'sallia' ja 'mahdollistaa,' ja nämä merkitykset ovat harvinaisia muissa tapauksissa. Sitä paitsi puheena olevien tapausten kokonaismerkitys ja esiintymisympäristöt lankeavat olennaisesti yhteen. Toisaalta x antaa (y:lle) luvan tehdä sallii useammanlaisia hallitsevia verbejä kuin x antaa y:n tehdä, mikä lieneekin vaikuttanut edellisen kehittymiseen. (Mts. 43–44.)

Tässä tutkimuksessa ilmaustyyppi x antaa (y:lle) luvan tehdä esiintyy 4 kertaa ja hallitsevana verbinä on 3 tapauksessa antaa ja 1:ssä myöntää. Ensimmäisen verbin yhteydessä vallitsee päätteellinen akkusatiivi, jonka suhteelliset osuudet kuitenkin vaihtelevat merkittävästi. Sen sijaan toisen verbin yhteydessä päätteetön objekti on yleisempi. Tuottotehtävän lauseessa A (ks. esimerkkiä 1) päätteellisen akkusatiivin osuus on 92 prosenttia ja päätteettömän 8 mutta lauseessa M (ks. esimerkkiä 3) päätteellinen objekti kattaa vain 61 prosenttia ja päätteetön 39. Toisaalta monivalintatehtävän lauseen J (ks. esimerkkiä 2) päätejakauma on olennaisesti samanlainen kuin jälkimmäisen esimerkin: päätteellinen objekti kattaa 63 prosenttia ja päätteetön 37. Arviointitehtävän lauseessa M (ks. esimerkkiä 4) päätteellisen akkusatiivin osuus puolestaan on 28 prosenttia, päätteettömän 60 sekä kumman tahansa 12.

Kuten aikaisemmin ilmeni, verbi-ilmaus antaa lupa on vakiintunut, ja sen asemesta voidaan käyttää monolekseemiä. Jos allatiivijäsen on ilmipantu, argumenttirakenne on monolekseemin tapauksessa kuitenkin muutettava permissiiviseksi (*Yleisradio antoi elokuvaohjaaja Mikko Niskaselle ohjata tapauksesta näytelmän mutta Yleisradio antoi elokuvaohjaaja Mikko Niskasen ohjata tapauksesta näytelmän). Sen sijaan verbi-ilmauksen myöntää lupa tilalla ei voi käyttää monolekseemiä, oli allatiivijäsen ilmipantu tai ei (vrt. *Kansainvälinen IB-organisaatio on myöntänyt Tikkurilan lukion aloittaa kokeilu ensi syksynä ja *Kansainvälinen IB-organisaatio on myöntänyt aloittaa kokeilu ensi syksynä). Tällainen rajoitus kuvaa ainakin permissiivirakenteen tarkkarajaisuutta eri verbien suhteen (ks. esim. Leino 2003: 44).

(1) Yleisradio antoi elokuvaohjaaja Mikko Niskaselle luvan ohjata **tapauksesta näytelmän**.

³⁵ Tarkkaan ottaen J. Leino (2003: 42) puhuu ilmaustyypeistä *anna lupa tehdä* ja *anna sen tehdä* sekä kutsuu jälkimmäistä permissiivirakenteeksi. Sen sijaan itse puhun ilmaustyypeistä x antaa (y:lle) luvan tehdä ja x antaa y:n tehdä. Edelliseen ja sen permissiivisiin muunnoksiin nimittäin kuuluu tämän tutkimuksen esimerkkilauseissa aina perussubjekti.

- (2) *Arja Alho antoi valtion omaisuudenhoitoyhtiölle Arsenalille luvan tehdä lopulta ratkaisun Sundqvistin kanssa vahingonkorvausten alentamisesta 1,2 miljoonaan markkaan.*
- (3) *Ranskan ilmailuviranomaiset antoivat keskiviikkona Air Francelle luvan lennättää miehistön takaisin Ranskaan* – –
- (4) *Kansainvälinen IB-organisaatio on myöntänyt Tikkurilan lukiolle luvan aloittaa kokeilu ensi syksynä.*

Lupatyypin *x antaa (y:lle) luvan tehdä* ilmentää prototyyppisesti deonttista eli perustaltaan sosiaalista modaalisuutta³⁶, mikä tulee ilmi jo *luvan* denotatiivisesta merkityksestä: ”1. jklle annettu suostumus t. oikeus tehdä jtk; asiakirja jolla tällainen suostumus t. oikeus myönnetään, lupakirja. – – (KS s. v. *lupa*).” Toiseksi modaalinen lupatyypin *x antaa (y:lle) luvan tehdä* implikoi, että infinitiivilausekkeen ilmaisema asiantila on joko jo toteutunut tai toteutuu todennäköisesti: jos jollekulle tai jollekin *annetaan lupa, joku* tai *jokin* on odotusarvoisesti lupaa pyytänyt ja toimii *luvan* sallimalla tavalla. Näin tulkittuna ilmaustyyppi *x antaa (y:lle) luvan* ilmaisee lisäksi episteemistä modaalisuutta, joka on nähdäkseni infinitiivin päätejakauman suhteen oleellista. Tässä on kuitenkin syytä panna merkille, että lupatyypissä infinitiivilausekkeen ilmaiseman asiantilan toteutuminen ja toteutumattomuus (faktisuus ja ei-faktisuus) riippuvat paitsi modaliteetista myös temporaliteetista. Toisin sanoen kyse on temporaliteetin ja modaliteetin yhdistymisestä (ks. lukua 3.2.1.3).

Infinitiivilausekkeen sisältämät lauseet voidaan hahmottaa siten, että ne ilmaisevat 2 eri asiantilaa, varsinaisen finiittiseen lauseen asiantilan (esim. *Yleisradio antoi elokuvaohjaaja Mikko Niskalle luvan*) ja infinitiivilausekkeen asiantilan (esim. *ohjata tapauksesta näytelmän*). Yhtä kaikki infinitiiveihin ei tietenkään koodata tempusta tai modusta. Joka tapauksessa ei-irrallisen infinitiivilausekkeen katsotaan kuuluvan finiittisen lauseen temporaaliseen ja modaaliseen kontekstiin (Visapää 2008: 189). Ensiksikin esimerkkien 1–3 preteritit osoittavat, että *x*-argumentti on *antanut luvan*. Toiseksi menneen ajan tempus ja tyyppin modaalitulkinnot taas implikoivat, että infinitiivilausekkeen ilmaisema asiantila on toteutunut (faktinen).

Esimerkin 4 tempus puolestaan on perfekti, joka osoittaa jälleen, että *x*-argumentti on *antanut luvan*. Larjavaaran (2007: 367) mukaan perfekti on kuitenkin laajamerkityksinen: osassa tapauksista se voidaan lähes rinnastaa imperfektiin, osassa puolestaan preesensiin. Larjavaara (mts. 368) erottaa itse preesensperfektin ja futuurisen perfektin, joista edellisen vallitseva aikataso sijoittuu puhehetkeen ja jälkimmäisen tulevaisuuteen. Esimerkissä 4 vallitsevana aikatasona on puhehetki. Infinitiivilausekkeen asiantila ei kuitenkaan sijoitu puhehetkeen vaan puhehetkestä katsottuna tulevaisuuteen eli *ensi syksyyn*. Toisin sanoen esimerkissä 4 infinitiivilausekkeen ilmaisema asiantila on ei-faktinen mutta tulevaisuudessa todennäköisesti faktinen lupatyypin implikoiman episteemisen mo-

³⁶ Larjavaara (2007: 400) toteaa deonttisen modaalisuuden koskevan *sosiaalisia tilanteita* ja dynaamisen modaalisuuden *ei-sosiaalisia*.

daalisuuden vuoksi. Ei-faktisten ilmausten yhteydessä puolestaan tehdään faktisia vähemmän muodollisia distinktioita (E. Itkonen 2008: 248). Tämä saattaa selittää yhdessä muiden tekijöiden kanssa, miksi esimerkissä 4 toisin kuin esimerkeissä 1–3 vallitsee päätteeton akkusatiivi.

Tyypissä *x antaa (y:lle) luvan tehdä* agentin piirteitä on kieliopillisella subjektilla eli *x*-argumentilla ja resipientti-agentilla eli *y*-argumentilla. Ensiksikin kaikki antaa-verbin *x*- ja *y*-argumentit ovat agenttiivisia siinä mielessä, että ne ovat tarkoituksellisia toimijoita. Lisäksi esimerkiksi 1 *y*-argumentti periaatteessa aiheuttaa tapahtuman (*näytelmän*) ja esimerkin 3 *y*-argumentti sijainnin muutoksen patientissa. Elollisuushierarkiassa esimerkkien 1 ja 2 inhimilliset propriet edeltävät esimerkin 3 inhimillistä appellatiivia ja tietenkin elottomia subjektijäseniä. A-infinitiivien objekteista eniten patientin piirteitä puolestaan on esimerkkien 1 ja 3 objekteilla. Ensimmäinen syntyy verbin ilmaiseman toiminnan seurauksena ja jälkimmäisen sijainti muuttuu.

Korpuksessa päätteellinen objekti on hieman päätteetöntä yleisempi ilmaustyyppissä *x antaa (y:lle) luvan tehdä*. Kaikkiaan 12:sta *x antaa (y:lle) luvan tehdä* -tapauksesta 7:ssä esiintyy päätteellinen (ks. esimerkkejä 5–11) ja 5:ssä päätteeton akkusatiivi (ks. esimerkkejä 12–15). Kaikki muut paitsi esimerkit 6 ja 10 ovat preteritissä tai perfektissä. Sinänsä huomionarvoista, että esimerkkejä 6 ja 10 lukuun ottamatta tapauksissa on kyse *luvan* denotatiivisessa merkityksessä: ”1. jklle annettu suostumus t. oikeus tehdä jtk; asiakirja jolla tällainen suostumus t. oikeus myönnetään, lupakirja. – (KS s. v. *lupa*).” Sitä vastoin esimerkeissä 6 ja 10 *lupa* on tulkittava metaforisesti. Selitys tempuserolle voi piillä siinä, että *lupa* ’suostumus, oikeus’ on uutisarvoinen vasta, kun *lupa* on annettu. Sitä paitsi esimerkissä 6 ei ole kyse deonttisesta vaan dynaamisesta modaalisuudesta, sillä modaalisuuden lähde on ei-sosiaalinen (*aivot*).

- (5) – – *Imatran kihlakunnan poliisi antoi luvan kaataa **seudulla rettelöineen susilauman johtajan**.*
- (6) – – *aivot antavat luvan lopettaa **oksentamisen**.*
- (7) *Joissain poikkeustapauksissa pääministeri on antanut ministerille luvan lähettää **erityisavustajan** sijaisekseen kokoukseen.*
- (8) *Yleisradio antoi hänelle luvan ohjata siitä **80-minuuttisen televisionäytelmän**.*
- (9) *Oikeus on antanut luvan purkaa **osan lastista** – –*
- (10) – – *totuuskomissio ratkaisee asian, kertoo ”totuuden” menneisyydestä ja samalla antaa luvan unohtaa **tähän ”totuuteen” sopimattoman menneisyyden**.*
- (11) *Syksyllä 1997 silloinen veroministeri Arja Alho (sd) antoi valtion omaisuudenhoitoyhtiölle Arsenalille luvan tehdä **sopimuksen** Sundqvistin kanssa vahingonkorvausten alentamisesta 1,2 miljoonaan markkaan.*
- (12) *Ranskan ilmailuviranomaiset antoivat keskiviikkona Air Francelle luvan lennättää **kone** takaisin Ranskaan – –*
- (13) *Vuosi sitten yliopiston konsistori antoi tiedekunnalle luvan aloittaa **yksityiskohtainen suunnittelu** ja neuvottelut opetusministeriön kanssa.*

- (14) – – *Ruotsin valtiopäivien elinkeinovaliokunta antoi maan hallitukselle luvan pudottaa valtion omistisuus yhtiössä jopa nollaan prosenttiin.*
- (15) *Kansainvälinen IB-organisaatio (International Baccalaureate) on myöntänyt Tikkurilan lukiolle luvan aloittaa IB-opetus ensi syksynä.*
- (16) *Espoon ympäristölautakunta myönsi Espoon urheiluautoilijoille luvan rakentaa karting - eli mikroautorata Kulmakorpeen lähelle Ämmässuota.*

Objektin päätejakaumaan suhteen on merkille pantavaa, että päätteetön objekti esiintyy tapauksissa, joissa resipientti-agentti on ilmipantu ja eloton (ks. esimerkkejä 12–16). Sen sijaan objekti on pääteellinen tapauksissa, joissa resipientti-agenttia ei ole ilmipantu (ks. esimerkkejä 5, 6, 9 ja 10) tai joissa resipientti-agentti on elollinen (ks. esimerkkejä 7, 8). Lisäksi esimerkissä 11 objekti on pääteellinen, kun resipientti-agentti on eloton. Lopuksi huomattakoon vielä 2 seikkaa. Ensiksikin esimerkin 13 ja 14 abstraktin infinitiivin *aloittaa* objekti on päätteetön akkusatiivi, joka vallitsee ylivoimaisesti saman infinitiivin objektina myös esimerkissä 4. Tosin edellisissä esimerkeissä predikaattina on *myöntää*.

5.1.2 Lupatyypin y saa (x:ltä) luvan tehdä

Ilmaustyyppissä y saa (x:ltä) luvan tehdä infinitiivilauseke on abstraktin substantiivin *luvan* täydennys. Kuten tyyppi x antaa (y:lle) luvan tehdä, myös y saa (x:ltä) luvan tehdä ilmentää prototyyppisesti deonttista modaalisuutta. Tosin jälkimmäisessä modaalisuuden lähde on ablatiivisijainen argumentti, joka voidaan jättää ilmipanematta toisin kuin edellisen modaalisuuden lähde, subjektiargumentti. Myös verbi-ilmauksen *saada lupa* voi korvata monolekseemiä, mutta tällöin modaalisuuden lähde ei voi ilmipanna (vrt. *Arto sai hinata auton pois* mutta **äärioikeistolainen NPD-puolue sai tuomioistuimelta järjestää portilla marssin*).

Kyselylauseiden predikaattiverbeistä *saa* on ainoa, jonka Kangasniemi (ks. 1992: 291) määrittelee suomen kielen 14 modaaliverbin (*voida, saada, saattaa, sopia, taitaa, mahtaa, pystyä, kyetä, päästä, pitää, täytyä, tulla, joutua ja tarvita*) joukkoon. Jos ilmaustyyppit y saa (x:ltä) luvan tehdä ja x antaa y:lle luvan tehdä asettaa modaalisuuden suhteen jatkumolle, niiden voi loogisesti kuitenkin katsoa sijoittuvan samaan kohtaan riippumatta siitä, että vain toisessa on modaaliverbi. Jos argumentti x antaa luvan argumentille y, y saa luvan. Jos argumentti y puolestaan saa luvan, argumentti x antaa luvan. Toisin sanoen infinitiivilausekkeiden ilmaiseman toiminnan toteutuminen on ilmaustyypeissä episteemisen modaalisuuden näkökulmasta periaatteessa yhtä (epä)todennäköistä.

Ilmaustyyppi y saa (x:ltä) luvan tehdä esiintyy monivalintatehtävän lauseessa H (ks. esimerkkiä 17) ja arviointitehtävän lauseessa H (ks. esimerkkiä 18). Molemmissa vallitsee pääteelli-

nen akkusatiivi. Edellisessä päätteellisen objektin osuus on 82 prosenttia ja päätteettömän 18 prosenttia; jälkimmäisessä päätteellinen objekti kattaa 69 prosenttia, päätteetön 18 prosenttia ja kumpi tahansa 13 prosenttia. Päätteellisen objektin osuus on arviointitehtävän korkein.

(17) – – äärioikeistolainen *NPD-puolue* sai tuomioistuimelta luvan järjestää portilla **marssin**.

(18) – –Arto sai luvan hinata **auton** pois.

Lupatyypin ja preteriti implikoivat myös esimerkissä 17 ja 18, että infinitiivilausekkeen ilmaisema asiantila on faktinen. Sitä paitsi esimerkin 17 lausetta laajempi esiintymiskonteksti myös osoittaa asiantilan faktisuuden. Toisaalta ilmaustyyppin *y saa (x:ltä) luvan tehdä* kieliopillisilla subjekteilla on luonnostaan vähemmän agentin piirteitä kuin tyyppin *x antaa (y:lle) luvan tehdä*. Esimerkeissä 17 ja 18 *y*-argumentit ovat *x*-argumentin tahdonilmaisun kohteita. Toisaalta esimerkkien lauseet ja infinitiivilausekkeet ovat samasubjektisia ja infinitiivilausekkeiden subjektit taas ovat agenttiivisia. Esimerkin 17 subjekti aiheuttaa tapahtuman ja esimerkin 18 subjekti muuttaa patientin sijainnin. Joka tapauksessa elollisuushierarkiassa esimerkin 18 inhimillinen *propri* edeltää esimerkin 16 elotonta appellatiivia.

Ilmaus-tyypillä *y saa (x:ltä) luvan tehdä* on korpuksessa 6 esiintymää (ks. esimerkkilauseita 19–23), ja kaikissa tapauksissa infinitiivin objekti on päätteellinen. Esimerkit ovat preteritissä lukuun ottamatta esimerkkiä 23, joka on perfektissä. Tempusjakauma kertonee jälleen siitä, että *lupa* denotatiivisessa merkityksessä on uutisarvoinen vasta, kun se on saatu. Sitä paitsi (futuuri) preesens implikoisi, että infinitiivilausekkeen ilmaisema asiantila toteutuu (vrt. *Hän sai luvan hinata auton pois* mutta *Hän saa luvan hinata auton pois*).

(19) – – äärioikeistolainen *NPD-puolue* sai tuomioistuimelta luvan järjestää portilla **mielenosoitusmarssin**.

(20) *Hän sai luvan hinata auton pois* – –

(21) *Jugoslavia* sai kuitenkin *YK:lta* luvan pitää **oman asiainhoitajan ja sisäisen postin lokeroon** *YK:n päämajassa*.

(22) *Ruotsalainen* sai lopulta luvan aloittaa **varovaisen harjoittelun**.

(23) *Lohja Rudus Oy* on saanut luvan aloittaa **Tampereen Aspinniemeen, nk Ranta-Tampellan alueelle kasatun suuren kivilouhekan murskauksen**.

(24) *MTV* alkoi hivuttautua kohti omaa kanavaa jo 1981, kun se sai luvan rikkoa **Yleisradion tiedotusmonopolin** ja aloittaa *Kymmenen uutiset*.

Infinitiivin objektin muodon vertailua ilmaustyyppien *x antaa (y:lle) luvan tehdä* ja *y saa (x:ltä) luvan tehdä* kesken hankaloittaa se, että jälkimmäinen on korpuksessa harvinaisempi³⁷. Näyttää kuitenkin siltä, että *y saa (x:ltä) luvan tehdä* on objektin variaation kannalta selvästi jähmeämpi.

5.1.3 Kokoavaa tarkastelua

Päätteellinen objekti on päätteetöntä ylivoimaisesti yleisempi kyselyn 6 lupatyypistä 5:ssä. Tyypin *x antaa (y:lle) luvan tehdä* 4 tapauksesta 3:ssa vallitsee päätteellinen objekti ja 1:ssä päätteetön. Tapauksella *y saa (x:ltä) luvan tehdä* taas on 2 esiintymää, joissa kaikissa vallitsee ylivertaisesti päätteellinen objekti. Näin ollen infinitiivin objekti vaikuttaa varioivan enemmän tyypissä *x antaa (y:lle) luvan tehdä*. Myös korpuslauseet tukevat tätä tendenssiä. Korpuslauseissa päätteellinen objekti on päätteetöntä yleisempi tapauksen *x antaa (y:lle) luvan tehdä* esiintymissä, kun taas tapauksessa *y saa (x:ltä) luvan tehdä* esiintyy vain päätteellinen objekti. Edellisessä tyypissä objekti on korpuksessa päätteetön tapauksissa, joissa resipientti-agentti on ilmipantu ja eloton. Sen sijaan objekti on päätteellinen ensiksikin esimerkeissä, joissa ei ole ilmipantua resipientti-agenttia, ja 3 esimerkistä 1:tä lukuun ottamatta esimerkeissä, joissa on elollinen resipientti-agentti. Toisin sanoen näyttää siltä, että päätteetön objekti esiintyy korpuksessa ilmaustyyppissä *x antaa (y:lle) luvan elottoman resipientti-agentin yhteydessä*. Toisena tendenssinä – joskin heikkona – on, että objekti on päätteellinen elollisen resipientti-agentin yhteydessä.

Niin ikään kyselyssä päätteellinen akkusatiivi on yleisempi tapauksessa *x antaa (y:lle) luvan tehdä*, kun resipientti-agentti on agenttiivinen ja korkealla elollisuushierarkiassa (ks. taulukkoa 12). Sen sijaan päätteellinen objekti ei ole erityisen yleinen, vaikka kieliopillinen subjekti on elollisuushierarkiassa korkealla. Toisaalta on odotuksenmukaista, että resipientti-agentti vaikuttaa objektin muotoon enemmän kuin kieliopillinen subjekti, koska resipientti-agentti on infinitiivirakenteen subjektijäsen. Kyselyssä ilmaustyyppissä *x antaa (y:lle) luvan tehdä* on vielä huomattavaa se, että päätteettömän akkusatiivin osuus näyttää kasvavan, jos useat transitiivisuuden osatekijät edustavat matalaa transitiivisuutta.

³⁷ Tässä tutkimuksessa huomioin vain tapaukset, joissa A-infinitiivillä on yksikön akkusatiivimuotoinen objekti.

Taulukko 12. Lupatyypin lauseiden transitiivisuuden osatekijät ja infinitiivien objektien päätejakaumat.

Esim. ja tehtävä*	25T-A**	26M-J	27T-M	28A-M	29M-H	30A-H
Rakenteen vakiintuneisuus	vakiintunut	vakiintunut	vakiintunut	vakiintunut	vakiintunut	vakiintunut
A-infinitiivin semantiikka	duratiivinen	duratiivinen	duratiivinen	punktuaalien	duratiivnen	duratiivinen
Modaalisuus	deonttinen	deonttinen	deonttinen	deonttinen	deonttinen	deonttinen
Faktuaalisuus	fakt.	fakt.	fakt.	ei-fakt.	fakt.	fakt.
Ei-faktuaalisuus						
Kieliopillisen subjektin agenttipiirteet	paljon	paljon	paljon	paljon	vähän	vähän
Infinitiivirakenteen subjektin agenttipiirteet	paljon	vähän	vähän	paljon	paljon	paljon
Kieliopillisen subjektin elollisuus	eloton	inhimillinen propri	inhimillinen appellatiivi	eloton	eloton	inhimillinen propri
Resipientti-agentin elollisuus	inhimillinen propri	eloton	eloton	eloton	–	–
Infinitiivin objektin patienttipiirteet	paljon	vähän	paljon	vähän	paljon	paljon
Infinitiivin objektin elollisuus	eloton	eloton	elollinen	eloton	eloton	eloton
<i>n</i> (n/Ø) Ø (kpl)	172 15	117 70	105 67	54 24 117	160 35	137 25 36
<i>n</i> (n/Ø) Ø (%)	92 8	63 37	61 39	28 12 60	82 18	69 13 18

*T = Tuottotehtävä, M = Monivalintatehtävä, A = Arviointitehtävä. **Lauseen kirjain kyselyssä.

- (25) *Yleisradio antoi elokuvaohjaaja Mikko Niskaselle luvan ohjata **tapauksesta näytelmän**.*
(26) *Arja Alho antoi valtion omaisuudenhoitoyhtiölle Arsenalille luvan tehdä lopulta **ratkaisun** Sundqvistin kanssa vahingonkorvausten alentamisesta 1,2 miljoonaan markkaan.*
(27) *Ranskan ilmailuviranomaiset antoivat keskiviikkona Air Francelle luvan lennättää **miehistö** takaisin Ranskaan – –*
(28) *Kansainvälinen IB-organisaatio on myöntänyt Tikkurilan lukiolle luvan aloittaa **kokeilu** ensi syksynä.*
(29) *– – äärioikeistolainen NPD-puolue sai tuomioistuimelta luvan järjestää portilla **marssin**.*
(30) *– –Arto sai luvan hinata **auton** pois.*

Kyselyssä ilmaistyytyypissä *y saa (x:ltä) luvan tehdä* päätteellisen objektin osuus on suuri, jos kielio pillinen subjekti on korkealla elollisuushierarkiassa. Päätejakauman kannalta transitiivisuuden osatekijöillä ei näytä tyyppissä *y saa (x:ltä) luvan tehdä* olevan yhtä suurta merkitystä kuin ilmaus- tyyppissä *x antaa (y:lle) luvan tehdä*.

5.1.4 Mahdollisuustyyppi x tarjoaa (y:lle) mahdollisuuden ~ mahdollisuutta tehdä

Mahdollisuustyyppissä infinitiivilauseke on abstraktin substantiivin *mahdollisuuden ~ mahdollisuutta ~ tilaisuuden* täydennys. Tässä tyyppissä modaalisuus on joko deonttista tai dynaamista. Dynaaminen ja deonttinen modaalisuus tulevat jossain määrin esille jo *mahdollisuuden* merkityksistä: ”**1.** se että jk on mahdollista, voi toteutua, toteutuvuus, toteutettavuus. – – **2.** se mikä on mahdollista, voi tapahtua; mahdollinen, odotettavissa oleva seikka, tapahtuma tms. – – **3. us. mon.** tilaisuus, edellytykset, olot, joiden vallitessa jk on mahdollista, voi toteutua, tapahtua. – – (KS s. v. *mahdollisuus*).” *Tilaisuuden* ensisijainen merkitys on olennaisesti sama kuin *mahdollisuuden*: ”**1.** mahdollisuus jhk t. tehdä jtk. – – **2.** otollinen, hyvä, sopiva tms. ajankohta. – – (KS s. v. *tilaisuus*).” Tässä yhteydessä *tilaisuus* esiintyy ensimmäisessä merkityksessä.

Deonttisesta modaalisuudesta puhuttaessa on tapana samastaa *mahdollisuus* ja *luvallisuus* siten, että molemmat ilmentävät viime kädessä valinnanvapautta. Toisaalta valinnanvapaus ja pakollisuus hahmotetaan arjessa normaalisti eriasteisina. (Ks. Larjavaa 2007: 409, 411.) Tällaista asteittaisuuden eroa ilmentävät nähdäkseni juuri lupa- ja mahdollisuustyyppit. Tosin se, mitä seuraavaksi sanon, koskee episteemistä modaalisuutta. Lupatyyppit x antaa (y:lle) *luvan tehdä* ja y saa (x:ltä) *luvan tehdä* siis implikoivat, että (ilmipantu tai ilmipanematon) y-argumentti toimii *luvan* saatuaan infinitiivilausekkeen ilmaisemalla tavalla. Sitä vastoin mahdollisuustyyppiltä x tarjoaa (y:lle) *mahdollisuuden ~ mahdollisuutta tehdä* puuttuu vastaavanlainen implikaatio. Tyyppi esittää pikemminkin, että resipientti-agentti voi toimia infinitiivilausekkeen ilmaisemalla tavalla mutta olla yhtä lailla toimimatta. Toisin sanoen infinitiivilausekkeen ilmaiseman asiantilan toteutuminen on lähtökohtaisesti todennäköisempää lupa- kuin mahdollisuustyyppissä.

Mahdollisuustyyppi esiintyy kaikissa tehtävissä. Tuottotehtävän lauseessa H (ks. esimerkkiä 31) vallitsee päätteellinen akkusatiivi, joka kattaa akkusatiivikategoriasta 75 prosenttia, joten päätteettömän objektin osuus 25 prosenttia. Esimerkki 31 on muuten vastaesimerkki infinitiivin objektin muototendenssin kannalta. Ikola (1950: 469) näet toteaa, että infinitiivin päätteetön akkusatiivi vallitsee tapauksissa, joissa lauseen objekti on partitiivissa. Tuottotehtävän lauseessa D (ks. esimerkkiä 32) puolestaan vallitsee päätteetön akkusatiivi, jonka osuus on 59 prosenttia, jolloin päätteellisen akkusatiivin osuudeksi jää 41 prosenttia. Arviointitehtävän lauseessa C (ks. esimerkkiä 33) päätteetön akkusatiivi kattaa 46 prosenttia ja päätteellinen 38 ja kumpi tahansa muoto 16 prosenttia. Monivalintatehtävän lauseessa A (ks. esimerkkiä 34) päätteettömän objektin osuus on puolestaan 76 prosenttia ja päätteellisen 24. Arviointitehtävän lauseessa J (ks. esimerkkiä 35) päätteettömän objektin osuus on 35 prosenttia, päätteellisen 54 prosenttia ja kumman tahansa 10. Esimerkeissä 31–33 ja 35

on kyse deonttisesta modaalisuudesta, jonka perustana ovat yhteisön normit tai ihmisten tahto. Sitä vastoin esimerkissä 34 modaalisuus on dynaamista: mahdollisuus perustuu ulkoisiin olosuhteisiin.

- (31) – – *hymyilevät maanmiehet tarjosivat mahdollisuutta ostaa **huoneiston**, joka antaa oikeuden lomilla joka vuosi jossakin unelmakohteessa.*
- (32) *Työryhmän esitys antaa mahdollisuuden erottaa **nuoren koulusta** määräajaksi entistä helpommin.*
- (33) *Väestörekisterikeskus tarjoaa mahdollisuuden hyväksyä **numero** sähköisen kortin avulla.*
- (34) *Tämä on tarjonnut hienon tilaisuuden suunnitella **näyttely**.*
- (35) *Lisäksi hän tarjoaa heille tilaisuuden valita myös **teema**.*

Mahdollisuustyyppissä verbi-ilmaus *antaa mahdollisuus* voidaan ainakin osassa tapauksista korvata monolekseemillä mutta ei verbi-ilmaisua *tarjota mahdollisuus* (vrt. *Työryhmän esitys antaa erottaa nuoren koulusta määräajaksi entistä helpommin* mutta **Väestörekisterikeskus tarjoaa hyväksyä numeron sähköisen kortin avulla* kuitenkin *Väestörekisterikeskus antaa hyväksyä numeron sähköisen kortin avulla*). Jos verbi-ilmauksen tilalla toisaalta käytetään monolekseemiä, ilmauksen merkitys köyhtyy. Tällöin ei käy ilmi esimerkiksi se, onko kyse *luvasta* vai *mahdollisuudesta*.

Seuraavaksi tarkastelen esimerkkejä infinitiivilausekkeiden ilmaiseman asiantilan aikatazon, agentti- ja patienttipiirteiden sekä elollisuushierarkian näkökulmista. Aloitan aikatasoista. Ensimmäisin esimerkeissä 31–35 infinitiivilausekkeen ilmaisema asiantila sijoittuu menneisyyteen, puhehetkeen tai tulevaisuuteen. Esimerkissä 31 asiantila on menneisyydessä, esimerkissä 32 puolestaan tulevaisuudessa, sillä asiantila reaalistuu vasta, jos *esitys* toteutuu. Esimerkissä 33 asiantila on puhehetkessä ja esimerkissä 34 menneisyydessä. Esimerkissä 35 infinitiivilausekkeen asiantila sijoittuu jälleen puhehetkeen, mitä myös tukee lauseen kontekstin viimeinen virke, joka osoittaa mainitun asiantilan toistuvaksi ohjelman käytänteeksi (ks. liitettä 1).

Mahdollisuustyyppissä lauseella on eri subjekti kuin infinitiivirakenteella. Tosin vain esimerkissä 35 infinitiivirakenteen subjektijäsen (resipientti-agentti) on ilmipantu. Agenttiivisuuden näkökulmasta esimerkkien 31, 33 ja 35 kieliopilliset subjektit ovat tarkoituksellisia toimijoita. Samoin on asian laita esimerkin 35 resipientti-agentin tapauksessa. Sitä vastoin esimerkkien 32 ja 34 subjektit ovat epäagenttiivisia eivätkä ilmennä edes metonymistä suhdetta (vrt. *Väestörekisterikeskus pro Väestörekisterikeskuksen työntekijät*). Elollisia puolestaan ovat esimerkkien 31 ja 35 subjektit ja lisäksi jälkimmäisen resipientti-agentti. Patienttipiirteitä infinitiivien objektientiteeteillä on vähän. Yksikään ei esimerkiksi koe suoranaisesti tilanmuutosta. Esimerkin 34 patientti kuitenkin edustaa kasvavan muutoksen teemaa.

Korpuksessa mahdollisuustyyppin objekti on ylivoimaisesti yleisimmin päätteettömässä akkusatiivissa. Kaikkiaan *x tarjoaa (y:lle) mahdollisuuden ~ mahdollisuutta tehdä* esiintyy 28 korpuslauseessa, joissa 3:a lukuun ottamatta objekti on päätteetön. Mahdollisia akkusatiivijakauman eroja silmällä pitäen olen vielä jakanut esimerkit verbi-ilmausten lekseemien ja objektitäydennysten muodon perusteella 4 seuraavaan kategoriaan: (1) *x antaa (y:lle) mahdollisuuden tehdä*, (2) *x tarjoaa (y:lle) mahdollisuuden tehdä*, (3) *x tarjoaa (y:lle) mahdollisuutta tehdä* ja (4) *x tarjoaa tilaisuuden tehdä*. Ensimmäiseen kategoriaan kuuluu 12 esiintymää, toiseen 8 ja kolmanteen 5 sekä viimeiseen 1. Kaikissa useita tapauksia sisältävissä kategorioissa ilmenee sekä deonttista että dynaamista modaalisuutta. Deonttisuudessa modaalisuuden lähteenä on joko ihmisten tahto tai yhteisön normit, joten mahdollisuustyyppin *x tarjoaa (y:lle) mahdollisuuden ~ mahdollisuutta* x-argumentti on inhimillinen, inhimillisistä olioista koostuva toimielin tai eriasteinen normi. Sen sijaan dynaamisessa modaalisuudessa mahdollisuuden lähteenä ovat ulkoiset olot, subjektin fyysinen kyky ja ylipäätään ei-sosiaaliset tilanteet, joten x-argumentti on luontaisesti erityyppinen kuin deonttisessa modaalisuudessa.

(1) *x antaa (y:lle) mahdollisuuden tehdä*

- (36) *Tällainen asetelma antaa Iloniemen palkkiotoimikunnalle mahdollisuuden korjata se paha virhe, jonka eduskunta teki ryhmänjohtajiensa siunauksella toukokuun lopussa.*
- (37) – – *juuri tiivis järjestelmä antaa mahdollisuuden hahmottaa tämä sattuman kauneus.*
- (38) *Tapahtuma antoi Suihkoselle mahdollisuuden pestä paha kilpakumppani kotimaan maaperällä.*
- (39) – – *valmisteilla oleva uusi järjestyslaki antaakin esimerkiksi kauppakeskuksille mahdollisuuden palkata järjestyksenvalvoja, jolla on vartijoita laajemmat oikeudet.*
- (40) *Jonkinlainen apu tuli sentään uudistuksesta, joka antaa työnantajalle mahdollisuuden palkata työntekijä ilman veronpidätystä ja sotua – –*
- (41) – – *hän antoi vielä kiinalaisille mahdollisuuden lopettaa taistelu.*
- (42) *Siittiöiden pakastaminen on 1950-luvulta lähtien antanut mahdollisuuden muun muassa testata sperma tarttuvien tautien varalta.*
- (43) *Viimeistä huutoa olevat aseet antavat Bushin mukaan Yhdysvalloille mahdollisuuden ylläpitää rauhaa ja määritellä sota "omilla ehdoillamme".*
- (44) *Sekä Haffner että Klemperer antaa lukijalle mahdollisuuden luoda silmäys natsikauteen – –*
- (45) *Ne antavat poliittiselle eliitille mahdollisuuden huitaista kansantahto tiehensä – –*
- (46) *Me haluamme antaa työnantajalle vielä yhden mahdollisuuden tehdä sopimus ilman lakokovaroitusta.*
- (47) *Laki, jonka on määrä astua voimaan ensi vuoden kesällä, antaa yksityishenkilöille mahdollisuuden kieltää passikuvansa kopioimisen.*

(2) *x tarjoaa (y:lle) mahdollisuuden tehdä*

- (48) – – *perustuslaki tarjoaa hänelle mahdollisuuden viedä lakiehdotus kansanäänestykseen.*

- (49) *EU-jäsenyys tarjoaa Puolalle myös historiallisen mahdollisuuden modernisoida **maa** ja tuoda se **Euroopan valtavirtaan** – –*
- (50) *Jäsenyys tarjoaa myös historiallisen mahdollisuuden modernisoida **maa** ja tuoda se **Euroopan valtavirtaan**.*
- (51) *Tuote tarjoaa esimerkiksi mahdollisuuden ottaa **turvallinen yhteys hotellista yrityksen sähköpostijärjestelmään**.*
- (52) *Laajentuminen tarjoaa mahdollisuuden yhdistää **jakautunut maanosa** – –*
- (53) *Vanhemmille tekijöille tämä tarjoaa hyvän paikan pysyä mukana keskustelussa, nuoremille taas mahdollisuuden nähdä **oma työnsä rinnakkain konkarien kanssa**.*
- (54) *Onneksi markkinoilla on muutama valmistaja, joka tarjoaa asiakkaille mahdollisuuden valita **erikokoisen ylä- tai alaosan**.*
- (55) *Korttia ylläpitävä Väestörekisterikeskus tarjoaa mahdollisuuden tehdä **muuttoilmoituksen** sähköisen kortin avulla.*

(3) x tarjoaa (y:lle) mahdollisuutta tehdä

- (56) *Sharon on tarjonnut mahdollisuutta perustaa **Likudin ja työväenpuolueen yhdessä muodostama kansallisen yhtenäisyyden hallitus**.*
- (57) *Alkusiirrot olivat psykologista sodankäyntiä, jossa Kasparov tarjosi vastustajalleen mahdollisuutta valita **suosikkiavauksensa venäläinen peli**.*
- (58) *"Voittaja" päättyy myyntiesittelyyn, jossa hymyilevät maanmiehet tarjoavat mahdollisuutta ostaa **osuus, joka antaa oikeuden lomilla joka vuosi jossakin unelmakohteessa**.*
- (59) *Viime viikolla Kuuba tarjosi Tshekillä mahdollisuutta kuitata **tapaus** Tshekin hallituksen julkisella anteeksipyyntöllä.*
- (60) *Kaupunki tarjosi urakoitsijalle myös mahdollisuutta omistaa **palvelurakennus** ja vuokrata se **kaupungille**.*

(4) x tarjoaa tilaisuuden tehdä

- (61) *Tämä on tarjonnut hienon tilaisuuden suunnitella **kokonaisuus**, hallita koko prosessia.*

Korpuslauseiden infinitiivilausekkeiden asiantilat sijoittuvat yleisemmin puhehetkeen tai tulevaisuuteen paitsi kategoriassa x *tarjoaa (y:lle) mahdollisuutta tehdä*, jossa asiantilat yhtä lukuun ottamatta ovat menneisyydessä. Puhehetken ja tulevaisuuden vallitsevuus johtuneen ennen kaikkea siitä, että mahdollisuustyyppi näyttää kuvaavan nykyhetken ja tulevaisuuden toimintamahdollisuuksia. Toisaalta kategoriassa x *tarjoaa (y:lle) mahdollisuutta tehdä* infinitiivilausekkeen aikataso on 5 esiintymästä 4 menneisyydessä. Mainittu kategoria ja mennyt aika näyttävät näin kytkeytyvän yhteen, kun taas kategoriassa x *tarjoaa (y:lle) mahdollisuuden tehdä* infinitiivilausekkeen aikataso on puhehetkessä tai tulevaisuudessa. Odotuksenmukaista olisi, että tapaukset ilmaisisivat jonkin perusmerkityksen eron. Koska suomen kielessä objekti on partitiivissa merkitykseltään kielteisissä ja epäilevissä lauseissa, oletan partitiiviobjektin liittyvän tavalla tai toisella kielteiseen merkitykseen

myös tässä yhteydessä. Lauseita laajempi korpuskonteksti osoittaaakin, että 4 preterititapauksesta 2:ssa infinitiivilausekkeen ilmaisema asiantila ei toteutunut. 1 tapauksessa ei käy ilmi, toteutuuko asiantila, mutta asiantila esitetään kielteisesti sävyttyneessä kontekstissa; 1:ssä asiantila toteutuu, mutta siihen liittyvä edellinen virke on kielteinen. Näin kategorian *x tarjoaa (y:lle) mahdollisuutta tehdä* partitiiviobjekti ja mennyt aika näyttävät yhdessä ilmentävän infinitiivin ilmaiseman asiantilan toteutumattomuutta tai toteutumisen epätodennäköisyyttä. Koska ei-faktisissa ilmauksissa tehdään faktisia vähemmän muodollisia distinktioita, kuten luvussa 3.2.1.3 kävi ilmi, on odotuksenmu- kaista, että ei-faktista asiantilaa ilmaisevien infinitiivilausekkeiden objekti on päätteetön.

5.1.5 Kokoavaa tarkastelua

Kyselyn mahdollisuustyyppissä esiintyy päätteellistä useammin päätteetön objekti. Päätteetön akkusatiivi on yleisin kyselyn 5 ilmaustyyppistä *x tarjoaa (y:lle) mahdollisuuden ~ mahdollisuutta tehdä* 3:ssa. Korpuksessa sama suuntaus näkyy vielä selvemmin. Mahdollisuustyyppin 28 korpuslau- seessa esiintyy 3:a lukuun ottamatta päätteetön akkusatiivi. Tendenssi on päinvastainen kuin lupa- tyyppissä. Tyyppien päätejakauman ero vaikuttaa viime kädessä perustuvan infinitiivilausekkeen il- maiseman asiantilan toteutumisen (epä)todennäköisyyteen eli episteemiseen modaaliteettiin ja tem- poraliteettiin.

Lupatyyppissä infinitiivilausekkeen ilmaiseman asiantilan toteutuminen on lähtökohtaisesti to- dennäköisempää kuin mahdollisuustyyppissä. Jos *x antaa (y:lle) luvan tehdä* ja *y saa (x:ltä) luvan tehdä*, *y*-argumentti on oletusarvoisesti *lupaa* pyytänyt ja toimii *luvan* saatuaan sen sallimalla taval- la. Sen sijaan mahdollisuustyyppi *x tarjoaa (y:lle) mahdollisuuden ~ mahdollisuutta tehdä* ei impli- koi – ainakaan yhtä selvästi – kuin lupatyyppi, että *y*-argumentti on *mahdollisuutta* pyytänyt. Sitä paitsi mahdollisuustapauksissa modaalisuus on deonttista ja dynaamista toisin kuin prototyyppisissä lupatyyppin tapauksissa, jossa modaalisuus on ensimmäistä lajia. Ei-sosiaalisilta tilanteilta ei voi tie- tenkään pyytää mahdollisuutta, ainakaan sosiaalisen toimintamahdollisuuden merkityksessä (vrt. dynaamista ja deonttista modaalisuutta: *EU-jäsenyys tarjoaa Puolalle myös historiallisen mahdolli- suuden modernisoida maa* – – mutta – – *hän antoi vielä kiinalaisille mahdollisuuden lopettaa taistelu*). Mahdollisuustyyppissä infinitiivilausekkeen ilmaiseman asiantilan toteutuminen on mah- dollista ja näin loogisesti (mutta ei praktisesti) yhtä todennäköistä kuin epätodennäköistä. Vaikka lupa- ja mahdollisuustapaus ovat modaaliloogisesti sikäli samanlaisia, että molemmissa *x*- argumentti saa vapauden toimia tai olla toimimatta infinitiivilausekkeen ilmaisemalla tavalla, niiden infinitiivien akkusatiiviobjektien päätejakaumat ovat hyvin erilaiset.

Mahdollisuustyyppissä infinitiivilausekkeen asiantilan aikataso on partitiiviobjektillisia tapauksia lukuun ottamatta useimmiten puhehetki tai tulevaisuus. Toisin sanoen näyttää siltä, että tyyppi kuvaa lähinnä puhehetken ja tulevaisuuden toimintamahdollisuuksia, joiden modaalisuuden lähde on deonttista tai dynaamista. Tässä suhteessa tyyppi poikkeaa deonttisesta lupatyyppistä, jossa infinitiivilausekkeen asiantila sijoittuu menneisyyteen.: *lupa* 'sosiaalinen toimintalupa' reaalistuu ja tulee uutisarvoiseksi vasta, kun se on saatu ja annettu.

Taulukko 13. Mahdollisuustyyppin lauseiden transitiivisuuden osatekijät ja infinitiivien objektien päätejakaumat.

Esim. ja tehtävä*	62T-H**	63T-D	64A-C	65M-A	66A-J
Rakenteen vakiintuneisuus	vakiintunut	vakiintunut	vakiintunut	vakiintumaton	vakiintunut
A-infinitiivin semantiikka	puntuaalinen	puntuaalinen	puntuaalinen	duratiivinen	puntuaalinen
Modaalisuus	deonttinen	deonttinen	deonttinen	dynaaminen	deonttinen
Faktuaalisuus	fakt.	ei-fakt.	fakt.	fakt.	fakt.
Ei-faktuaalisuus					
Kieliopillisen subjektin agenttipiirteet	paljon	vähän	vähän	vähän	paljon
Infinitiivirakenteen subjektin agenttipiirteet	–	–	–	–	paljon
Kieliopillisen subjektin elollisuus	inhimillinen appellatiivi	eloton	eloton	eloton	persoona-pronominini
Resipientti-agentin elollisuus	–	–	–	–	persoona-pronominini
Infinitiivin objektin patienttipiirteet	vähän	vähän	vähän	vähän	vähän
Infinitiivin objektin elollisuus	eloton	elollinen	eloton	eloton	eloton
<i>n</i> (n/Ø) Ø (kpl)	136 46	62 89	71 30 87	47 148	104 20 68
<i>n</i> (n/Ø) Ø (%)	75 25	41 59	38 16 46	24 76	54 10 35

*T = Tuottotehtävä, M = Monivalintatehtävä, A = Arviointitehtävä.

- (62) – – *hymyilevät maanmiehet tarjosivat mahdollisuutta **ostaa huoneiston, joka antaa oikeuden lomailla joka vuosi jossakin unelmakohteessa.***
- (63) *Työryhmän esitys antaa mahdollisuuden erottaa **nuoren koulusta määräajaksi entistä helpommin.***
- (64) *Väestörekisterikeskus tarjoaa mahdollisuuden hyväksyä **numero** sähköisen kortin avulla.*
- (65) *Tämä on tarjonnut hienon tilaisuuden suunnitella **näyttely.***
- (66) *Lisäksi hän tarjoaa heille tilaisuuden valita myös **teema.***

Kyselyssä mahdollisuustyyppin A-infinitiivin objektin päätteellisen muodon osuutta näyttää kasvattavan ennen kaikkea kieliopillisen subjektin ja resipientti-agentin agenttiivisuus ja elollisuus (ks. taulukkoa 13). Päätteellinen objekti on päätteellistä yleisempi tapauksissa, joissa subjektijäsen on

agentiivinen ja korkealla elollisuushierarkiassa. Vastaavasti päätteetön objekti on yleisin, jos subjektilla on vähän agentin piirteitä ja jos subjekti on eloton. Erityisen suuri päätteettömän objektin osuus on, jos verbi-ilmaus on lisäksi vakiintumaton ja A-infinitiivi duratiivinen. Taulukko 2 osoittaa lisäksi, että matalan ja korkean transitiivisuuden osa-tekijöiden kumuloituminen heijastuu objektin päätejakaumiin.

5.1.6 Mahdottomuustyyppi x *vie tilaisuuden tehdä*

Mahdottomuustyyppissä x *vie tilaisuuden tehdä* infinitiivilauseke on abstraktin substantiivin *tilaisuuden* täydennys. Tapaus koskee vain tuottotehtävän lausetta C (ks. esimerkkiä 67), jossa modaalisuus on dynaamista: ei-sosiaalisen tilanteen (tässä: *kohtalokkaiden virheiden*) vuoksi ottelun voittaminen on mahdotonta. Esimerkissä 67 vallitsee päätteellinen objekti, jonka osuus on 57 prosenttia, joten päätteetön objekti kattaa yksikön akkusatiivikategoriasta 43 prosenttia.

(67) *Kohtalokkaat virheet veivät tilaisuuden voittaa pelin.*

Esimerkin 67 *viedä tilaisuus* 'tehdä mahdottomaksi' on sikäli verbi-idiomiksi, että sen merkitys on opaakki. Esimerkissä verbi-ilmaus ja menneisyyden aikataso osoittavat, että infinitiivilausekkeen ilmaisema asiantila on ei-faktinen. Infinitiivirakenne ja lauseen subjekti ovat erisubjektiset, mutta vain kielipollinen subjekti on ilmipantu. Tosin subjektilta puuttuvat agentin piirteet. Toiseksi A-infinitiivin abstraktilla objektientiteetillä on vähän patientin piirteitä, mutta objekti on vaikutuksen kohde. Mahdottomuustyyppiä ei esiinny korpuksessa, joten eri aineistojen vertailu tässä ei ole mahdollista.

5.1.7 Avoimuustyyppi x *selvittää mahdollisuutta tehdä*

Avoimuustyyppissä x *selvittää mahdollisuutta tehdä* infinitiivilauseke on abstraktin substantiivin *mahdollisuutta* täydennys. Tyyppi esiintyy monivalintatehtävän lauseessa E (ks. esimerkkiä 68). Esimerkissä vallitsee päätteetön objekti, joka kattaa akkusatiivikategoriasta 68 prosenttia. Näin ollen päätteellisen akkusatiivin osuus on 32 prosenttia. Modaalisuudeltaan avoimuustyyppi on periaatteessa neutraali, kun modaalisuus ymmärretään arvioksi asiantilan (epä)todennäköisyydestä tai todenperäisyydestä. Esimerkin 68 subjekti on puolestaan inhimillinen ja tarkoituksellisena toimijana

subjektilla on myös agentin piirteitä. Toisaalta infinitiivin objektilta ei ole prototyyppisen patientin piirteitä.

(68) *Ruotsin valtakunnansyyttäjä selvittää parhaillaan mahdollisuutta aloittaa **tutkinta Estonian hautarauhan rikkomisesta.***

(69) *Lisäksi Ruotsin valtakunnansyyttäjä selvittää parhaillaan mahdollisuutta aloittaa **esitutkinta Estonian hautarauhan rikkomisesta.***

(70) *Vantaan Energia, Pohjolan Voima ja Vapo Biotech selvittävät mahdollisuutta rakentaa **kaasutuslaitos** Vantaalle.*

(71) *Sonera on Saksassa selvittänyt mahdollisuutta ostaa **palveluoperaattori.***

(72) *Energiaministeriö on selvittänyt vuosikautia mahdollisuutta sijoittaa **jäte Yuccavuoreen** Nevadassa.*

Korpuksessa avoimuustyyppillä *x selvittää mahdollisuutta tehdä* on 4 esiintymää, joista 69 on sama kuin esimerkki 68. Korpuslauseissa infinitiivilausekkeen ilmaiseman asiantilan aikatasona on tulevaisuus. Esimerkeissä 69–72 objekti on päätteetön. Vain esimerkin 68 subjektijäsen on elollinen mutta A-infinitiivi toisaalta abstrakti *aloittaa*, jonka yhteydessä esiintyy päätteetön akkusatiivi myös lupatyyppissä (ks. lukua 5.1.1.). Näyttää siltä, että avoimuustyyppiä *x selvittää mahdollisuutta tehdä* kartoitetaan tulevaisuuden toimintamahdollisuuksia. Verbi-ilmaus *selvittää mahdollisuutta* on tähän tehtävään vakiintunut ja infinitiivilausekkeen asiantilan aikatasona tulevaisuus.

Taulukko 14. Esimerkkilauseiden 73 ja 74 transitiivisuuden osatekijät ja infinitiivien objektien päätejakaumat.

Esim. ja tehtävä*	73T-C**	74M-E
Rakenteen vakiintuneisuus	vakiintunut	vakiintunut
A-infinitiivin semantiikka	puntuaalinen	puntuaalinen
Modaalisuus	dynaaminen	–
Faktuaalisuus	ei-fakt.	ei-fakt.
Ei-faktuaalisuus		
Kieliopillisen subjektin agenttipiirteet	vähän	vähän
Infinitiivirakenteen subjektin agenttipiirteet	–	–
Kieliopillisen subjektin elollisuus	eloton	inhimillinen appellatiivi
Resipientti-agentin elollisuus	–	–
Infinitiivin objektin patienttipiirteet	vähän	vähän
Infinitiivin objektin elollisuus	eloton	eloton
<i>n</i> (n/Ø) Ø (kpl)	108 80	56 117
<i>n</i> (n/Ø) Ø (%)	57 43	32 68

*T = Tuottotehtävä, M = Monivalintatehtävä

**Lauseen kirjain kyselyssä.

(73) *Kohtalokkaat virheet veivät tilaisuuden voittaa pelin.*

(74) *Ruotsin valtakunnansyyttäjä selvittää parhaillaan mahdollisuutta aloittaa tutkinta Estonian hautarauhan rikkomisesta.*

Esimerkissä 73 päätteellinen objekti on päätteetöntä yleisempi ja esimerkissä 74 tilanne on päinvastainen (ks. taulukkoa 14). Molemmissa esimerkeissä infinitiivilausekkeen ilmaisema asiantila on ei-faktinen ja verbi-ilmaus kiteytynyt. Esimerkissä 73 asiantila on kuitenkin tavallaan kaksinkertaisesti ei-faktinen, koska tyyppiin x *vie tilaisuuden* tehdä infinitiivilauseke ilmaisee aikatasosta huolimatta toteutumattoman asiantilan. Sitä paitsi esimerkin 73 subjekti on eloton, kun taas esimerkin 74 subjekti on elollinen. Joka tapauksessa esimerkissä 73 vallitsee päätteellinen ja esimerkissä 74 taas päätteetön akkusatiivi. Ensimmäisessä esimerkissä päätteellisen objektin suosiota selittänee ennen kaikkea idiomaattinen verbi-ilmaus. Jälkimmäisessä esimerkissä päätteettömän objektin osuuteen vaikuttanee taas merkittävästi abstrakti *aloittaa*, joka ei varsinaisesti kuvaa mitään toimintoa toisin kuin konkreettiset verbit. Toisaalta päätteetön objekti on esimerkissä 74 odotuksenmukainen, sillä ilmaustyyppiin x *selvittää mahdollisuutta tehdä* kaikissa 4 korpusesiintymässä objekti on päätteetön.

5.2 Infinitiivilauseke objektina

Syntaktinen luokka *infinitiivilauseke objektina* muodostuu ilmaustyypeistä *x katsoo parhaaksi ~ tarpeelliseksi tehdä*, *x antaa y:lle tehtäväksi tehdä* ja *y saa tehtäväkseen tehdä* ja *x ottaa tehtäväkseen tehdä*. Tyypeissä lauseen objektina on infinitiivilauseke ja predikatiiviadverbiaalina *parhaaksi* tai *tarpeelliseksi*. Kuten edellä, tarkastelen luokkaa transitiivisuuden osatekijöiden näkökulmasta. Sivuutan kuitenkin modaalisuuden ilmaustyypeissä *x katsoo parhaaksi ~ tarpeelliseksi tehdä*, koska ne eivät perinteisen tulkinnan mukaan tässä varsinaisesti ilmennä modaalisuutta.

5.2.1 Arviointityyppi *x katsoo parhaaksi tehdä*

Ilmaustyyppi *x katsoo parhaaksi tehdä* esiintyy kerran sekä tuotto- että monivalintatehtävässä ja kahdesti arviointitehtävässä. Tyypissä päätteetön akkusatiivi on päätteellistä yleisempi lukuun ottamatta tuottotehtävän lausetta I (ks. esimerkkiä 75). Esimerkissä 75 päätteellisen objektin osuus on 83 prosenttia ja päätteettömän 17, kun taas monivalintatehtävän lauseessa F (ks. esimerkkiä 76) päätteellinen objekti kattaa 40 prosenttia ja päätteetön 60. Arviointitehtävän lauseessa I (ks. esimerkkiä 77) päätteellisen objektin osuus on 37 prosenttia, päätteettömän 48 prosenttia ja kumman tahansa muodon 14 prosenttia. Arviointitehtävään lauseessa A (ks. esimerkkiä 78) päätteellisen akkusatiivin osuus puolestaan on 38 prosenttia, päätteettömän 51 ja kumman tahansa muodon 11 prosenttia.

(75) – – *Järvenpää katsoi parhaaksi keskeyttää **ottelun**.*

(76) – – *Hanna Heatin ajuri Markku Niittymäki katsoi parhaaksi päästää **suosikki kärkeen**.*

(77) – – *oikeus on katsonut parhaaksi purkaa **tuomio** – –*

(78) – – *Antti Teivainen katsoi Quick Barin rattailla parhaaksi luovuttaa **paikka suursuosikille**.*

Verbi-ilmaus *katsoa parhaaksi* on vakiintunut ja implikoi preteritimuotoisena esimerkeissä 75, 76 ja 78, että infinitiivilausekkeen ilmaisema asiantila sijoittuu menneisyyteen. Sitä vastoin esimerkissä 77 on kyse preesensperfektissä mutta infinitiivilausekkeen asiantila sijoittuu puhehetkestä tulevaisuuteen.

Eniten prototyyppisen agentin piirteitä on esimerkkien 75 elollisella subjektilla, joka on tarkoituksellinen, aistii ja havaitsee sekä aiheuttaa infinitiivin abstraktissa objektissa tilanmuutoksen.

Myös esimerkkien 76 ja 78 subjektit ovat elollisia mutta alistettuja toimimaan infinitiivilausekkeen ilmaisemalla tavalla. Ylipäätään verbit *päästää* ja *luovuttaa* eivät edellytä agenttiivista subjektia. Toisaalta esimerkkien 76 ja 78 infinitiivien objektit kokevat sijainnin muutoksen ja ilmentävät siten patientin tyyppipiirteitä. Esimerkin 77 subjekti taas on eloton mutta sikäli agenttiivinen, että aiheuttaa periaatteessa tilanmuutoksen abstraktissa objektientiteetissä.

(79) – – *oikeus on katsonut parhaaksi purkaa **urheilijan kilpailukiellon*** – –

(80) – – *Hanna Heatin ajuri Antti Teivainen katsoi parhaaksi päästää **suosikin kärkeen**.*

(81) *Lastenhoitaja Patama katsoo parhaaksi tuoda neuvottelupöytään uuden tekijän: kännykän.*

(82) – – *YTV on katsonut parhaaksi hankkia **junakaluston omistukseensa** ja vuokrata sitä tarjouskilpailun voittajalle.*

(83) – – *Antti Teivainen katsoi Quick Barin rattailla parhaaksi luovuttaa **keulapaikan suur-suosikille**.*

(84) – – *Järvenpää katsoi parhaaksi keskeyttää **ottelun**.*

(85) – – *Järvenpään poliisi katsoi parhaaksi julkistaa **tiedon epäilyllä**.*

Korpuksessa infinitiivin objekti ei varioi lainkaan arviotyypissä x *katsoo parhaaksi tehdä* vaan kaikissa 7 esiintymässä (ks. esimerkkejä 79–85) on päätteellinen akkusatiivi. Tässä tapauksessa kyselyn tulos onkin odotuksenvastainen suhteessa korpukseen. Kyselyn 4:stä x *katsoo parhaaksi tehdä* -tapauksesta päätteetön objekti on nimittäin yleisin 3:ssa. Sitä paitsi useat korpusesimerkit koostuvat syntaktisesti ja semanttisesti olennaisesti samanlaisista tapauksista kuin kyselyn esimerkit. Esimerkit 75 ja 85 ovat täsmälleen samat ja myös esimerkit 76 ja 80 erinimistä propria lukuun ottamatta.

5.2.2 Arviointityyppi x *katsoo* ~ *näkee tarpeelliseksi tehdä*

Ilmaustyyppi x *katsoo* ~ *näkee tarpeelliseksi tehdä* esiintyy kerran tuotto- ja arviointitehtävässä. Tässä tapauksessa päätteellinen akkusatiivi on päätteetöntä yleisempi. Tuottotehtävän lauseessa K (ks. esimerkkiä 86) päätteellisen akkusatiivin osuus on 82 prosenttia ja päätteettömän 18. Arviointitehtävän lauseessa L (ks. esimerkkiä 87) päätteellinen objekti puolestaan kattaa 69 prosenttia, päätteetön 21 ja kumpi tahansa 10 prosenttia.

(86) *Olen nähnyt tarpeelliseksi löytää **rajan** työn ja harjoittelemisen välillä.*

(87) – – *hän on katsonut tarpeelliseksi avata Helsingin yliopistoon **viran**.*

Kuten *katsoa parhaaksi*, myös *katsoa tarpeelliseksi* on vakiintunut. Sekä esimerkissä 86 että 87 on kyse preesensperfektistä. Edellisessä infinitiivilausekkeen ilmaisema asiantila on yleinen toi-

mintapa, jonka aikataso kattaa periaatteessa (lähi)menneisyyden ja tulevaisuuden. Sen sijaan jälkimmäisen esimerkin infinitiivilausekkeen asiantila sijoittuu tulevaisuuteen.

Molempien esimerkkien inhimilliset subjektijäsenet ovat tarkoituksellisia, havaitsevia ja aistivia agentteja. Eniten patientin piirteitä on kuitenkin esimerkin 87 A-infinitiivin objektientiteetillä, joka syntyy verbin ilmaiseman toiminnan seurauksena.

(88) – – *hän on katsonut tarpeelliseksi perustaa Helsingin yliopistoon **urheiluoikeudellisen professuurin**.*

Korpuksessa ilmaustyyppi *x katsoo ~ näkee tarpeelliseksi tehdä* esiintyy kerran (ks. esimerkkiä 88). Esimerkin 88 infinitiivin objekti on päätteellinen. Näin ollen yksittäinen korpuslauset tukee ilmaustyyppin päätejakaumatendenssiä kyselyssä.

5.2.3 Kokoavaa tarkastelua

Päätteetön objekti on päätteellistä yleisempi kyselyn ilmaustyyppin *x katsoo parhaaksi tehdä* 4 tapauksesta 3:ssa, kun taas kyselyn 2 ilmaustyyppissä *x katsoo ~ näkee tarpeelliseksi tehdä* päätteellinen objekti on ylivoimainen. Korpuksessa edellinen ilmaustyyppi esiintyy 7 kertaa ja jälkimmäinen kerran ja kaikissa 8 tapauksessa infinitiivin objekti on päätteellinen. Toisin sanoen korpuslauseet eivät tue tendenssiä, joka ilmenee kyselyn ilmaustyyppissä *x katsoo parhaaksi tehdä*.

(89) – – *Järvenpää katsoi parhaaksi keskeyttää **ottelun**.*

(90) – – *Hanna Heatin ajuri Markku Niittymäki katsoi parhaaksi päästää **suosikki kärkeen**.*

(91) – – *oikeus on katsonut parhaaksi purkaa **tuomio** – –*

(92) – – *Antti Teivainen katsoi Quick Barin rattailla parhaaksi luovuttaa **paikka suursuosikille**.*

(93) *Olen nähnyt tarpeelliseksi löytää **rajan** työn ja harjoittelemisen välillä.*

(94) – – *hän on katsonut tarpeelliseksi avata Helsingin yliopistoon **viran**.*

Taulukko 15. Arviointityypin lauseiden transitiivisuuden osatekijät ja infinitiivien objektien päätejakaumat.

Esim. ja tehtävä*	89T-I**	90M-F	91A-I	92A-A	93T-K	94A-L
Rakenteen vakiintuneisuus	vakiintunut	vakiintunut	vakiintunut	vakiintunut	vakiintunut	vakiintunut
A- infinitiivin semantiikka	puntuaalinen	puntuaalinen	puntuaalinen	puntuaalinen	puntuaalinen	puntuaalinen
Modaalisuus	–	–	–	–	–	–
Faktuaalisuus	fakt.	fakt.	fakt./ei-fakt.	fakt.	fakt./ei-fakt.	ei-fakt.
Ei-faktuaalisuus						
Kieliopillisen subjektin agenttipiirteet	paljon	vähän	vähän	vähän	paljon	paljon
Infinitiivirakenteen subjektin agenttipiirteet	–	–	–	–	–	–
Kieliopillisen subjektin elollisuus	inhimillinen propri	inhimillinen propri	eloton	inhimillinen propri	persoona-pronominini	persoona-pronominini
Resipienti-agentin elollisuus	–	–	–	–		–
Infinitiivin objektin patienttipiirteet	paljon	paljon	paljon	paljon	vähän	paljon
Infinitiivin objektin elollisuus	eloton	eloton	eloton	eloton	eloton	eloton
<i>n</i> (n/Ø) Ø (kpl)	162 34	73 108	73 28 94	72 21 98	141 32	134 19 41
<i>n</i> (n/Ø) Ø (%)	83 17	40 60	37 14 48	38 11 51	82 18	69 10 21

Arviointityypissä päätteellinen objekti vallitsee esimerkeissä, joita yhdistää seuraavat 2 tekijää: subjektijäsenellä on paljon agentin piirteitä ja subjektijäsen on korkealla elollisuushierarkiassa (ks. taulukkoa 15). Vastaavasti päätteetön objekti on yleisin tapauksissa, joissa subjektilla on vähän agentin piirteitä, vaikka subjekti olisikin korkealla elollisuushierarkiassa.

5.2.4 Tehtävätyyppi x antaa y:lle tehtäväksi tehdä

Ilmaustyyppi x antaa y:lle tehtäväksi tehdä esiintyy kerran arviointi- ja kerran monivalintatehtävässä. Edellisen lauseessa F (ks. esimerkkiä 95) päätteellisen objektin osuus on 52 prosenttia ja päätteettömän 33 ja kumman tahansa 15 prosenttia, kun taas jälkimmäisen tehtävän lauseessa G (ks. esimerkkiä 96) päätteellinen objekti kattaa 36 prosenttia ja päätteetön 64. Esimerkeissä modaalisuus on deonttista eli perustaltaan sosiaalista. Niissä modaalisuuden lähde periaatteessa velvoittaa infinitiivilausekkeen subjektijäsenen toteuttamaan infinitiivilausekkeen ilmaiseman asiantilan. Esimerkin 95 infinitiivilausekkeen asiantila on kuitenkin yleisen maailmantiedon näkökulmasta kontrafaktuaalinen, sillä *nälän* lopettaminen maailmasta on todellisuudenvastaista. Sitä vastoin esimerkin 96 asiantila on, ainakin periaatteessa, toteutettavissa.

- (95) *Yhdistyneet kansakunnat on antanut Maailman elintarvikejärjestölle WFP:lle tehtäväksi lopettaa nälkä.*
- (96) – – *hallitus on antanut psykologisen puolustuksen hallinnolle tehtäväksi perustaa arkisto, johon kerätään kaikki mahdollinen tieto onnettomuudesta.*

Tarkastelen seuraavaksi esimerkkejä transitiivisuuden osatekijöiden näkökulmasta. Ensiksikin verbi-ilmaus *antaa tehtäväksi* on vakiintunut, ja esimerkkien 95 ja 96 infinitiivilausekkeiden asiantilat ovat tulevaisuudessa. Toiseksi esimerkkien kieliopilliset subjektit ovat elottomia mutta tarkoituksellisia toimijoita. Esimerkin 95 infinitiivirakenteen subjekti aiheuttaa periaatteessa tilanmuutoksen infinitiivin abstraktista objektissa, ja esimerkin 96 infinitiivin objekti syntyy verbin ilmaiseman toiminnan seurauksena.

5.2.5 Tehtävätyypit y saa tehtäväkseen tehdä ja x ottaa tehtäväkseen tehdä

Ilmaustyyppi y *saa tehtäväkseen tehdä* esiintyy tuottotehtävän lauseessa G (ks. esimerkkiä 97) ja x *ottaa tehtäväkseen tehdä* monivalintatehtävän lauseessa D (ks. esimerkkiä 98). Esimerkissä 97 päätteellisen objektin osuus on 77 prosenttia ja päätteettömän 23, ja esimerkissä 98 päätteellinen objekti puolestaan kattaa 36 prosenttia ja päätteetön 64. Esimerkissä 97 modaalisuus on luonteeltaan sosiaalista eli deonttista. Toisin sanoen subjektien tehtävänä (velvollisuutena) on toimia infinitiivilausekkeen ilmaisemalla tavalla. Sitä vastoin esimerkki 98 ei varsinaisesti ilmennä – ainakaan perinteisen tulkinnan mukaan – modaalisuutta, vaikka kyse on kyllä tehtävän (velvollisuuden) täyttämisestä.

- (97) *Opiskelijat saivat tehtäväkseen taiteilla **kanan** – –*
- (98) *Uusi hallitus otti ensimmäiseksi tehtäväkseen asettaa **ministeri ympärivuorokautiseen tarkkailuun.***

Sekä *saada tehtäväkseen* että *ottaa tehtäväkseen* ovat vakiintuneita. Tosin esimerkissä 98 täydennyksellä *tehtäväkseen* on oma määrite, minkä vuoksi verbi-ilmaus on epäyhtenäinen. Joka tapauksessa molemmat verbi-ilmaukset ovat preteritissä, joka tavallisesti implikoi infinitiivilausekkeiden ilmaisemien asiantilojen toteutuneen. Verbi-ilmaukset *saada tehtäväkseen* ja *ottaa tehtäväkseen* kuitenkin jättävät tempuksesta riippumatta avoimeksi sen, toteutuuko infinitiivilausekkeen ilmaiseva asiantila (vrt. *Opiskelijat saivat (tehtäväkseen) taiteilla kanan* [mutta taiteilivat leppäker-tun] mutta *Opiskelijat taiteilivat kanan*). Yhtä kaikki odotuksenmukaista on, että toimija täyttää tehtävänsä (velvollisuutensa). Toisaalta on kontekstisidonnaista, missä tapauksissa x *saa tehtäväk-*

seen tehdä ja *x antaa tehtäväkseen tehdä* ovat ylipäättään tulkittavissa velvoittavaksi ja missä taas pikemminkin joksikin muuksi. Nähdäkseni esimerkit 97 ja 98 on kuitenkin luontevaa tulkita velvollisuuden näkökulmasta.

Predikaattiverbin näkökulmasta esimerkin 98 kielipillillä subjektilla on enemmän agentin piirteitä kuin esimerkin 97, koska *ottaa* edellyttää agenttiisempaa subjektia kuin *saada*. Toisaalta esimerkkien subjektit ovat myös infinitiivirakenteiden subjekteja, ja esimerkin 97 elollinen subjekti on agenttiivinen, koska infinitiivin objekti syntyy verbin ilmaiseman toiminnan seurauksena. Toisin sanoen esimerkin 97 infinitiivin objektilla on patientin piirteitä. Sitä vastoin esimerkin 98 infinitiivirakenteen subjektilla ei varsinaisesti ole agentin piirteitä eikä objektilla patientin: infinitiivin objektin tila tai sijainti ei näet muutu verbin ilmaiseman toiminnan seurauksena (vrt. *asettaa ministeri tarkkailuun* mutta *asettaa kukka pöydälle*).

Korpuksessa tehtävätyyppi *x antaa (y:lle) tehtäväksi tehdä* esiintyy 5 kertaa, *y saa (x:ltä) tehtäväkseen tehdä* 8 ja *x antaa tehtäväkseen tehdä* kerran. Ensimmäisessä tyypissä objekti on 2 tapauksessa päätteellinen ja toisessa sekä kolmannessa kaikissa. Tyypissä *x antaa (y:lle) tehtäväksi tehdä* päätteellinen objekti esiintyy vain tapauksissa, joissa resipientti-agentti on elollinen (ks. esimerkkejä 99 ja 100), kun taas elottoman resipientti-agentin yhteydessä objekti on päätteetön (ks. esimerkkejä 101–102). Kaikki korpuksen tehtävätyyppien *x antaa y:lle tehtäväksi tehdä* ja *y saa tehtäväkseen tehdä* tapaukset ilmentävät deonttista modalisuutta.

x antaa (y:lle) tehtäväksi tehdä

- (99) *Kaupunginhallitus on antanut kaupunginjohtaja Erkki Kukkoselle tehtäväksi neuvotella noin 1300 neliön suuruisten tilojen vuokrauksen.*
- (100) *Valtiovarainministeri Sauli Niinistö (kok) on antanut asiantuntijaryhmälle tehtäväksi valmistella seuraavalle hallitukselle perusteellisen verouudistuksen.*
- (101) *Annankin pankin johdolle tehtäväksi muodostaa yleiseurooppalainen pankki vuoteen 2005 mennessä – –*
- (102) *Yhdistyneet kansakunnat on antanut Maailman elintarvikejärjestölle WFP:lle tehtäväksi lopettaa maailmanlaajuinen nälkä.*
- (103) *– – hallitus on antanut psykologisen puolustuksen hallinnolle (SPF) tehtäväksi perustaa tietopankki, johon kerätään kaikki mahdollinen tieto Estonian onnettomuudesta ja siihen liittyvistä yksityiskohdista.*

y saa (x:ltä) tehtäväkseen tehdä

- (104) *Opetusministeriön asettama työryhmä on saanut tehtäväkseen laatia **vuoteen 2006 asti ulottuvan korkeakoulujen alueellisen kehittämisen ohjelman.***
- (105) *Opiskelijat saivat tehtäväkseen taiteilla **exlibriksen** – –*
- (106) *Kulttuuriministeri sai tehtäväkseen laatia hallituksen käsittelyyn **rakennusaikataulun** ja hankkeen käynnistämiseen tarvittavat päätösluonnokset.*
- (107) *Pyry saa tehtäväkseen pelastaa **Tuike-tytön** ja palauttaa **valon** hämäräksi loihdittuun Pohjolaan.*
- (108) *Seitsemän tunnettua arkkitehtiä kilpailee parhaillaan, kuka saa tehtäväkseen suunnitella **32 000 neliön Pinault-museon.***
- (109) *Taideteollisen korkeakoulun sisustusarkkitehtuurin ja huonekalusuunnittelun opiskelijat saivat tehtäväkseen luoda **sisustuksen neljään paikkaan, joissa kukaan ei ole koskaan asunut.***
- (110) *Kehitysyhtiö Incapin johto sai tehtäväkseen rakentaa muun muassa sairaalasänkyjen valmistajasta, lihajalostajasta, kiinteistötekniikka- ja konepajayhtiöstä **toimivan kokonaisuuden.***
- (111) *Ruotsin psykologisen puolustuksen keskusvirasto (SPF) on saanut hallitukselta tehtäväkseen perustaa **autolautta Estonian uppoamista koskevan tietopankin.***

x ottaa tehtäväkseen tehdä

- (112) *Nyt on syntynyt Euroopan unioni, joka rauhan, demokratian ja kaupan edistämiseksi on ottanut tehtäväkseen luoda **yhtenäisen Euroopan.***

Ilmaustyyppin x antaa (y:lle) tehtäväksi tehdä infinitiivilausekkeen vallitseva aikataso on kaikissa tapauksissa tulevaisuudessa, tyyppin y saa (x:ltä) tehtäväkseen tehdä taas puolesta tapauksista menneisyydessä ja puolesta tulevaisuudessa. Ilmaustyyppin x ottaa tehtäväkseen tehdä ainoan esimerkin infinitiivilausekkeen asiantila on taas tulevaisuudessa. Huomionarvoista tässä on se, että päätteetön objekti esiintyy vain ilmaustyyppissä x antaa (y:lle) tehtäväksi tehdä, jossa kaikki infinitiivilausekkeiden ilmaisemat asiantilat sijoittuvat tulevaisuuteen.

5.2.6 Kokoavaa tarkastelua

Kyselyssä päätteellinen objekti on yleisempi ilmaustyyppissä *y saa (x:ltä) tehtäväkseen tehdä* kuin *x antaa (y:lle) tehtäväksi tehdä*, ja korpuslauseet tukevat tätä tendenssiä. Korpuksessa tyyppin *y saa (x:ltä) tehtäväkseen tehdä* kaikki 8 esimerkkiä ovat päätteellisiä. Sen sijaan tyyppin *x antaa (y:lle) tehtäväksi tehdä* 5 esimerkistä päätteellisiä objekteja on 2. Sitä paitsi jälkimmäisessä tyyppissä päätteellinen objekti esiintyy tapauksissa, joissa resipientti-agentti on elollinen, päätteetön taas tapauksissa, joissa ei ole elollista resipientti-agenttia. Asianlaita on elollisuuden osalta sama kuin mahdollisuustyyppissä *x tarjoaa (y:lle) mahdollisuuden tehdä*, jossa päätteellisen objektin tendenssinä on esiintyä elollisen resipientti-agentin yhteydessä ja päätteettömän elottoman. Huomattaakoon vielä, että korpuksessa ilmaustyyppin *x antaa (y:lle) tehtäväksi tehdä* esiintymien infinitiivilausekkeiden asiantilat sijoittuvat tulevaisuuteen mutta tyyppin *y saa (x:ltä) tehtäväkseen* tulevaisuuteen ja menneisyyteen. Edellisessä tyyppissä siis esiintyy sekä päätteellinen että päätteetön akkusatiivi, jälkimmäisessä vain päätteellinen.

Taulukko 16. Tehtävätyypin lauseiden transitiivisuuden osatekijät ja infinitiivien objektien pätejakaumat.

	113T-G**	114M-D	115A-F	116M-G
Rakenteen vakiintuneisuus	vakiintunut	vakiintumaton	vakiintunut	vakiintunut
A-infinitiivin semantiikka	duratiivinen	punktuaalinen	punktuaalinen	(punktuaalinen)
Modaalisuus	deonttinen	—	deonttinen	deonttinen
Faktuaalisuus	fakt.	fakt.	ei-fakt.	ei-fakt.
Ei-faktuaalisuus				
Kieliopillisen subjektin agenttipiirteet	vähän	paljon	paljon	paljon
Infinitiivirakenteen subjektin agenttipiirteet	paljon	vähän	paljon	paljon
Kieliopillisen subjektin elollisuus	inhimillinen appellaatiivi	eloton	eloton	eloton
Resipientti-agentin elollisuus	—	—	eloton	eloton
Infinitiivin objektin patienttipiirteet	paljon	vähän	paljon	paljon
Infinitiivin objektin elollisuus	eloton	elollinen	eloton	eloton
<i>n</i> (n/Ø) Ø (kpl)	134 40	68 119	101 29 63	63 112
<i>n</i> (n/Ø) Ø (%)	77 23	36 64	52 15 33	36 64

*T = Tuottotehtävä, M = Monivalintatehtävä, A = Arviointitehtävä.

**Lauseen kirjain kyselyssä.

(113) *Opiskelijat saivat tehtäväkseen taiteilla kanan — —*

(114) *Uusi hallitus otti ensimmäiseksi tehtäväkseen asettaa ministeri ympärivuorokautiseen tarkkailuun.*

- (115) *Yhdistyneet kansakunnat on antanut Maailman elintarvikejärjestölle WFP:lle tehtäväksi lopettaa nälkä.*
 (116) – – *hallitus on antanut psykologisen puolustuksen hallinnolle tehtäväksi perustaa arkisto, johon kerätään kaikki mahdollinen tieto onnettomuudesta.*

Kyselyssä päätteellinen objekti on ylivoimaisesti suositumpi ilmaustyyppissä *y saa (x:ltä) tehtäväkseen tehdä* kuin *x antaa (y:lle) tehtäväksi tehdä* (ks. taulukkoa 16). Edellistä tyyppiä edustaa esimerkki 113, jossa on toisin kuin esimerkeissä 114–116 elollinen subjekti ja modaaliverbi *saa*. Esimerkit 115 ja 116 ovat puolestaan täsmälleen yhtä transitiivisia, mutta edellisessä vallitsee päätteellinen objekti ja jälkimmäisessä päätteetön. Tosin kyse on eri tehtävien esimerkeistä. Infinitiivin objektin suhteellinen päätejakauma on täsmälleen sama esimerkeissä 114 ja 116. Edellisessä päätteellisen objektin osuutta voi pienentää se, että verbi-ilmaus *ottaa tehtäväkseen* ei ole yhtenäinen.

5.3 Infinitiivilauseke osana adverbialina olevaa adverbilauseketta *x on aikeissa tehdä*

Syntaktista luokkaa *infinitiivilauseke osana adverbialina olevaa adverbilauseketta* edustaa tässä tutkimuksessa vain ilmaustyyppi *x on aikeissa tehdä*. Tyyppi esiintyy kerran tuotto-, arviointi- ja monivalintatehtävässä, ja siinä vallitsee ylivoimaisesti päätteellinen akkusatiivi.

Päätteellisen objektin osuus on tuottotehtävän lauseessa O (ks. esimerkkiä 117) 87 prosenttia ja päätteettömän 13. Monivalintatehtävän lauseessa B (ks. esimerkkiä 118) vastaavien päätteiden osuudet ovat miltei samat, 85 prosenttia ja 15. Arviointitehtävän lauseessa E (ks. esimerkkiä 119) päätteellinen objekti kattaa 66 prosenttia, päätteetön 28 prosenttia ja kumpi tahansa 7 prosenttia. Tyypin *x on aikeissa tehdä* yhteydessä voi puhua aikomuksen modaalisuudesta, vaikka tällaista modaalisuuden lajia ei olekaan perinteisesti tapana erottaa. (Esimerkin 117 evidentialisen modaalisuuden sivuutan, koska pidän sitä päätejakauman kannalta irrelevanttina.) Joka tapauksessa olennaisinta modaalisuuden kannalta on tässä, että adverbilausekkeeseen *aikeissa* liittyvän infiniivilausekkeen asiantila on vallitsevasta aikatasosta riippumatta aina ei-faktinen.

- (117) *Helsingin Sanomien tietojen mukaan mies oli aikeissa myydä **pommin**.*
 (118) – – *Väinö Linna oli aikeissa kirjoittaa viimeisenä teoksenaan **romaanin**.*
 (119) – – *Putin on aikeissa nimittää puolustusministeriksi **siviilin**.*

Verbi-ilmaus *on aikeissa* on vakiintunut, ja sen tilalla voi käyttää verbiä *aikoo* argumenttira-kennetta muuttamatta (vrt. *Putin on aikeissa nimittää puolustusministeriksi siviilin* ja *Putin aikoo nimittää puolustusministeriksi siviilin*). Rakenteellisesti esimerkit eroavat ennen muuta siinä, että

esimerkin 117 infinitiivilauseke on yhtenäinen (*myydä pommin*) mutta esimerkkien 118 ja 119 infinitiivilausekkeet ovat epäyhtenäiset (*kirjoittaa [viimeisenä teoksenaan] romaanin; nimittää [puolustusministeriksi] siviilin*). Esimerkkien 117 ja 118 infinitiivilausekkeiden asiantilojen aikatasona puolestaan on mennyt aika mutta esimerkin 119 tulevaisuus. Toisin sanoen 2 edellisen esimerkin infinitiivilausekkeiden ilmaisemat asiantilat eivät toteutuneet. Sitä vastoin esimerkissä 119 aikomustyyppi ja vallitseva aikataso implikoivat, että asiantila pikemminkin toteutuu kuin jää toteutumatta.

Kaikki esimerkkien 117–119 subjektit ovat elollisia ja agentiivisia toimijoita ja erityisesti esimerkkien 117 ja 118 objekteilla on paljon patientin piirteitä. Edellisen esimerkin objektin sijainti muuttuu transaktiossa ja jälkimmäisen syntyy subjektin ilmaiseman toiminnan seurauksena. Sitä vastoin esimerkin 119 objektin sijainti tai tila ei muutu.

(120) – – *Putin on aikeissa nimittää puolustusministeriksi siviilin.*

(121) – – *Väinö Linna oli aikeissa kirjoittaa viimeisenä teoksenaan omaelämäkerrallisen romaanin.*

(122) *Hän oli aikeissa tehdä omaelämäkerrallisen romaanin, jossa fakta ja fiktio sekoittuivat* – –

(123) *Isäni oli aikeissa perua kaupan* – –

(124) *Helsingin Sanomien tietojen mukaan he olivat aikeissa myydä pommin.*

(125) *Helsingin Sanomien tietojen mukaan miehet olivat aikeissa myydä pommin.*

Korpuksessa tyyppi *x on aikeissa tehdä* esiintyy 6 kertaa (ks. esimerkkejä 120–125), joista jokaisessa objekti on päätteellinen. Toisaalta kaikki esimerkkien subjektit ovat inhimillisiä. Näyttääkin siltä, että *x on aikeissa tehdä* on ainakin yksiköllisten akkusatiiviobjektien tapauksissa erikoistunut ilmaisemaan inhimillisten subjektipersonien tekoja.

Esim. ja tehtävä*	126T-O**	127M-B	128A-E
Rakenteen vakiintuneisuus	vakiintunut	vakiintunut	vakiintunut
A-infinitiivin semantiikka	punktuaalinen	duratiivinen	punktuaalinen
Modaalisuus	–	–	–
Faktuaalisuus	ei-fakt.	ei-fakt.	ei-fakt.
Ei-faktuaalisuus	–	–	–
Kieliopillisen subjektin agenttipiirte	paljon	paljon	paljon
Infinitiivirakenteen subjektin agenttipiirte	–	–	–
Kieliopillisen subjektin elollisuus	inhimillinen appellatiivi	inhimillinen propri	inhimillinen propri
Resipientti-agentin elollisuus	–	–	–
Infinitiivin objektin patienttipiirteet	paljon	paljon	vähän
Infinitiivin objektin elollisuus	eloton	eloton	elollinen
<i>n</i> (n/Ø) Ø (kpl)	143 21	168 29	129 13 55
<i>n</i> (n/Ø) Ø (%)	87 13	85 15	66 7 28

*T = Tuottotehtävä, M = Monivalintatehtävä, A = Arviointitehtävä

**Lauseen kirjain kyselyssä.

Taulukko 17. Ilmaustyyppin *x on aikeissa tehdä* koelauseiden transitiivisuuden osatekijät ja infinitiivien objektien päätejakaumat.

- (126) *Helsingin Sanomien tietojen mukaan mies oli aikeissa myydä **pommin**.*
 (127) – – *Väinö Linna oli aikeissa kirjoittaa viimeisenä teoksenaan **romaanin**.*
 (128) – – *Putin on aikeissa nimittää puolustusministeriksi **siviilin**.*

Esimerkit 126 ja 127 ovat transitiivisuuden osatekijöiltään verbin semantiikkaa lukuun ottamatta olennaisesti samanlaiset (ks. taulukkoa 17). Esimerkeissä objektin päätejakaumat ovatkin miltei yhteneväiset. Sen sijaan arviointitehtävän esimerkissä 128 pääteettömän objektin osuus on peräti 28 prosenttia. Tämä on sikäli yllättävää, että edellinen esimerkki on transitiivisuuden osatekijöiltä olennaisesti samanlainen kuin esimerkit 126 ja 127. Sitä paitsi infinitiivilausekkeen ilmaiseman asiantilan toteutuminen on episteemisen modaalisuuden näkökulmasta esimerkissä 128 todennäköistä mutta esimerkeissä 126 ja 127 mahdotonta.

5.4 Infinitiivilauseke osana adverbiaalina olevaa substantiivilauseketta

Syntaktinen luokka *infinitiivilauseke osana adverbiaalina olevaa substantiivilauseketta* koostuu ilmaustyypeistä x *ankkuroituu hyvin omaperäiseen tapaan tehdä*, x *hyötyy tavasta tehdä*, ja x *uskoo mahdollisuuksiinsa tehdä*. Jo Ikolan (1950: 472) mukaan edellisten kaltaisissa tyypeissä esiintyy lähes poikkeuksetta päätteetön objekti. Ilmaustyyppi x *ankkuroituu hyvin omaperäiseen tapaan tehdä* esiintyy monivalintatehtävän lauseessa C (ks. esimerkkiä 129), x *hyötyy tavasta tehdä* taas monivalintatehtävän lauseessa I (ks. esimerkkiä 130) ja x *uskoo mahdollisuuksiinsa tehdä* tuottotehtävän lauseessa F (ks. esimerkkiä 131). Päätteetön objekti on odotuksenmukaisesti kaikissa esimerkeissä ylivoimainen. Esimerkissä 129 päätteettömän objektin osuus on 95 prosenttia ja päätteellisen 5 prosenttia. Esimerkissä 130 päätteetön objekti kattaa 85 prosenttia ja päätteellinen 15 prosenttia, ja esimerkissä 131 päätteettömän objektin osuus on puolestaan 82 prosenttia ja päätteellisen 18.

(129) *Ollin kuvissa on älyä, paatosta, ironiaa, erotiikkaa ja huumoria, mutta ennen kaikkea niistä loistaa valtava visuaalinen mielikuvitus, joka ankkuroituu hyvin omaperäiseen tapaan nähdä maailma.*

(130) *Jo kymmenet suomalaiset ovat hyötäneet uudesta tavasta tutkia kallo ennen leikkausta.*

(131) – – *heistä vain 27 prosenttia uskoo hänen mahdollisuuksiinsa lopettaa lama Japanissa.*

Ensiksikin esimerkit edustavat lähtökohtaisesti toisin kuin muut kyselyn esimerkit matalaa transitivisuutta, sillä niissä on vain subjekti (agentti) mutta ei objektia. Toiseksi kaikkia esimerkkejä yhdistää se, että niiden subjekteilla on vähän agentin piirteitä. Esimerkin 129 subjekti on epäagentiivinen, samoin esimerkin 130 subjekti, jota luonnehtii parhaiten hyötyjän rooli. Esimerkin 131 subjektin agentin piirre on lähinnä eräänlainen kyky aistia ja havaita. Patienttipiirteitä on lähinnä esimerkin 131 A-infinitiivin abstraktilla objektientiteetillä, joka periaatteessa lakkaa olemasta infinitiivin ilmaiseman toiminnan seurauksena. Toisaalta esimerkin 130 A-infinitiivin objekti on infinitiivin ilmaiseman toiminnan kohteena.

Esimerkeissä on kyse vakiintumattomista verbi-ilmauksista, jotka olisivat vakiintumattomia ilman omia määritteitäkin. Esimerkeissä 129 ja 130 adverbiaalinen funktioissa olevien substantiivilausekkeiden edussanojen määritteet eivät varsinaisesti muuta lauseen merkitystä. Sen sijaan esimerkin 131 merkitys muuttuisi toiseksi ilman adverbiaalisen funktiossa olevan substantiivilausekkeen edussanan genetiivimääritettä.

- (132) *Ollin kuvissa on älyä, paatosta, ironiaa, erotiikkaa ja huumoria, mutta ennen kaikkea niistä loistaa valtava visuaalinen mielikuvitus, joka ankkuroituu hyvin omaperäiseen tapaan nähdä **maailma**.*
- (133) *Olen pettynyt Hiihtoliiton ja hiihtäjien tapaan ottaa **vastuu dopingsotkusta**.*
- (134) *Itsenäisten sahojen maksukyky johtuu tavasta katkoa eli apteerata puun **runko tukki- ja kuitupuihin**.*
- (135) *Kirjoittajien lähestymistapa on melko kaukana kuuluisimman myytteihin keskittyneen kirjallisuudentutkijan, kanadalaisen Northrop Fryen tavasta nähdä **kirjallisuus vanhojen myyttien toisintona**.*
- (136) *Rajuimmat äänenpainot löytyvät Dallapiccolan tavasta yhdistää **fanfaari ja fuuga**.*
- (137) *Jo kymmenet suomalaiset ovat hyötäneet uudesta tavasta selvittää **aivokasvaimen tarkka paikka** ennen leikkausta.*
- (138) *Down Under, Turku Ozin maa eli Land of Oz tulee todennäköisesti australialaisten tavasta ääntää **maansa ja kansalaistensa nimi**.*

Korpuksessa infinitiivilauseke ei liity adverbiaaliin mahdollisuuksiina mutta sen sijaan 2 kertaa adverbiaaliin *tapaan*, kuten esimerkissä 129 (ks. esimerkkejä 132 ja 133). Lisäksi infinitiivilauseke kuuluu korpuksessa 5 kertaa adverbiaaliin *tavasta* (ks. esimerkkejä 134–138). Kaikissa tapauksissa objekti on odotuksenmukaisesti päätteetön.

6 KIELENULKOISET TEKIJÄT JA VARIAATIO

Olen tähän mennessä tarkastellut A-infinitiivin akkusatiiviobjektin vaihtelua kielenensisäisten tekijöiden näkökulmasta. Kuten luvussa 2 kävi ilmi, monitekijäisyyden periaatteen mukaan variaatioon kuitenkin vaikuttavat myös kielenulkoiset tekijät. Toisaalta yksittäiset tutkimukset kuvaavat variaatiota aina rajoittuneista näkökulmista ja rajoittunein menetelmin, joten kielenkäytössä ilmenevä vaihtelu on tutkimusten antamaa kuvaa monimutkaisempaa. Tämä onkin syytä pitää mielessä, kun seuraavaksi täydennän A-infinitiivin akkusatiiviobjektin variaatiokuvausta kielenulkoisten tekijöiden kannalta.

Taustavariaabeleista kieleen vaikuttavat ennen kaikkea kielenkäyttäjän ikä ja sukupuoli sekä sosiaalinen asema, johon kuuluvat ammatti, asumismuoto, koulutus ja tulot (Chambers 2003: 7). Sosiaalista asemaa tässä tutkimuksessa edustaa vain koulutus-muuttuja, jota en kuitenkaan ota huomioon tarkastelussa. Korkeimman koulutustason näkökulmasta koehenkilöt jakaantuvat määrällisesti niin epäsuhtaisesti, että käsillä olevan ilmiön tarkastelu koulutustason suhteen ei ole luotettavaa. Sen sijaan tarkastelen variaatiota iän, sukupuolen ja asuinalueiden näkökulmasta.

6.1 Ikä ja variaatio

Tutkin puheena olevaa variaatiota alle 20-vuotiaiden ja vähintään 40-vuotiaiden ikäryhmissä näennäisaikamenetelmän³⁸ avulla. Menetelmässä verrataan samana ajankohtana eri sukupolvien (puhe)kieltä ja oletetaan, että heidän kielenkäytössään havaitut erot vastaavat paraikaa etenevää diakronista muutosta, jos metodin edellytykset täyttyvät (ks. esim. Kurki 2005: 33 ja siinä mainittu kirjallisuus). Hypoteesina on, että esimerkiksi vuonna 2012 testatut 20-vuotiaat käyttävät olennaisesti samanlaista kieltä 40-vuotiaina vuonna 2032. Näennäisaikamenetelmä edellyttää, että koehenkilön idiolekti eli yksilökieli pysyy verrattain stabiilina koko elinajan (ks. esim. Paunonen 2005: 16).

Labov (1994: 83–84.) erottaa 4 kielen muuttumisen tai muuttumattomuuden mallia sekä yhteisön että kielenkäyttäjän näkökulmasta: (1) Yhteisön ja sen jäsenten kieli pysyy muuttumattomana, joten variaatiota ei esiinny. (2) Yhteisön jäsenten kieli muuttuu heidän elinaikanaan, yhteisön ei. (3) Yhteisön jäsenten kieli säilyy koko elinajan muuttumattomana, mutta yhteisön kieli muuttuu, koska eri sukupolvet omaksuvat erilaisen kielen. (4) Yhteisön jäsenten kieli muuttuu yhtä aikaa, ja näin myös yhteisön kieli muuttuu. Kohta (1) on käytännössä melkein mahdoton. Sen sijaan kielelli-

³⁸ Toinen vaihtoehto olisi reaaliaikamenetelmä, jossa tarkastellaan variaatiota saman koehenkilöjoukon ikäryhmissä vähintään kahtena eri ajan hetkenä, esimerkiksi vuonna 2013 ja 20 vuotta myöhemmin vuonna 2033.

sen muutoksen tavanomaisinta tapausta edustaa kohta (3), joka soveltuu erityisesti fonologisiin ja morfologisiin muutoksiin. Kohta (4) taas kuvaa leksikaalisen ja syntaktisen tason muutoksia. (Mp.)

Näennäisaikamenetelmä on vakiintunut ajallisten muutosten tarkasteluun nimenomaan puhekielessä, joten on epäselvää, miten se soveltuu normitetun kirjoitetun yleiskielen lauseisiin, joita tämän tutkimuksen esimerkit edustavat. Järkeenkäypää kuitenkin on, että menetelmän käyttö on sitä ongelmattomampaa, mitä lähempänä kirjoitettu (yleis)kieli on tutkittavan ilmiön suhteen (yleis)puhekieltä. A-infinitiivin akkusatiiviobjektin sisältämiä rakenteita ei puhutussa kielessä kuitenkaan käytännössä esiinny (Ikola 1989: 455–456).

6.1.1 Variaatio ikäryhmittäin eri tehtävätyypeissä

Tarkastelen kielenkäyttäjän iän ja A-infinitiivin akkusatiiviobjektiin variaation mahdollista yhteyttä vertaamalla keskenään alle 20-vuotiaita ja vähintään 40-vuotiaita. Tutkin ensinnäkin, näyttääkö akkusatiiviobjektin muoto riippuvan ikäryhmästä ja minkälaisissa lauseissa ikäryhmien mahdolliset erot akkusatiiviobjektin suhteen ovat suurimmat. Tällaiset erot saattavat implikoida, että jotkin ilmaustyytit ovat reseptiivisen tai produktiivisen tiedon näkökulmasta tutumpia tai ominaisempia toiselle ikäryhmälle.

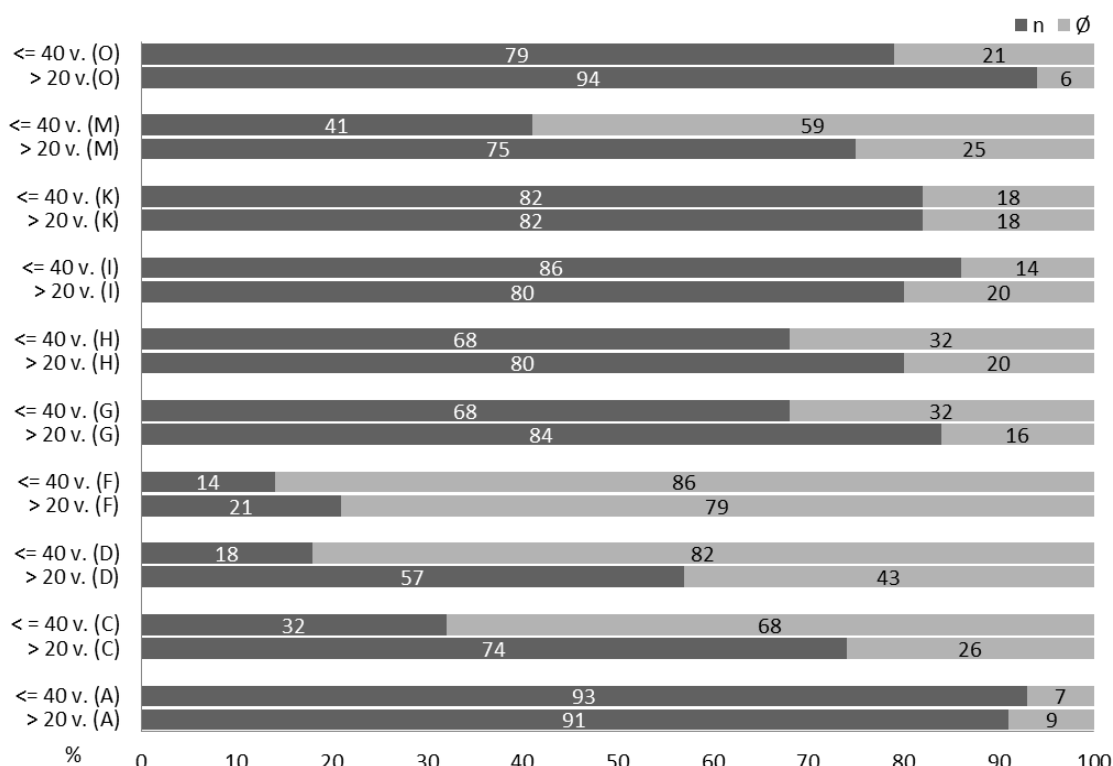
Alle 20-vuotiaiden ikäryhmään kuuluu 201:sta ikänsä ilmoittaneesta koehenkilöstä³⁹ 116 eli 58 prosenttia ikänsä ilmoittaneista ja vähintään 40-vuotiaisiin 84 eli 42 prosenttia. Ensimmäinen ikäryhmä koostuu 1. vuosikurssin nuorisolukiolaisista Tampereen ja Porin kaupungeissa, jälkimmäinen satakuntalaisen ja pirkanmaalaisen ammattioppilaitoksen aikuisopiskelijoista sekä Tampereen kesäyliopiston opiskelijoista. Testausvuonna (2012) alle 20-vuotiaat ovat olleet 16–19-vuotiaita ja vähintään 40-vuotiaat ovat sijoittuneet johonkin ikäluokista 40–49, 50–59, 70–79 sekä 80 vuotta ja yli. Vähintään 40-vuotiaista koehenkilöistä 40–49-vuotiaisiin kuuluu 49, 50–59-vuotiaisiin 32, 70–79-vuotiaisiin enää 2 ja viimeiseen ikäluokkaan, 80 ja yli vain 1. Ikäluokassa 60–69 vuotta ei ole koehenkilöitä.

³⁹ Tutkimuksen 201 koehenkilöistä 1 ei ole ilmoittanut ikäänsä.

6.1.1.1 Tuottotehtävä

Tuottotehtävässä päätteellinen akkusatiivi vallitsee alle 20-vuotiailla 10 lauseesta 9:ssä ja on heillä 7 lauseessa yleisempi kuin vähintään 40-vuotiailla; lauseessa K ikäryhmien pätejakaumat ovat samat (ks. kuviota 2). Vähintään 40-vuotiailla päätteellinen akkusatiivi puolestaan vallitsee 10 lauseesta 6:ssa ja on heillä yleisempi kuin alle 20-vuotiailla 2 lauseessa (I ja A). Ikäryhmien erot ovat suurimmat lauseissa C, D, M (ks. esimerkkejä 1, 2 ja 3), joissa alle 20-vuotiailla vallitsee päätteellinen objekti ja vähintään 40-vuotiailla päätteetön.

- (1) *Kohtalokkaat virheet veivät tilaisuuden voittaa **peli** ~ **pelin**.*
- (2) *Työryhmän esitys antaa mahdollisuuden erottaa **nuori** ~ **nuoren koulusta** määräajaksi entistä helpommin.*
- (3) *Ranskan ilmailuviranomaiset antoivat keskiviikkona Air Francelle luvan lennättää **miehistö** ~ **miehistön** takaisin Ranskaan – –*
- (4) *Opiskelijat saivat tehtäväkseen taiteilla **kana** ~ **kanan** – –*
- (5) *Helsingin Sanomien tietojen mukaan mies oli aikeissa myydä **pommi** ~ **pommin**.*

Kuvio 2. Päätteellisen ja päätteettömän akkusatiivin suhteelliset osuudet tuottotehtävässä alle 20-vuotiaiden ja vähintään 40-vuotiaiden ikäryhmissä.

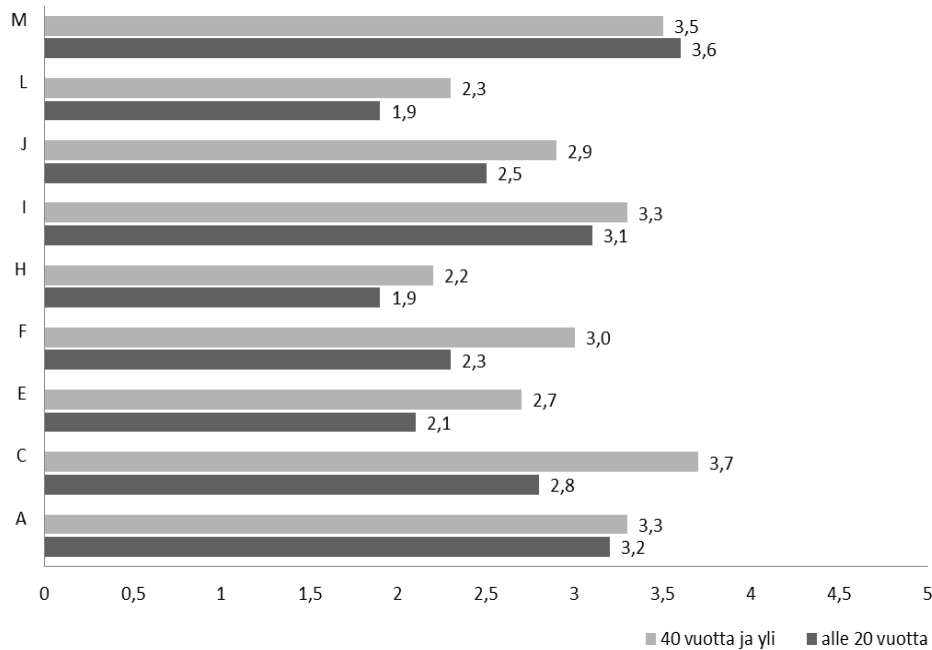
Esimerkissä 1 (ks. kuvion 2 lausetta C) ikäryhmien ero on peräti 42 prosenttiyksikköä, esimerkissä 2 (ks. kuvion 2 lausetta D) 39 ja esimerkissä 3 (ks. kuvion 2 lausetta M) vielä 34 prosenttiyksikköä.

Rakenteellisesti esimerkkejä yhdistää se, että niissä infinitiivilauseke on osa lauseen objektina olevaa substantiivilauseketta, jonka edussana on abstrakti substantiivi. Kaikkiaan ikäryhmien ero on tilastollisesti merkitsevä tuottotehtävän 10 lauseesta 5:ssä, kun eroa tarkastelee khiin neliö -testillä ja kun tilastollisen merkitsevyyden raja- eli p-arvo on 0,05. Tällöin alle 20-vuotiaiden ja vähintään 40-vuotiaiden väliset erot ovat tilastollisesti merkitseviä lauseiden C, D ja M lisäksi lauseissa G (ks. esimerkkiä 4) ja O (ks. esimerkkiä 5). Joka tapauksessa jälkimmäisissä lauseissa molemmilla ikäryhmillä vallitsee päätteellinen akkusatiivi.

6.1.1.2 Arviointitehtävä

Arviointitehtävässä (ks. tehtävänantoa liitteestä 1) voi valita joko yhden arvoista 1–5 tai *en osaa sanoa* -vaihtoehdon. Mediaani 3 on neutraali, koska se tarkoittaa periaatteessa tasavertaista tilannetta päätteettömän ja päätteellisen akkusatiivin välillä. Arvon 3 alittavat arvot osoittavat, että päätteettömän akkusatiivi on vähemmän epäsopiva tai täysin epäsopiva. Vastaavasti 3:n ylittävät arvot osoittavat, että päätteettömän akkusatiivi on vähemmän sopiva tai täysin sopiva. Mitä pienempi koehenkilön antama arvo on mediaaniin nähden, sitä epäsopivammaksi hän arvioi päätteettömän objektin kontekstissa. Mitä suurempi arvo on mediaaniin nähden, sitä sopivammaksi koehenkilö taas arvioi päätteettömän objektin. Koska lauseissa arvioidaan päätteettömän muodon sopivuutta, koehenkilö antaa tarkkaan ottaen arvionsa vain sen sopivuudesta eikä arvioi, kuinka sopiva päätteellinen akkusatiivi on. Jokaisessa lauseessa yksiköllisistä muodoista kieliopin mukaisia ovat kuitenkin vain akkusatiivit. Jos koehenkilö toisin sanoen valitsee arvon 1 tai 2 eli jos hän pitää päätteettömää akkusatiivia täysin tai vähemmän epäsopivana, hänen on pidettävä käänteisesti päätteellistä akkusatiivia täysin tai vähemmän sopivana.

Arviointitehtävässä ikäryhmien kesken näkyy sama tendenssi kuin tuottotehtävässä. Päätteettömän akkusatiivi on alle 20-vuotiaiden mielestä skalaarisesti keskimäärin vähemmän sopiva 9 lauseesta 8:ssä kuin vähintään 40-vuotiaiden (ks. kuvioa 3). Vain lauseessa M päätteettömän akkusatiivi on alle 20-vuotiaiden mielestä keskimäärin sopivampi kuin vähintään 40-vuotiaiden mielestä. Tosin ero on marginaalinen 0,5.

Kuvio 3. Arviointitehtävän lauseiden arvojen keskiarvot alle 20-vuotiaiden ja vähintään 40-vuotiaiden ikäryhmissä.

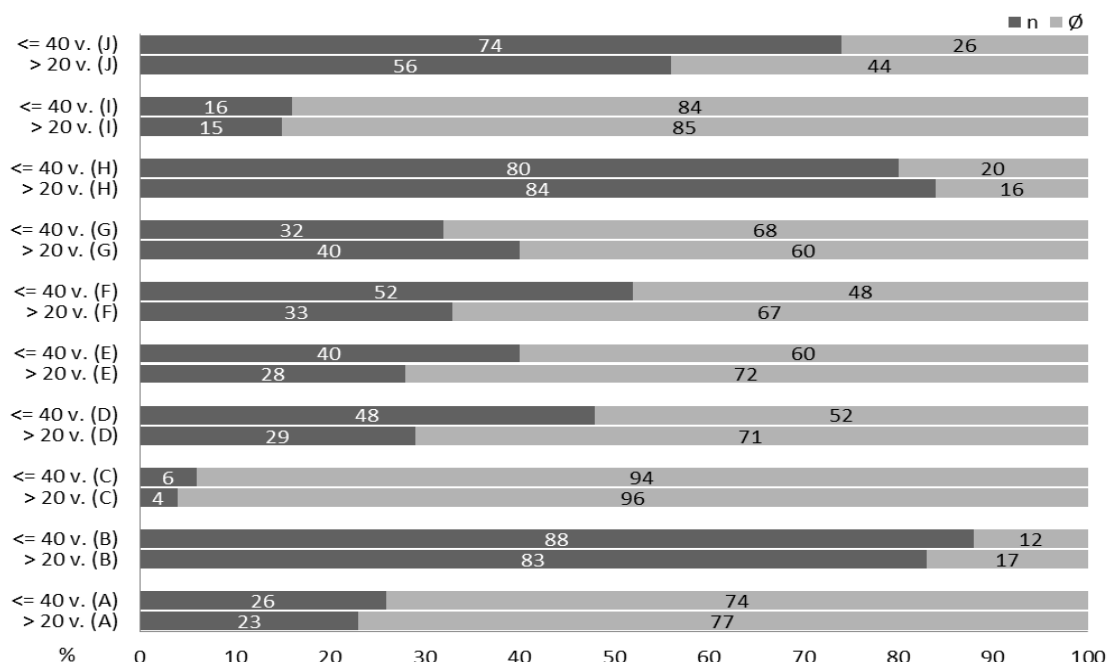
- (6) *Väestörekisterikeskus tarjoaa mahdollisuuden hyväksyä numero ~ numeron sähköisen kortin avulla.*
- (7) – – *Putin on aikeissa nimittää puolustusministeriksi siviili ~ siviilin.*
- (8) *Yhdistyneet kansakunnat on antanut Maailman elintarvikejärjestölle WFP:lle tehtäväksi lopettaa nälkä ~ nälän.*

Erityisesti huomiota kiinnittää lause C (ks. esimerkkiä 6), jossa ikäryhmien ero on peräti 0,9 ja jossa alle 20-vuotiaiden arvo (2,8) on alle mediaanin ja vähintään 40-vuotiaiden arvo (3,7) taas selvästi yli mediaanin. Kaikkiaan ikäryhmien vastausten erot ovat 2 riippumattoman otoksen t-testin perusteella tilastollisesti merkitseviä 9 esimerkistä 3:ssa eli luseen C lisäksi lauseissa E ja F (ks. esimerkkejä 7 ja 8), kun tilastollisen merkitsevyyden raja- eli p-arvo on 0,05.

6.1.1.3 Monivalintatehtävä

Ikäryhmien välinen ero tasoittuu monivalintatehtävässä sikäli, että molemmissa ryhmissä päätteellinen akkusatiivi vallitsee 10 koelauseesta 3 samassa lauseessa ja päätteetön 6:ssa (ks kuvioa 4). Vain lauseessa F vähintään 40-vuotiailla vallitsee päätteellinen objekti ja alle 20-vuotiailla taas päätteetön. Ikäryhmien välinen tendenssi muuttuukin päinvastaiseksi siten, että 10 tehtävästä 8:ssä päätteellinen muoto on nyt keskimäärin yleisempi vähintään 40-vuotiailla kuin alle 20-vuotiailla.

Toisaalta ikäryhmien väliset erot ovat prosenttiyksiköin mitattuna selvästi pienemmät monivalinta- kuin tuottotehtävässä.

Kuvio 4. Pääteellisen ja pääteettömän akkusatiivin suhteelliset osuudet monivalintatehtävässä alle 20-vuotiaiden ja vähintään 40-vuotiaiden ikäryhmissä.

- (11) *Uusi hallitus otti ensimmäiseksi tehtäväkseen asettaa **ministeri** ~ **ministerin ympärivuo-**
rokautiseen tarkkailuun.*
- (12) – – *Hanna Heatin ajuri Markku Niittymäki katsoi parhaaksi päästää **suosikki** ~ **suosikin**
kärkeen.*
- (13) *Arja Alho antoi valtion omaisuudenhoitoyhtiölle Arsenalille luvan tehdä lopulta
ratkaisu ~ **ratkaisun** Sundqvistin kanssa vahingonkorvausten alentamisesta 1,2 miljoo-
naan markkaan.*

Khiin neliö -testin perusteella ikäryhmien ero on tilastollisesti merkitsevä monivalintatehtävän lau- seissa D, F ja J (ks. esimerkkejä 11, 12 ja 13), kun merkitsevyyden raja- eli p-arvo on 0,05. Alle 20- vuotiaiden ja vähintään 40-vuotiaiden välillä ei siis ole yhtä paljon tilastollisesti merkitseviä eroja kuin tuottotehtävässä.

6.1.2 Ikäryhmittäinen variaatio kokoavasti

Kuten aiemmin totesin, fennistiikassa on esitetty, että nyky-suomen kaudella nominatiivin kaltainen akkusatiivi on yleistynyt akkusatiiviobjektin muotona perussubjektillisissa lauseissa. Jos tämä pitää paikkansa ja jos näennäisaikamenetelmä soveltuu puheena olevan ilmiön tarkasteluun, tendenssin

tulisi näkyä tässä työssä. Tutkimus kuitenkin osoittaa, joskaan ei yksiselitteisesti, että alle 20-vuotiaat suosivat enemmän päätteellistä objektia kuin vähintään 40-vuotiaat. Ensiksikin tuottotehtävässä päätteellinen objekti on keskimäärin yleisempi alle 20-vuotiailla kuin vähintään 40-vuotiailla ja toiseksi edellisillä vallitsee päätteellinen muoto 3 sellaisessa lauseessa, joissa jälkimmäisillä taas vallitsee päätteeton muoto. Arviointitehtävässä edelliset taas pitävät päätteetöntä objektia 1 poikkeusta lukuun ottamatta skalaarisesti epäsovivampana kuin jälkimmäiset. Sitä vastoin monivalintatehtävässä päätteellinen objekti on yleisempi vähintään 40-vuotiailla kuin alle 20-vuotiailla. Joka tapauksessa päätteelliset ja päätteettömät objektit vallitsevat ikäryhmillä samoissa lauseissa paitsi 1 tapauksessa.

Tilastollisesti merkitseviä eroja ikäryhmien välillä on eniten tuottotehtävässä ja yhtä paljon arviointi- sekä monivalintatehtävässä, joista jälkimmäisessä ikäryhmien erot kuitenkin kääntyvät päinvastaisiksi. Molemmissa ikäryhmissä päätteeton objekti on suhteellisesti yleisempi monivalinta- kuin tuottotehtävässä. Alle 20-vuotiailla päätteettömiä akkusatiiveja on tuottotehtävässä 26 prosenttia ja monivalintatehtävässä 60 prosenttia. Sitä vastoin vähintään 40-vuotiailla päätteettömiä akkusatiiveja on ensimmäisessä tehtävässä 41 prosenttia ja jälkimmäisessä 54 prosenttia. Näin alle 20-vuotiaiden kielellinen käytös muuttuu selvästi enemmän kuin vähintään 40-vuotiaiden. Muutos ei näytä johtuvan tehtävien ilmaustyyppien eroista, sillä samojen ilmaustyyppienkin tapauksessa objektin suhteelliset osuudet muuttuvat enemmän alle 20-vuotiailla kuin vähintään 40-vuotiailla. Sitä paitsi muutos on samoissa ilmaustyypeissä edellisellä ikäryhmällä samansuuntainen toisin kuin jälkimmäisellä: alle 20-vuotiailla päätteettömän muodon osuus on 3 samassa ilmaustyyppissä suurempi monivalinta- kuin tuottotehtävässä, kun 40-vuotiailla muutos on 1 ilmaustyyppistä päinvastainen. Toisin sanoen näyttää siltä, että monivalintatehtävä vaikuttaa enemmän alle 20-vuotiaiden kielelliseen käyttäytymiseen akkusatiiviohjettin suhteen kuin vähintään 40-vuotiaiden. Nuorempien koehenkilöiden kielellinen käyttäytyminen ei keskimääräisesti vaikuta tässä tapauksessa yhtä vaikiintuneelta kuin vanhempien. Järkeenkäypä selitys tälle saattaa olla se, että tutkimuksen harvinaiset ilmaustyyppit ovat tulleet tutummiksi alle 20-vuotiaita kauemmin eläneille vähintään 40-vuotiaille ja että jälkimmäiset luottavat enemmän kieli-intuitioonsa.

Jos oletetaan, kuten näennäisaikamenetelmä edellyttää, että yksikön idiolekti pysyy verrattain muuttumattoman elinajan, tulokset eivät tue olettamusta infinitiivin päätteettömän objektin yleistymisestä nyky-suomessa muutaman vuosikymmenen aikana. Näyttää päinvastoin siltä, että päätteellinen objekti yleistyisi infinitiivin objektin muotona. Toinen ja ehkä todennäköisempi vaihtoehto on kuitenkin se, että metodologinen ratkaisu ei syystä tai toisesta sovellu puheena olevan muutoksenalaisen ilmiön kuvaamiseen.

Lopuksi on syytä vielä muistuttaa, että kaikki alle 20-vuotiaat ovat lukion 1.vuosikurssin opiskelijoita, kun taas vähintään 40-vuotiaiden ikäryhmä muodostuu ammatillisen koulutuksen ja avoimen yliopiston opiskelijoista. Toisin sanoen 2 ikäryhmän vertailuun sisältyy väistämättä muun muassa koulutustasojen vertailua. Taustamuuttujien päällekkäisyys on sinänsä tilastollisesta tarkastelussa normaalia mutta on joka tapauksessa otettava huomioon.

6.2 Sukupuoli ja variaatio

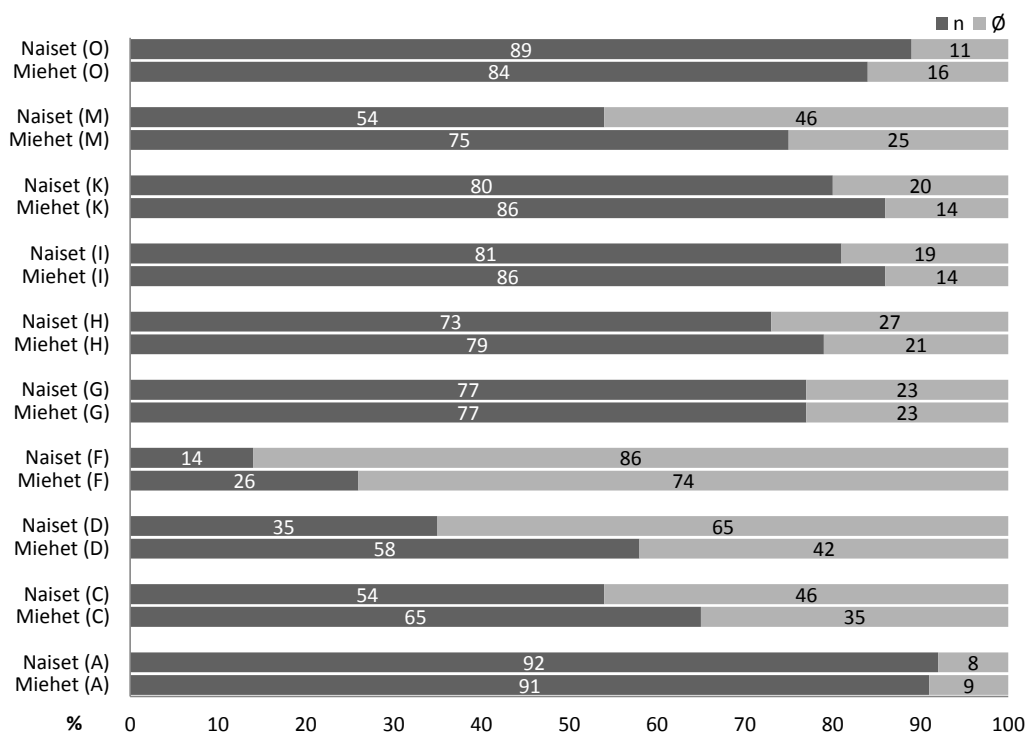
Tutkimuksen sukupuolijakaumassa painottuvat naiset, joiden osuus on kaksi kolmasosaa: 201 koehenkilöstä 135 eli 67 prosenttia on merkinnyt sukupuolekseen naisen ja 66 eli 33 prosenttia miehen (ks. taulukkoa 18). Kaikissa ikäryhmissä 2:ta marginaalisinta lukuun ottamatta naiset muodostavat ylivoimaisen enemmistön. Heitä on 16–19-vuotiaista ja 40–49-vuotiaista kaksi kolmasosaa ja 50–59-vuotiaista peräti neljä viidesosaa. Koska 1 koehenkilö ei ole ilmoittanut ikäänsä, taulukossa 1 on yhteensä 200 koehenkilöä.

Taulukko 18. Sukupuolijakauma ikäryhmittäin.

	16–19	40–49	50–59	70–79	80 tai yli	Yhteensä
Mies	41	16	6	2	1	66
Nainen	75	33	26	0	0	134
Yhteensä	116	49	32	2	1	200

Sosiolingvististen tutkimusten mukaan standardin vastaiset muodot ovat tyypillisempiä miehillä kuin naisilla (Chambers 2003: 116). Infinitiivin yksiköllisen akkusatiiviobjektin muodon vaihtelua on kuitenkin ongelmallista tarkastella standardin (normitetun kirjoitetun yleiskielen) näkökulmasta, koska normi on tässä tapauksessa syntaktis-semanttisena tulkinnanvarainen ehkä selviä tapauksia lukuun ottamatta.

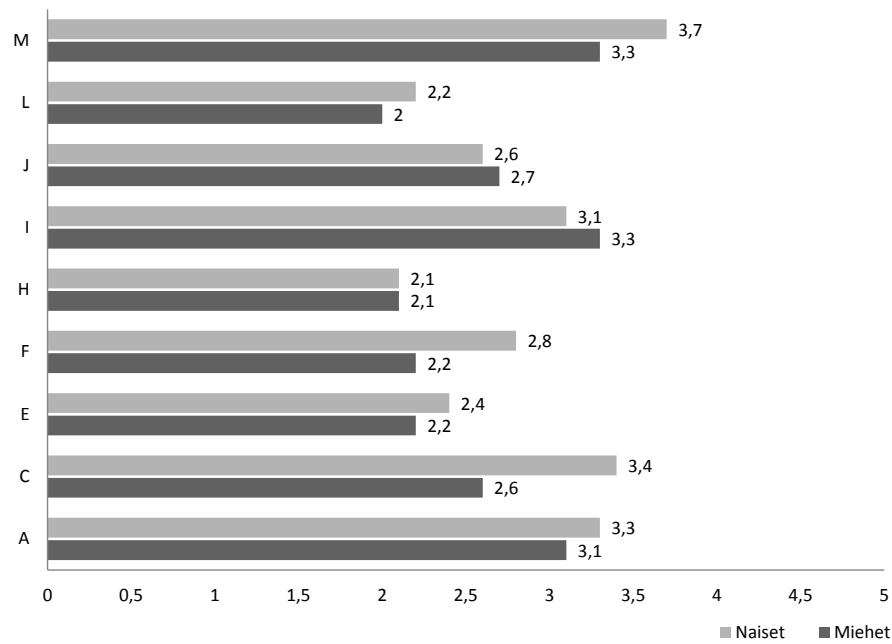
Yhtä kaikki tuottotehtävässä päätteellinen akkusatiivi on suhteellisesti yleisempi miehillä kuin naisilla Näin on asian laita tehtävän 10 koelauseesta 7:ssä. Lauseessa G sukupuolten välillä ei ole eroja, ja lauseissa A ja O päätteellinen akkusatiivi on suhteellisesti yleisempi naisilla. (Ks. kuvioa 5).

Kuvio 5. Pääteellisen ja päätteettömän akkusatiivin suhteelliset osuudet tuottotehtävässä naisilla ja miehillä.

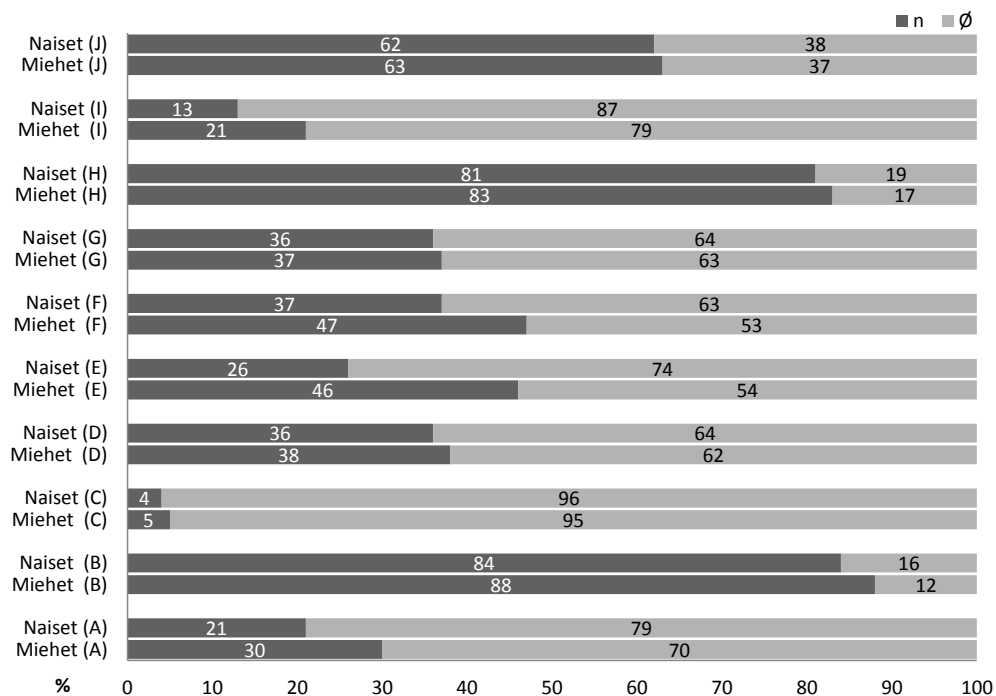
Khiin neliö -testin mukaan sukupuolten välinen ero on tilastollisesti merkitsevä 2 lauseessa (D ja M) siinä tapauksessa, että tilastollisen merkitsevyyden p-arvo on 0,05. Toisaalta sukupuolet eroavat muodon vallitsevuuden suhteen vain koelauseessa D, jossa miehillä vallitsee pääteellinen objekti ja naisilla taas päätteetön.

Arviointitehtävässä tulee arvioida, kuinka sopivia päätteettömät akkusatiivit ovat lauseissa asteikolla 1–5 (1 'täysin eri mieltä' ja 5 'täysin samaa mieltä'). Mediaani (3) on neutraali ja tarkoittaa tilannetta, jossa pääteellinen ja päätteetön arvo ovat periaatteessa tasavertaiset. Mitä pienempi arvo taas on mediaaniin nähden, sitä epäsopivampi on päätteetön akkusatiivi, ja mitä suurempi arvo on suhteessa mediaaniin, sitä sopivampi on päätteetön akkusatiivi.

Kuvio 6. Arviointitehtävän arvojen keskiarvot lauseittain naisilla ja miehillä.

Arviointitehtävä osoittaa saman tendenssin kuin tuottotehtävä. Edellisessä miesten antamat arvot ovat 9 lauseesta 6:ssa pienemmät kuin naisten, ja 2 lauseessa (J ja I) tilanne on päinvastainen; lauseessa H sukupuolten välillä ei ole eroa (ks. kuvio 6). Toisin sanoen miehet pitävät päätteetöntä objektia skalaarisesti keskimäärin epäsovivampana kuin naiset. Tilastollisesti merkitsevää sukupuolten välisestä erosta voidaan 2 riippumattoman otoksen t-testin perusteella puhua 2 lauseessa (C ja F), jos p-arvo on 0,05.

Kuvio 7. Pääteellisen ja pääteettömän akkusatiivin suhteelliset osuudet monivalintatehtävässä naisilla ja miehillä.

Monivalintatehtävässä tuotto- ja arviointitehtävien tendenssi jatkuu: pääteellinen akkusatiivi on jokaisessa lauseessa suhteellisesti yleisempi miehillä kuin naisilla. Tilastollisesti merkitsevät sukupuolten väliset erot ovat khiin neliö -testin perusteella lauseessa E, jos p-arvo on 0,05 (ks. kuvio 7).

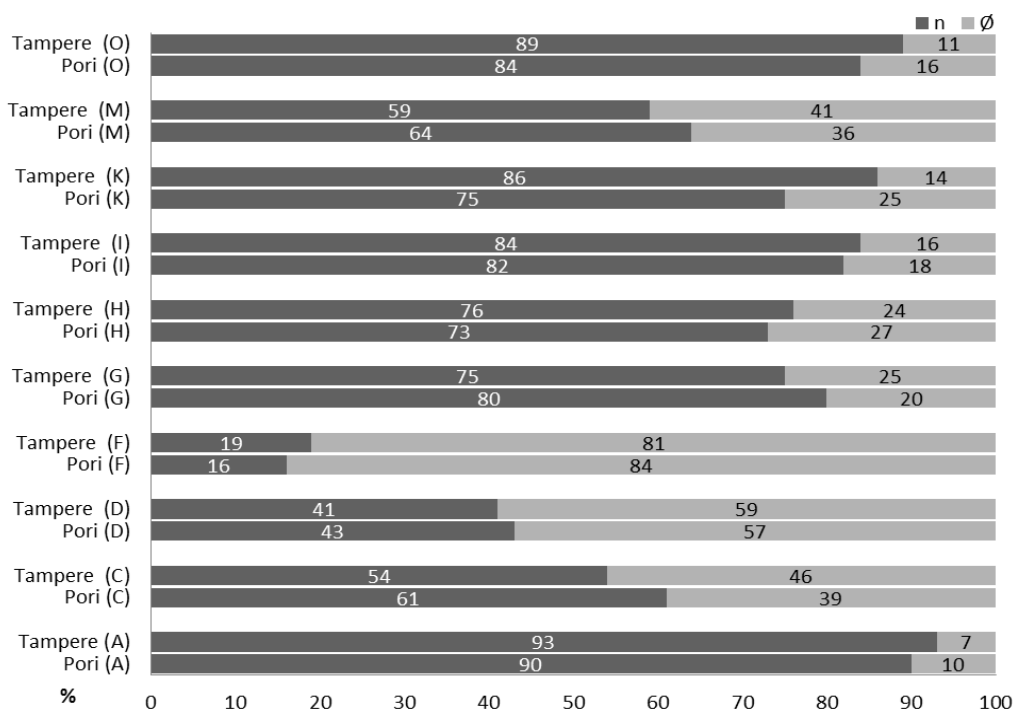
Sekä tuotto- että monivalintatehtävissä pääteellinen objekti on keskimäärin yleisempi miehillä kuin miehillä ja arviointitehtävässä miehet pitävät pääteetöntä muotoa keskimäärin epäsopivampana kuin naiset, joten suuntaus on selvä. Se, miksi tendenssi on tällainen, on vaikeasti selitettävissä. Jos naiset yleensä suosivat normitetun yleiskielen muotoja miehiä enemmän, tulosta on mahdollista tulkita esimerkiksi niin, että pääteetön objekti valtaisi normin mukaisena (tässä: yleisesti hyväksyttävänä) alaa pääteelliseltä objektilta. Tällainen tulkinta perustuu tietenkin vain oletukselle, että naiset toimivat tässäkin tapauksessa, kuten yleensä. Joka tapauksessa miesten ja naisten eroja verrattaessa on muistettava, että sukupuolijakauma on vinoutunut: naiset muodostavat ylivoimaisen enemmistön.

6.3 Asuinseutu ja variaatio

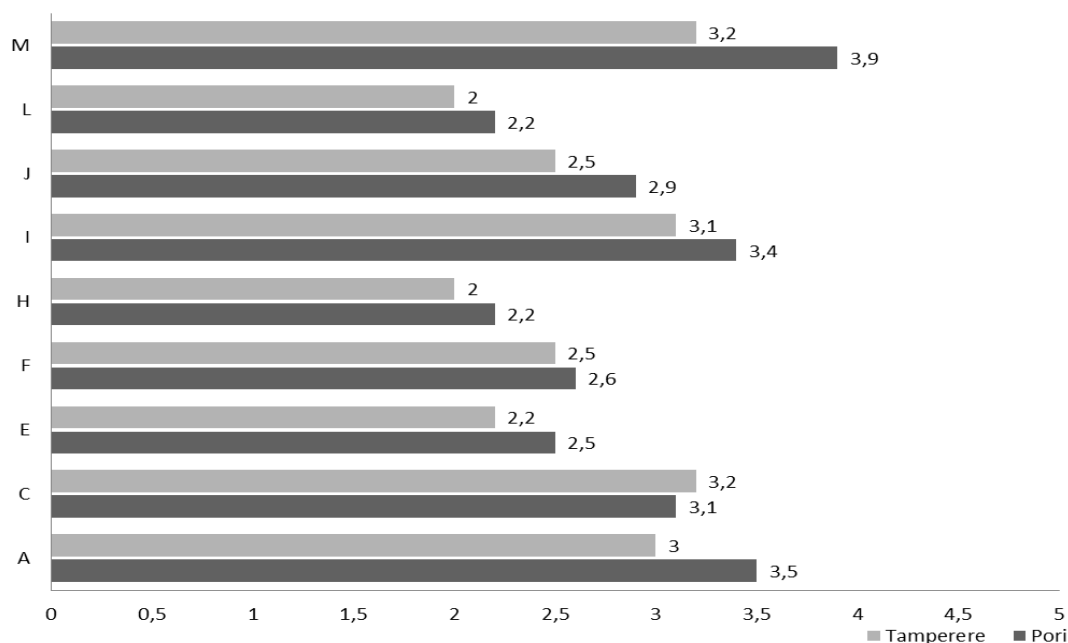
Tämän tutkimuksen koehenkilöt asuvat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta Porin tai Tampereen seudulla (ks. taulukkoa 19). Seuraavaksi tarkastelen, miten asuinalue mahdollisesti vaikuttaa infinitiivin objektin variaatioon. Ainakin käsillä olevan vaihtelun on todettu olevan yhteydessä murteisiin (ks. lukua 1). Tässä suhteessa lounaisiin välimurteisiin kuuluvat Porin seudun murteet ja hämäläismurteiden Tampereen seudun murteet muodostavat kiinnostavan vertailuparin. Porin seudun murteille on nimittäin enemmän ja vähemmän tunnusomaista *n-äänteen* loppukato (ks. Eskola 1987: 211). Vastaavaa piirrettä ei tiettävästi esiinny ainakaan samassa mittakaavassa Tampereen seudun murteissa. Oletankin, että Porin seudun koehenkilöt suosivat enemmän päätteetöntä objektia kuin Tampereen.

Taulukko 19. Koehenkilöiden asuinalueet.

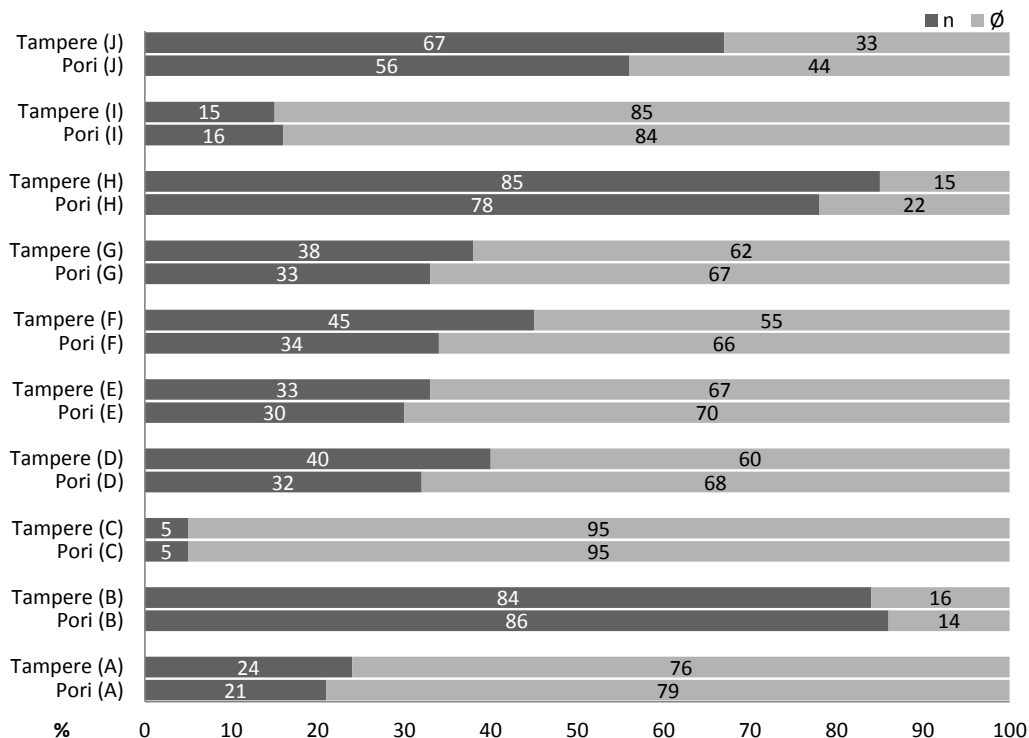
Asuinkunta	n	%
Pori tai Porin seutukunta	85	42
Tampere tai Tampereen seutukunta	107	53
Muu alue	9	5
Yhteensä	201	100

Kuvio 8. Tuottotehtävän päätteellisen ja päätteettömän akkusatiivin suhteelliset osuudet lauseittain Tampereen ja Porin seudun koehenkilöillä.

Kuvio 9. Arviointitehtävän arvojen keskiarvot lauseittain Tampereen ja Porin seudun koehenkilöillä.

Kuvio 10. Monivalintatehtävän päätteellisen ja päätteettömän akkusatiivin suhteelliset osuudet lauseittain Tampereen ja Porin seudun koehenkilöillä.

Tuottotehtävässä oletamaani tendenssiä ei kuitenkaan esiinny. 10 lauseesta 4:ssä päätteellinen objekti on keskimäärin yleisempi Porin seudun koehenkilöillä ja 6:ssa Tampereen seudun (ks. kuvioa 8) . Sen sijaan arviointitehtävässä Porin seudun koehenkilöt pitivät päätteetöntä objektia 9 lauseesta 8:ssa skalaarisesti epäsopivampana kuin Tampereen seudun. Tendenssi jatkuu monivalintatehtävässä, jossa päätteellinen objekti on vain 2 lauseessa yleisempi Porin seudun informanteilla kuin Tampereen seudun. Tilanne on 7 lauseessa päinvastainen ja 1 tapauksessa eroa ei ole.

7 YHTEENVETO

Olen tarkastellut edellä A-infinitiivin akkusatiiviobjektin variaatiota muutamissa perussubjektillisissa lauserakenteissa sekä kielensisäisestä että -ulkoisesta näkökulmasta. Työn varsinainen analyysiosa jakautui kolmii. Ensin erittelin, kuinka yhdenmukaisia kyselyn ilmaustyytit ovat infinitiivin objektin päätejakautaman suhteen koehenkilöiden näkökulmasta. Yhdenmukaisuutta arvioin suhteessa infinitiivin akkusatiiviobjektia koskeviin syntaktis-semanttisiin sääntöihin ja osassa tapauksista myös aikaisempaan tutkimukseen. Yhdenmukaisuus on odotetusti voimakkainta osassa niin sanotuista selvistä ilmaustyyteissä, kuten *x on aikeissa tehdä* ja *y saa (x:ltä) luvan tehdä* sekä syntaktisessa luokassa *infinitiivilauseke osana adverbiaalina olevaa substantiivilauseketta*. Toisaalta esimerkiksi ilmaustyyteissä *x antaa y:lle luvan tehdä* ja *x katsoo parhaaksi tehdä* variaatio on laajaa. Toisin sanoen ilmaustyytin taso osoittautuu liian abstraktiksi variaation selittämisen kannalta. Seuraavaksi tarkastelinkin vaihtelua transitiivisuuden osatekijöiden näkökulmasta vertailuanalyysissa.

Vertailuanalyysissa infinitiivin akkusatiiviobjektin muodon vaihtelu kytkeytyy selvästi ilmaustyyteihin, ja lähes poikkeuksetta korpuksiintyvät tukevat kyselylauseissa ilmenevää tendenssiä. Vaihteluun näyttää vaikuttavan enemmän ja vähemmän selvästi ennen kaikkea infinitiivirakenteen subjektijäsenen agenttiivisuus ja elollisuus sekä ilmaustyytin modaliteetti ja temporaliteetti. Sen sijaan objektin muoto ei näytä riippuvan esimerkiksi siitä, onko objekti eloton vai elollinen.

Ensiksiksikin luvan ilmaustyyteissä *x antaa (y:lle) luvan tehdä* vallitsee kyselyssä päätteellinen objekti, jonka suhteellinen osuus on tavallista suurempi, jos infinitiivirakenteen subjektijäsenen on agenttiivinen ja elollinen. Luvan toisessa ilmaustyyteissä *y saa (x:ltä) luvan tehdä* päätteellinen objekti on kyselyn perusteella puolestaan yleinen, vaikka subjekti olisikin eloton. Tätä havaintoa tukee se, että korpuksessa tyyppi esiintyy vain päätteellisenä. Korpuksessa luvan ilmaisutyyppien vallitsevana aikatasona on usein mennyt aika, joka implikoi lupatyytin tapauksessa, että infinitiivin ilmaisema asiantila on toteutunut.

Sen sijaan mahdollisuuden ilmaustyyteissä *x tarjoaa (y:lle) mahdollisuuden ~ mahdollisuutta tehdä* vallitsee kyselyssä päätteetön objekti. Joka tapauksessa päätteellinen objekti on suositumpi, jos subjektijäsenen on agenttiivinen ja elollinen. Sama tendenssi näkyy jälleen korpuksessa. Korpuksessa mahdollisuuden ilmaustyyteissä infinitiivilausekkeen vallitsevana aikatasona on puhehetki tai tulevaisuus. Sitä paitsi mahdollisuuden ilmaustyyppi ei implikoi, ainakaan samassa määrin kuin lupatyyppi, että infinitiivilausekkeen ilmaisema asiantila toteutuu. Toisin sanoen luvan ja mahdolli-

suuden tyypit osoittavat, kuinka yhtäältä agentiivisuus ja elollisuus ja toisaalta modaaliteetti ja temporaliteetti kietoutuvat yhteen ja vaikuttavat objektin muotoon. Luvan ja mahdollisuuden ilmaus-tyypit ovat kyselyn selvimmät modaaliset tapaukset ja niissä modaliteetin ja temporaliteetin vaikutus objektiin tulee esille selvimmin.

Subjektijäsenen agentiivisuus puolestaan nousee esille elollisuutta selvemmin kyselyssä ilmaustyypeissä *x katsoo ~ näkee tarpeelliseksi tehdä* ja *x katsoo parhaaksi tehdä*. Tässä tapauksessa päätteellisen objekti on suosittu, kun subjektijäsen on agentiivinen ja elollinen. Sen sijaan elollinen mutta heikosti agentiivinen subjektijäsen ei näytä lisäävään päätteellisen objektin suosiota. Ilmaus-tyyppi *x katsoo parhaaksi tehdä* on muuten ainoa tapaus, jossa kyselyn ja korpuksen tendenssit ovat ristiriidassa. Kyselyssä vallitsee päätteetön objekti, mutta korpuksessa tyyppi esiintyy vain päätteellisenä.

Odotuksenmukaisesti päätteellinen objekti on ylivoimainen kyselyssä ilmaustyyppissä *x on ai-keissa tehdä* ja päätteetön objekti taas ilmaustyypeissä, joissa infinitiivilauseke on osana adverbialina olevaa substantiivilauseketta. Korpuksessa edellinen tapaus esiintyy niin ikään odotuksenmu- kaisesti vain päätteellisenä ja jälkimmäinen päätteettömänä.

Edellä olen tuonut esille, kuinka suomen kielen A-infinitiivin akkusatiiviobjektin variaatioon vaikuttavat ensinnäkin seikat, joita kutsutaan kielitypologisessa tutkimuksessa yleisesti universaali- oletuksiksi. Toisaalta olen osoittanut, että vaihtelu riippuu kielenkäyttäjän iästä, sukupuolesta ja asuinalueesta.

Vaikka puheena olevan vaihtelun syistä on tullut esille uusia piirteitä, työ antaa aihetta monil- le jatkotutkimuksille. Käyttämäni näennäisaikamenetelmä ei tutkimusjoukossani tue fennistiikassa esitettyä oletusta, jonka mukaan päätteetön muoto olisi tullut infinitiivin akkusatiiviobjektina entistä yleisemmäksi. Tulosten perusteella ei kuitenkaan voi tehdä varsinaisia johtopäätöksiä suuntaan tai toiseen metodologisen ratkaisun vuoksi. Sitä paitsi otos on sukupuolen, iän ja koulutuksen suhteen vinoutunut, sillä tutkimusjoukossa korostuvat alle 20-vuotiaat, nuorisolukiolaiset ja naiset. Seuraa- vaksi ekspansiohypoteesia voisikin testata eriaikaisten mutta vertailukelpoisten korpusaineistojen avulla.

LÄHTEET

- AHLMAN, ERIK 1933: Adverbeista. – *Virittäjä* 37 s. 137–159.
- BARTSCH, RENATE 1987: *Norms of language. Theoretical and practical aspects*. Singapore: Longman.
- BRATTICO, PAULI 2011: Ajatuksia suomen kielen sääntöjen sopimuksenvaraisuudesta. – *Virittäjä* 1 s. 94–97.
- CHAMBERS, J. K. 2003: *Sociolinguistic theory. Linguistic variation and its social significance*. Second edition. Language in society. Malden: Blackwell Publishing.
- COWART, WAYNE 1997: *Experimental syntax. Applying objective methods to sentence judgments*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- CROFT, WILLIAM 2003: *Typology and universals*. Second edition. Cambridge: University press.
- DIXON, R. M. W. 1979: Ergativity. – *Language* 1 s. 59–138.
- DOWTY, DAVID 1991: Thematic proto-roles and argument selection. – *Language* 3 s. 547–619.
- ESKOLA, PAULA 1987: *Porin murrekirja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 472. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1975: Suomen akkusatiivi: funktionaalinen näkökulma. – *Virittäjä* 79 s. 339–363.
- 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, LAURI 2000 [1978]: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HOPPER, PAUL J. & THOMPSON SANDRA A. 1980: Transitivity in grammar and discourse. – *Language* 2 s. 251–299.
- HÄKKINEN, KAISA 2005: Iso suomen kielioppi osana suomalaisen kielioppikirjoituksen perinnettä. – *Virittäjä* 4 s. 554–563.
- 2007: *Kielitieteen perusteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- IKOLA, OSMO 1950: Infinitiivin objektista. Suomen objektisääntöjen tarkistusta. – *Virittäjä* 54 s. 468–475.
- 1957: Infinitiivin objektia koskevien sääntöjen soveltamisesta. – *Virittäjä* 61 s. 342–345.
- 1959: Eräistä suomen syntaktisista siirtymistä. – *Sananjalka* 1 s. 39–60.
- 1966: ”Päästä meitä pahasta”. Eräs itämerensuomalaisten kielten objekтикыsymys. – *Sananjalka* 8 s. 28–38.
- 1968: Suomen kielioppi ja oikeakielisyysoapas. – Osmo Ikola (toim.) *Suomen kielen käsikirja*. Helsinki: Weilin+Göös.
- 1986a: *Nykysuomen käsikirja*. 2., uudistettu laitos. Espoo: Weilin+Göös.
- 1986b: Infinitiivin objektin muodosta. – *Kielikello* 3 s. 5–11.
- 1989: Mistä infinitiivin objektin horjuvuus johtuu? – *Virittäjä* 93 s. 452–456.
- 1990: Kielen elämää ja käyttöä. Porvoo: WSOY.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, ESA 1974: *Linguistics and metascience*. Kokemäki: Studia philosophica Turkuensia fasc. II.
- 1975: Vastine edelliseen. – *Virittäjä* 79 s. 199–201.
- 1978: *Grammatical theory and metascience. A critical investigation into the methodological and philosophical foundations of ‘autonomous’ linguistics*. Amsterdam: John Benjamins.

- 1999: *Kielitieteen kääntöpuoli. Kirjoituksia vuosilta 1963–1999*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 2. Turku: Turun yliopisto.
- 2008: *Maailman kielten erilaisuus ja samuus. Osa I*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 12. 3. painos. Turku: Turun yliopisto.
- ITKONEN, ESA & PAJUNEN, ANNELI 2010: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, ERKKI 1961: *Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historiantutkimuksen alalta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, TERHO 1957: Mellakoihin vai mellakkoihin? – *Virittäjä* 61 s. 259–286.
- JAHNSSON, A. W. 2000 [1871]: *Finska språkets satslära. För läroverkens behof*. Helsinki: Jahnsson-Kallioniemi -suku.
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1992. *Modal expressions in Finnish*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KARLSSON, GÖRAN 1979: Irrallisen infinitiivin akkusatiiviobjekti. – *Virittäjä* 83 s. 179–199.
- KARLSSON, FRED 1997: *Yleinen kielitiede Suomessa kautta aikojen*. Julkaisuja No. 28. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- 2000: *E. N. Setälä vaarallisilla vesillä. Tieteellisen vallankäytön, käyttäytymisen ja perinteen analyysi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 765. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://www.ling.helsinki.fi/~fkarlss/etala9.pdf> (14.5.2013).
- KITTILÄ, SEPPO – VÄSTI, KATJA – YLIKOSKI, JUSSI 2011: Introduction to case, animacy and semantic roles. – Seppo Kittilä, Katja Västi & Jussi Ylikoski (toim.), *Case, animacy and semantic roles* s. 1–26. Typological studies in language 99. Amsterdam: John Benjamins.
- KOLEHMAINEN, LEENA 2010: Sääverbien syntaksia ja semantiikkaa. Semanttiset roolit, osallistujien vaihteleva käsitteistäminen ja sääverbien vaihteleva valenssi. – *Virittäjä* 1 s. 5–38.
- KOLEHMAINEN, TARU 2011: Kielivaliokunnan ensimmäisenä työnä vierassanat. – *Kielikello* 4 s. 11–13.
- KOTILAINEN, LARI 2007: *Konstruktoiden dynamiikkaa*. Tohtorinväistökirja. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/29208/konstruk.pdf?sequence=1> (24.5.2013).
- KURKI, TOMMI 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LABOV, WILLIAM 1994: *Principles of linguistic change. Volume 1. Internal factors*. Language in society 20. Oxford: Blackwell.
- LAITINEN, LEA 1992: Välttämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikkaa ja kielioppia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1077. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEINO, PENTTI 1996: Paavo Siro suomen lauseopin kuvaajana. – Pentti Leino (toim.), *Lauseopin periaatteita*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEINO, JAAKKO 2003: *Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 900. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LINDÉN, EEVA 1956: Infinitiivin objektista. Uuden objektisäännön soveltamisesta. – *Virittäjä* 60 s. 414–420.
- MOT Kielitoimiston sanakirja. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy 2012.
- MÄÄTTÄ, URHO 2000a: Kielitieteen emergenttinen metateoria. – *Virittäjä* 4 s. 498–517.

- 2000b: Mistä on pienet säännöt tehty? – *Virittäjä* 2 s. 203–221.
- 2000c: Emergentistinen kielitiede. – Urho Määttä, Tommi Nieminen & Pekka Pälli (toim.), *Emergenssin kielelliset kasvot* s. 17–39. Folia fennistica & linguistica 24. Tampere: Tampereen yliopisto.
- NATION, I. S. P. 1990: Teaching and learning vocabulary. Boston: Heinle & Heinle Publishers.
- NIINILUOTO, ILKKA 1990: Maailma, minä ja kulttuuri. Emergentin materialismin näkökulma. Helsinki: Otava.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2000: Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 13–37. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- PAJUNEN, ANNELI 1998: Pääsanaluokkien eriytymättömyydestä uralilaiskielissä. – Anneli Pajunen (toim.), *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta* s. 59–109
- 1999: *Suomen verbirektiosta. Verbin argumenttirakenteen jäsenten valinnasta*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 1. Turku: Turun yliopisto.
- 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2002: Suomen kieli maailman kielten joukossa. – *Virittäjä* 4 s. 563–569.
- 2003: HS 2000–2001 -korpus. Tietokantamuotoinen sähköinen korpus Helsingin Sanomien vuosien 2000 ja 2001 aineistosta.
- PAUNONEN, HEIKKI 1976: Kotikielen Seura 1876–1976. – *Virittäjä* 80 s. 310–432.
- 1996: Suomen kielen ohjailun myytit ja stereotypiat. – *Virittäjä* 4 s. 544–555.
- 2005: Totta vai toiveajattelua. Näennäisaikainen muutos todellisen muutoksen kuvastajana. – Johanna Vaattovaara, Toni Suutari, Hanna Lappalainen & Riho Grünthal (toim.), *Muuttuva muoto. Kirjoituksia Tapani Lehtisen 60-vuotispäivän kunniaksi* s. 13–53. Helsinki: Helsingin yliopisto.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/4090/paunonen13-53.pdf?sequence=1> (25.5.2013).
- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. 2., tarkistettu painos. Porvoo: WSOY.
- RINTALA, PÄIVI 1992: Suomen kirjakielen normeista. – *Sananjalka* 34 s. 47–68
- SAARIMAA, E. A. 1930: *Huonoa ja hyvää suomea. Oikeakielisyysohjeita*. Porvoo: WSOY.
- SAUKKONEN, PAULI 1966: 1. infinitiivin latiiivin lauseopillinen jäsentyminen. – *Virittäjä* 70 s. 153–163.
- SETÄLÄ, E. N. 1884: *Suomen kielen lauseoppi. Kouluja varten*. 2., muutettu painos. Helsinki: K. E. Holm.
- 1966: *Suomen kielen lauseoppi*. 15. painos, tarkistanut Matti Sadeniemi. Helsinki: Otava.
- SIRO, PAAVO 1964: *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki: Sanoma Osakeyhtiö.
- Suomi II:15 1882: *Kirjoituksia isän-maallisista aineista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VANHATALO, ULLA 2003: Kyselytestit vs. korpuslingvistiikka lähisyntymien semanttisten sisältöjen arvioinnissa. Mitä vielä keskeisestä ja tärkeästä? – *Virittäjä* 3 s. 351–369.
- 2005: *Kyselytestit synonymian selvittämisessä. Sanastotietoutta kielenpuhujilta sähköiseen sanakirjaan*. Tohtorinväistökirja. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/suoma/vk/vanhatalo/kyselyte.pdf> (8.5.2013).
- Virittäjä 1945: *Totaalisen predikatiivin sijasta ja eräistä objektitapauksista. Muutoksia pariin tähänastiseen sääntöön*. – *Virittäjä* 49 s. 283–285.

- VISAPÄÄ, LAURA 2005: Alastomat, inhimilliset infinitiivit. Kahden infinitiivikonstruktion pragmaattinen ja morfosyntaktinen analyysi. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s.72–98. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2008: *Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infinitiivikonstruktioista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1181, Tiede. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- WIIK, KALEVI 1972: *Suomen akkusatiiviobjektin muoto*. Turku: Turun yliopisto.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1978: ”Hän sanoi nimekseen Virtanen”. Erään päätteettömän objektityypin taustaa. – *Rakenteita. Juhlakirja Osmo Ikolan 60-vuotispäiväksi 6.2.1978*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6. Turku: Turun yliopisto.
- 1986: *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja. Turku: Turun yliopisto.

Painamattomat lähteet

PIEHL, AINO 2012: Sähköposti 1.2.2012

Tällä lomakkeella tutkitaan suomen kieltä. Lomakkeessa on 3 tehtävää ja 7 sivua. Kerätyn aineiston käsittelyssä ja raportoinnissa noudatetaan tieteellisen tutkimuksen yleisiä eettisiä periaatteita.

TÄYTTÄMISOHJE: Täytä lomake huolellisesti alusta loppuun tehtävänäntöjen mukaan ja yksi sivu kerrallaan. ÄLÄ KÄÄNNÄ SEURAAVAA SIVUA ENNEN KUIN OLET TÄYTTÄNYT EDELLISEN LOPPUUN. ÄLÄ MYÖSKÄÄN PALAA LOMAKKEESSA TAAKSEPÄIN: Tutkimuksellisesti on tärkeää, että edellisten sivujen vastaukset ovat riippumattomia jälkimmäisten sivujen sisällöstä. Vastausaikaa ei ole rajoitettu. Älä kirjoita papereihin nimeäsi.

Kiitän pro gradu -tutkimukseen osallistumisesta.

Tero Harjunen
filosofian ylioppilas

Ole hyvä ja käännä sivua

TÄYTTÄMISOHJE: TÄYTÄ LOMAKE HUOLELLISESTI ALUSTA LOPPUUN TEHTÄVÄNANTOJEN MUKAAN JA YKSI SIVU KERRALLAAN. ÄLÄ KÄÄNNÄ SEURAAVAA SIVUA ENNEN KUIN OLET TÄYTTÄNYT EDELLISEN LOPPUUN. ÄLÄ MYÖSKÄÄN PALAA LOMAKKEESSA TAAKSEPÄIN: TUTKIMUKSELLISESTI ON TÄRKEÄÄ, ETTÄ EDELLISTEN SIVUJEN VASTAUKSET OVAT RIIPPUMATTOMIA JÄLKIMMÄISTEN SIVUJEN SISÄLLÖSTÄ. VASTAUSAIKAA EI OLE RAJOITETTU. ÄLÄ KIRJOITA PAPEREIHIN NIMEÄSI.

TEHTÄVIEN TEKSTIT. Kaikkien tehtävien tekstit ovat suoria tai hieman muokattuja lainauksia sanomalehdestä. Tekstit saattavat vaikuttaa asiayhteydestä irrotetuilta, mutta älä välitä tästä vaan toimi tehtävänäntöjen mukaan.

TEHTÄVÄ 1 (3). Teksteistä A–G on viivan kohdalta poistettu sana. Poistettu sana on **tummennettu** ja sulkeissa. Lue tekstit ja kirjoita poistettu sana sopivassa muodossa viivalle.

(A) Talvella 1969 Tauno Pasanen ampui Pihtiputaalla neljä poliisia, jotka olivat tulossa taltuttamaan humalapäissään kotonaan riehunutta pienviljelijää. Yleisradio antoi elokuvaohjaaja Mikko Niskaselle luvan ohjata tapauksesta _____ (**näytelmä**). Hanke valmistui hankaluuksien jälkeen vasta 1972.

(B) Harri Hännisen piti päättää kilpauransa Helsinki City Maratonilla lauantaina. Hänninen joutui kuitenkin perumaan osallistumisensa kuumeen vuoksi. "Itselleni olisi ollut _____ (**hieno**) lopettaa ura täällä", kertoi Hänninen.

(C) Kuceran peli murentui palasiksi. Kohtalokkaat virheet veivät tilaisuuden voittoa _____ (**pele**). Ottelu osoitti, että Kuceralla on vielä monta vaikeaa ja rankkaa päivää edessä.

(D) Työryhmän esitys antaa mahdollisuuden erottaa _____ (**nuori**) koulusta määrääjäksi entistä helpommin. Opettajien ammattijärjestö tukee vahvasti työryhmän ehdotusta.

(E) Kuivassa maastossa kanerva tuoksuu _____ (**makea**) ja houkuttaa luokseen monenlaisia pörisijöitä. Entisaikaan mehiläishoitajilla oli tapana viedä pesiä kukkiville kanervakankaille.

(F) Uudistuspuheillaan suosiota saavuttaneeseen Koizumiin kohdistuu paljon odotuksia. Maanantaina julkistetun kyselyn mukaan häntä kannattaa 81 prosenttia japanilaisista, mutta heistä vain 27 prosenttia uskoo hänen mahdollisuuksiinsa lopettaa _____ (**lama**) Japanissa.

(G) Opiskelijat saivat tehtäväkseen taiteilla _____ (**kana**), ja Honkasen mallikappaleesta tuli punainen. Yksi opettaja oli ehdottomasti sitä mieltä, että kanan piti olla mustavalkoinen.

TEHTÄVÄ 1 (3). Teksteistä H–O on viivan kohdalta poistettu sana. Poistettu sana on **tummennettu** ja sulkeissa. Lue tekstit ja kirjoita poistettu sana sopivassa muodossa viivalle.

(H) Mies päätyi myyntiesittelyyn, jossa hymyilevät maanmiehet tarjosivat mahdollisuutta ostaa _____ (**huoneisto**), joka antaa oikeuden lomailla joka vuosi jossakin unelma-kohteessa. Tavoitteena oli saada mies sitoutumaan ostokseen.

(I) Kun Järvenpää esti Kaunismäen pelaamisen, tämä käytti niin uhkaavaa kieltä, että Järvenpää katsoi parhaaksi keskeyttää _____ (**ottelu**). "Mikki Hiiri", huusi Kaunismäki erotuomarille.

(J) Vihdin nimitoimikunta sai tehtäväkseen laatia _____ (**nimi**) erään Nummelan keskustassa olevan alueen kaavateille. Alueelta oli juuri purettu vanha Joukolan seurojentalo.

(K) "Olen nähnyt tarpeelliseksi löytää _____ (**raja**) työn ja harjoittelemisen välillä. Jos työt sujuvat, harjoittelukin sujuu", Kaliforniassa nykyisin asuva kuulantyoöntäjä Adam Nelson sanoi.

(L) Ministeri Heinonen piti tärkeänä jatkaa _____ (**kampanja**) turvallisen vesillä liikkumisen puolesta. Hän katsoi, että veneilyn edellytyksiä on edelleen parannettava.

(M) Torstain lennolla oli mukana vain muutamia miehistön jäseniä. Ranskan ilmailuviranomaiset antoivat keskiviikkona Air Francelle luvan lennättää _____ (**miehistö**) takaisin Ranskaan, mutta lennolle ei saanut ottaa mukaan matkustajia.

(N) Kilpailukyky, oman edun ja ahneen tehokkuuden saavuttaminen on asetettu hyväksyttäviksi tavoitteiksi. Aiemmin vain _____ (**yritys**) oli lupa toteuttaa itsekkäitä päämääriään, nyt myös julkishallinnolliset instituutiot ovat ottaneet oikeuden yksipuoliseen eduntavoitteluun.

(O) Miehellä oli mukanaan neljä kiloa aniittiräjähdettä sekä kieppi räjähtävää tulilankaa. Helsingin Sanomien tietojen mukaan mies oli aikeissa myydä _____ (**pommi**). Päivystävä komisario Veijo Rissanen kertoi sunnuntaina, ettei poliisi voi sanoa hänen motiiveistaan mitään.

TEHTÄVÄ 2 (3). Lue tekstit A–H ja arvioi, kuinka sopivassa muodossa **tummennetut** sanat ovat. Ympyröi asteikkovaihtoehdon numeroista 1–5 se, mikä parhaiten kuvaa suhtautumistasi väitteeseen ”*Tummennettu sana on sopivassa muodossa*”. Ympyröi vaihtoehto eos ’en osaa sanoa’ vain siinä tapauksessa, että et osaa arvioida, kuinka sopiva muoto on.

1 = täysin eri mieltä			5 = täysin samaa mieltä			
1	2	3	4	5	eos	
(A)	1	2	3	4	5	eos
Hevonen oli taas täysin ylivoimainen. Kari Rosimo ajoi päättäväisesti eteenpäin, ja Antti Teivainen katsoi Quick Barin rattailla parhaaksi luovuttaa paikka suursuosikille.						
(B)	1	2	3	4	5	eos
Mutombon lisäksi Philadelphiaan lähti Roshown McLeod. "Tuntuu hyvältä . Tämä on minulle loistava tilaisuus päästä voittavaan joukkueeseen", sanoi Mutombo.						
(C)	1	2	3	4	5	eos
Väestörekisterikeskus tarjoaa mahdollisuuden hyväksyä numero sähköisen kortin avulla. Muuten kortin käyttömahdollisuudet ovat vähäisiä.						
(D)	1	2	3	4	5	eos
Lampaita on noin 400 kappaletta. Aivan tarkkaa määrää Markku Rautiainen ei tiedä. "On meillä kuitenkin tarkempi luku kuin esimerkiksi kreikkalaisilla lammasfarmareilla. Siellä on tapana lainata lampaita naapureilta, kun EU:n tarkastajat tulevat tukiperusteita katsomaan", Rautiainen sanoo.						
(E)	1	2	3	4	5	eos
Joissakin arveluissa on ennustettu, että Putin on aikeissa nimittää puolustusministeriksi siviili . Muutokset siirtäisivät Venäjän ydinpelotteen painopisteen maalta laukaistavista raskaista ohjuksista sukellusveneisiin.						
(F)	1	2	3	4	5	eos
Yhdistyneet kansakunnat on antanut Maailman elintarvikejärjestölle WFP:lle tehtäväksi lopettaa nälkä . WFP toimittaa joka päivä miljoonille ihmisille elintärkeää ruoka-apua.						
(G)	1	2	3	4	5	eos
Vain harva haastatelluista kouluttajista oli osallistunut työssäoppimisen koulutukseen, vaikka oppilaitoksilla on velvollisuus järjestää koulutusta . Vain viidenneksellä haastatelluista kouluttajista oli käytössään lähihoitajakoulutuksen opetussuunnitelma.						
(H)	1	2	3	4	5	eos
Monien vaiheiden jälkeen Arto löysi paksun pölykerroksen peittämän auton erään oppilasasuntolan pihalta. Arto ilmoitti löydöstä poliisille. Poliisi tutki ajokin, ja Arto sai luvan hinata auto pois.						

TEHTÄVÄ 2 (3). Lue tekstit I–O ja arvioi, kuinka sopivassa muodossa **tummennetut** sanat ovat. Ympyröi asteikkovaihtoehdon numeroista 1–5 se, mikä parhaiten kuvaa suhtautumistasi väitteeseen ”*Tummennettu sana on sopivassa muodossa*”. Ympyröi vaihtoehto eos ’en osaa sanoa’ vain siinä tapauksessa, että et osaa arvioida, kuinka sopiva muoto on.

1 = täysin eri mieltä

5 = täysin samaa mieltä

1	2	3	4	5	eos
---	---	---	---	---	-----

(I) 1 2 3 4 5 eos
Nandrolonista on tullut IAAF:lle iso päänsärky. Testaamisessa ja näytteiden analysoinnissa on tehty virheitä ja oikeus on katsonut parhaaksi purkaa **tuomio**, vaikka käry olisikin kiistaton.

(J) 1 2 3 4 5 eos
Toimittaja Seija Wallius antaa herroille täyden vapauden kiistellä ja väitellä. Lisäksi hän tarjoaa heille tilaisuuden valita myös **teema**. Sunnuntaisesta Herraseurassa -ohjelmasta radio on saanut oman vaikuttajakorttinsa.

(K) 1 2 3 4 5 eos
Saksan ja Ranskan johtajilla on ollut jo pitkään tapana kokoontua puimaan Eurooppa-politiikan **kiemuroita** kahden kesken. Tapaamiselle antoivat kuitenkin lisäsäväyksen Saksan ja Ranskan suhteissa esiintyneet ongelmat.

(L) 1 2 3 4 5 eos
Urheiluun sisältyy kulttuuriministeri Suvi Lindénin mielestä niin monia juridisia kysymyksiä, että hän on katsonut tarpeelliseksi avata Helsingin yliopistoon **virka**. Urheiluoikeudellisen professuurin oppituoli rahoitetaan veikkausvaroilla ainakin seuraavaksi viideksi vuodeksi.

(M) 1 2 3 4 5 eos
Kansainvälinen IB-organisaatio on myöntänyt Tikkurilan lukiolle luvan aloittaa **kokeilu** ensi syksynä. Opiskelu johtaa IB-tutkintoon, joka muistuttaa suomalaista ylioppilastutkintoa.

(N) 1 2 3 4 5 eos
Kun lapsi otetaan mukaan ympäristön suunnitteluun, tuetaan lapsen kasvua ja kehittymistä. Kuulaksi tuleminen kasvattaa kykyä kuulla ja ymmärtää **multa**, ja lapsi oppii arvostamaan itseään, yhteisöään ja ympäristöään.

(O) 1 2 3 4 5 eos
Kekkonen alkoi uskoa mahdollisuuksiinsa saada **palkinto**. Kekkosella oli maineikkaat kansainväliset puolestapuhujat ja Helsingissä pidetty Ety-kokous oli osoittautunut menestykseksi.

TEHTÄVÄ 3 (3). Lue tekstit A–J ja alleiviivaa kunkin tekstin kahdesta **tummennetusta** sananmuodosta se, mitä käyttäisit lauseessa. Alleiviivaa kumpikin sananmuoto, jos käyttäisit kumpaa tahansa. Alleiviivaa vaihtoehto **eos** 'en osaa sanoa' vain siinä tapauksessa, että et tiedä, miten toimisit.

(A) Setälä on suunnitellut ja toteuttanut maalauskokonaisuuttaan työllistämistuella kahdeksan kuukauden ajan. Materiaalit ja pieni työhuone tarjottiin talon puolesta. "Tämä on tarjonnut hienon tilaisuuden suunnitella **näyttely / näyttelyn / eos**. Aiemmin täällä on ollut työllistettynä esimerkiksi muusikko."

(B) Linna-tutkijana tunnettu Tampereen yliopiston kirjallisuuden professori Yrjö Varpio uskoo, että Väinö Linna oli aikeissa kirjoittaa viimeisenä teoksenaan **romaani / romaanin / eos**. "Hyvin epätodennäköinen ajatus", Viksten toteaa.

(C) Ollin kuvissa on älyä, paatosta, ironiaa, erotiikkaa ja huumoria, mutta ennen kaikkea niistä loistaa valtava visuaalinen mielikuvitus, joka ankkuroituu hyvin omaperäiseen tapaan nähdä **maailma / maailman / eos**. Ollin taide on silmien taidetta.

(D) Ministerin liikkumatila alkoi kaventua oleellisesti viime vuoden joulukuussa, kun demokratiarintama DOS voitti ylivoimaisesti parlamenttivaalit ja alkoi vaatia ministerin pikaista pidätystä. Uusi hallitus otti ensimmäiseksi tehtäväkseen asettaa **ministeri / ministerin / eos** ympärivuorokautiseen tarkkailuun.

(E) Ruotsin valtakunnansyyttäjä selvittää parhaillaan mahdollisuutta aloittaa **tutkinta / tutkinnan / eos** Estonian hautarauhan rikkomisesta. Mahdolliset syytetoimet vaativat hallituksen hyväksynnän.

(F) Tasainen eteneminen tuotti keulapaikan ensimmäisellä takasuoralla, kun Hanna Heatin ajuri Markku Niittymäki katsoi parhaaksi päästää **suosikki / suosikin / eos** kärkeen. Knowhow Hossin voitto alkoi häämöttää.

(G) Mona Sahlin vahvisti, että hallitus on antanut psykologisen puolustuksen hallinnolle tehtäväksi perustaa **arkisto / arkiston / eos**, johon kerätään kaikki mahdollinen tieto onnettomuudesta.

(H) Saksalaiset reagoivat voimakkaasti, jos portilla tapahtuu jotain asiaankuulumatonta. Näin kävi viime tammikuussa, kun äärioikeistolainen NPD-puolue sai tuomioistuimelta luvan järjestää portilla **marssi / marssin / eos**. Utiskuvat Brandenburgin portilla marssivista uusnatseista puhuttivat ja puistattivat.

(I) Jo kymmenet suomalaiset ovat hyötäneet uudesta tavasta tutkia **kallo / kallon / eos** ennen leikkausta. Jos kasvaimen lähellä on liike- tai puhealue, aluetta osataan varoa.

(J) Arja Alho antoi valtion omaisuudenhoitoyhtiölle Arsenalille luvan tehdä lopulta **ratkaisu / ratkaisun / eos** Sundqvistin kanssa vahingonkorvausten alentamisesta 1,2 miljoonaan markkaan. Se nostatti kohun.

TAUSTATIEDOT. Ympyröi oikean vaihtoehdon kirjain ja/tai kirjoita vastaus viivalle.

(1) **Sukupuolesi** A mies B nainen

(2) **Syntymävuotesi** 19____

(3) **Äidinkielesi** A suomi B muu, mikä?_____

(4) **Ylin tutkintosi**

Jos tutkintosi on kesken, ilmoita vuoden tarkkuudella myös, kuinka kauan olet opiskellut. Jos sinulla on sekä ammatillinen tutkinto että lukiotutkinto, ympyröi molempien vaihtoehtojen kirjaimet.

A kansakoulu tai peruskoulun alakoulu

B keskikoulu tai peruskoulun yläkoulu _____

C ammatillinen tutkinto _____

D lukiotutkinto _____

E ammattikorkeakoulututkinto _____

F korkeakoulututkinto _____

(5) **Asuinpaikkakuntasi**_____

(6) **Montako vuotta olet asunut nykyisellä asuinpaikkakunnallasi?** ____

(7) **Jos olet asunut myös muualla, ilmoita kunta ja asumisvuosien määrä.**

Kiitos vastauksista. Ole hyvä ja palauta lomake.

20.4.2012

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Rehtori X X

X x x

X x x

X x x Pori

Puhelinkeskustelu 20.4.2012

Tutkimuslupahakemus

Opiskelen Tampereen yliopistossa pääaineenani suomen kieltä ja teen parhaillaan suomen kielen pro gradu -tutkielmaa. Tutkimuksessani analysoin kieltä sekä sanomalehtikorpuksen että kyselytestin avulla.

Tutkimuksen koehenkilöjoukko koostuu neljästä eri ryhmästä, jotka eroavat toisistaan taustamuuttujiltaan. Yksi kohderyhmä ovat lukion ensimmäisen vuosikurssin opiskelijat, jotka puhuvat äidinkielenään suomea ja jotka saavat lukiokoulutusta Porissa. Pyydänkin saada järjestää kyselytestin 50–60:lle X x x:n opiskelijalle, jotka sopivat mainittuihin kriteereihin.

Tutkimustilanteessa kukin koehenkilö täyttää 7-sivuisen paperisen lomakkeen itsenäisesti ja valvotusti. Aikaa tähän kulunee keskimäärin 30 minuuttia, mutta vastausaikaa ei ole rajoitettu. Lomakkeeseen vastataan nimettömästi ja aineiston käsittelyssä sekä raportoinnissa noudetaan yleisiä tieteellisen tutkimuksen eettisiä periaatteita eikä arkaluonteisia tietoja kerätä. Lomakkeen täyttämistä varten koehenkilö tarvitsee lyyjykynän, ja lisäksi hänellä tulee olla pyyhekumi virheiden varalta.

Lomakkeessa tutkimuksen aiheeksi kuvataan suomen kieli. Tarkka tutkimuskohde pidetään salassa, jotta tieto siitä ei vaikuta vastauksiin. Tulosten luotettavuuden kannalta onkin ensiarvoisen tärkeää, että oppilaitoksen opiskelijoille kerrotaan vain tutkimuksen aihe, suomen kieli.

Aineiston suunniteltu keruu-aika on 23.4.–18.5.2012. Pro gradu -tutkielman on puolestaan määrä olla valmis vuoden 2013 keväällä, ja sen ohjaa Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikön suomen kielen professori Anneli Pajunen. Valmiin tutkielman sitoudun toimittamaan X:lle, jos tutkimuslupa myönnetään.

Tutkimuksen tekijä

Tero Harjunen
filosofian ylioppilas
puh. 040 0000 000
tero.harjunen@uta.fi

11.6.2012

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Kutsu kyselytestiin

Tämä on henkilökohtainen kutsu kyselytestiin, jolla tutkitaan suomen kieltä. Kyselytestin kohderyhmä on vähintään 40-vuotiaat aikuiskoulutuksen opiskelijat, jotka puhuvat äidinkielenään suomea ja jotka saavat koulutusta Tampereella.

Kyselytesti järjestetään tiistaina 19. kesäkuuta kello 13.00 Tampereen X:ssä ja sen jälkeen tarjoillaan pullakahvit. X sijaitsee osoitteessa X:ssä Tampere. Tervetuloa!

Tutkimustilanteessa tehtävänne on täyttää paperinen lomake, mihin kuluu keskimäärin 15–20 minuuttia. Vastausaikaa ei ole kuitenkaan rajoitettu. Lomakkeeseen vastataan nimettömästi ja aineiston käsittelyssä sekä raportoinnissa noudatetaan tieteellisen tutkimuksen yleisiä eettisiä periaatteita eikä arkaluonteisia tietoja kerätä.

Kyselytestillä kerätään aineistoa suomen kielen pro gradu -tutkielmaan, jonka on määrä olla valmis vuoden 2013 keväällä. Työ ilmestyy aikanaan Tampereen yliopiston kotisivujen Tutkielmatietokannassa, jossa se on vapaasti kaikkien luettavissa. Tämän lisäksi painettu työ toimitetaan X:n kokoelmiin.

Tutkimustilaisuudesta antaa tarvittaessa lisätietoa pro gradu -tutkielman tekijä filosofian ylioppilas Tero Harjunen, joka opiskelee Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikössä pääaineenaan suomen kieltä.

Tero Harjunen
Tutkimuksen tekijä
filosofian ylioppilas
puh. 040 0000 000
xxxxx@uta.fi

